

SDRUŽENÍ KNIHOVEN
ČESKÉ REPUBLIKY

THE CZECH REPUBLIC
LIBRARY ASSOCIATION

BIBLIOTHEKSVERBAND
DER TSCHECHISCHEN REPUBLIK

ROK 2006

ISBN 80-86249-40-9

OBSAH

KOLOKVIVM ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH BIBLIOGRAFŮ	5
K ČESKOSLOVENSKÝM VZTAHŮM NA MORAVKOSLOVENSKÉM POMEZÍ	7
<i>Miloš Hýnek</i>	
ČASOPISY VYDÁVANÉ V ČR PRO SLOVENSKO 1919–1988	13
<i>Jaromír Kubiček</i>	
SLOVENSKO V KNIHOVNĚ NÁRODNÍHO MUZEA	19
<i>Marie Šírová</i>	
POKUS O ANALÝZU SLOŽENÍ KNIŽNÍHO FONDU ČESKÉ ČTENÁŘSKÉ SPOLEČNOSTI RADNICKÉ PO ROCE 1850 (s ohledem na zastoupení slovenských autorů)	23
<i>Jaroslav Vyčichlo</i>	
RUDOLF TĚSNOHLÍDEK A JEHO VZTAH KE SLOVENSKU	52
<i>Marie Nádvorníková</i>	
VÝSTAVA BRATŘI ČAPKOVÉ A SLOVENSKO	57
<i>Jiřina Bínová</i>	
ZUZKA ZGURIŠKA, LITERÁTKA Z MYJAVY	63
<i>Ludmila Strohnerová</i>	
SLOVENSKÝ A ČESKÝ SVET SPISOVATELKY HANY GREGOROVEJ	69
<i>Soňa Sváčová</i>	
IVAN HÁLEK – LEKÁR, HUMANISTA A VEĽKÝ PRIATEĽ SLOVENSKÉHO NÁRODA	76
<i>Božena Sobolová</i>	
LOUTKÁRSTVÍ V ČECHÁCH A LOUTKOHEREC ZDENĚK ŘÍHA	83
<i>Ivana Novotná</i>	
PŮSOBNÍ FIRMY BAŤA NA SLOVENSKU A JEHO OHLASY V TISKU	91
<i>Jan Kaňka – Pavla Gajdošíková</i>	
JÁN KUPECKÝ A SLOVENSKO	98
<i>Katka Benciová</i>	
STAVITELIA ČESKÉHO PŮVODU VO ZVOLENE	106
<i>Elena Matisková</i>	
HEMERKOVCI V KOŠICIACH	111
<i>Jana Amrichová</i>	
SPOLUPRÁCA ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE V KOŠICIACH S ČESKÝMI KNIŽNICAMI A ĎALŠÍMI KULTÚRNymi INŠTITÚCIAMI	116
<i>Valéria Farah</i>	
ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN	125
ZPRÁVA O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN ZA ROK 2005	127
<i>Jaromír Kubiček</i>	
SEKCE PRO BIBLIOGRAFIU	130
<i>Jiřina Bínová Kádnerová</i>	
SEKCE PRO REGIONÁLNÍ FUNKCE	134
<i>Jaroslav Vyčichlo</i>	
SEKCE PRO HISTORICKÉ FONDY	138
<i>Hana Študentová</i>	

KOLOKVIUM ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH BIBLIOGRAFŮ 2005

Čejkovice, 2.-4. říjen 2005

K ČESKOSLOVENSKÝM VZTAHŮM NA MORAVSKOSLOVENSKÉM POMEZÍ

Miloš Hýnek

Kolokvium se shodou okolností schází nedlouho po 100. výročí Sjezdu přátel Slovače v Hodoníně, jenž ve své době naše město i celý kraj nejvýrazněji zviditelnil prvním setkáním prominentních českých a slovenských politiků. 13. srpna 1905 si zde konfrontovali své vize zkostnatělého režimu v habsburské monarchii a možností jeho reformem. Ve vývoji česko-slovenských vztahů ve dvou rovinách svým významem daleko přerostl region Moravskoslovenského pomezí.

1. Dospěl k závěru o nutnosti prohloubení česko-slovenské vzájemnosti v úsilí o uznání práva na národní svébytnost, na což alergicky reagovala peštská vláda, že „zde byla vypovězena válka uherskému státu“.
2. Druhá část jednání se z konspirativních důvodů odbývala v lázních Luhačovicích, které měl tehdy v pronájmu hr. Serenyi – pro policii jako Maďar persona grata, což výrazně snižovalo nebezpečí nějakého rušivého zásahu. Z toho se pak zrodila myšlenka pořadat v tamním malebném zátíší každoročně česko-slovenské porady, památné zejména historickým důvěrným zasedáním r. 1913, na němž se už ventilovala otázka územního spojení českých zemí a Slovenska v podobě autonomního celku, v rámci očekávaných federalizačních proměn Rakouska-Uherska.

Posunem na politické pole, citelně ovlivněným revoluční vlnou r. 1905, česko-slovenská spolupráce, rozvíjející se od r. 1896 pod vedením společnosti Československá jednota, kulminovala. Jmenovaná instituce byla sice ustavena v Praze, ale těžiště svojí působnosti zákonitě přenášela do oblasti moravskoslovenského pohraničí, kde mohla stavět na geneticky daných pevných svazcích, představujících tu vždy nedílnou součást života. Nenarušilo je ani dualistické rozdělení Rakouska r. 1867, přetínající Pomoraví hraniční čarou a vrhající oba naše národy pod nespoutanou maďarskou nebo německou nadvládou.

Prokázaly to schůzky na Javorině a na ně v letech 1882–1894 navazující poutě ve Filipovském údolí, kde přes ještě převažující zábavný program zaznívaly projevy nekompromisně pranýřující křivdy a bezpráví, páchané jak na domorodém, tak národnostně ještě více deptaném slovenském lidu. Nejčastěji vycházely z úst Dr. Josefa Miroslava Hurbana z Hlbokého a Dr. Jaroslava Kouteckého – hodonínského a později strážnického advokáta, jehož řeč r. 1893 si vzaly úřady ovládané protivníkem za vítanou záminku k zákazu dalších podobných srazů. Ostrě totiž kritizoval kriminalizaci Sv. Hurbana Vajanského za spis Hyenismus v Uhrách, líčící nevybíravé

chování maďarské policie, jež při pohřbu jeho otce znemožnila většině smutečních hostů vstup na hřbitov.

V souvislosti s tímto případem i počátky slovakofilských aktivit na Hodonínsku si zaslouhuje vyzvednout statečná úloha spisovatelky Gabriely Preissové, žijící v Hodoníně v letech 1880–1890, jako choť pokladníka Stummerova cukrovaru. Se Slovenskem ji sbližoval sběr námětů k vlastní literární tvorbě i přátelské styky se slovenskými vlastenci, pocházejícími většinou z výkvětu slovenské kultury. Především s Dr. J. M. Hurbanem, recenzujícím dokonce některá její díla. Proto bez rozpaků a ohledu na riziko odjela k poslednímu rozloučení s ním do Hlbokého, kde ostentativně nesla věnec s nápisem „Od moravských bratrů z Hodonína“. Vysloužila si tím i nelibost hodonínské „honorace“, (často němčící) žádající, aby dosti velký náklad za něj uhradila sama.

Stejně vřelé kontakty udržovala se Sv. Hurbanem Vajanským a Eleonou Marothy Šoltésovou (oba se r. 1894 obětavě zapojili do prodeje losů Matice Hodonínské ve prospěch výstavby budovy nově založené České matiční realky v Hodoníně ve svém bydlišti v Turčianském sv. Martině a okolí), Dr. Martinem Bencúrem-Kukučinem, Terezií Vansovou, seniorem Jaromírem Janem Boorem z Holíče a dalšími. Exponovala se též v martiniském dámském spolku Živena, pověstným přes omezené možnosti poměrně hojnou kulturní produkcí.

Česko-slovenská součinnost formovaná Československou jednotou uplatňovala metody soustavné drobné osvětové práce mezi lidem, s cílem vzdělanostního, kulturního, hospodářského a zvláště morálního povznesení člověka, hlásané nejproslulejším hodonínským rodákem a čejkovicským občanem prof. T. G. Masarykem. Poněvadž je akceptovala značná část mladé slovenské generace, měly tribuny vedle českých prorealistických periodik i v slovenských mediích, jmenovitě v měsíčníku Hlas vydávaném od r. 1898 ve Skalici a Prúdech pokračujících v jeho intencích v Ružomberku od r. 1904. K jejich aplikaci na poli česko-slovenské spolupráce docházelo prvořadě na rozhraní Slovácka a Záhoří, v čemž sehrála průkopnickou roli Hospodářská a národopisná výstava v Hodoníně r. 1892, jeden z regionálních předstupňů Slovanské národopisné výstavy v Praze, proponované na r. 1895. Vzešla z příprav této akce probíhajících tehdy spontánně v celých českých zemích, na Slovácku řízených Kmenovým Slováckým národopisným odborem, ustaveným podle pokynů pražského ústředí. Za své sídlo zvolili Uherské Hradiště, záhy je však zaměnil za Hodonín, příznacně vzhledem k nejtěsnější blízkosti Slovensku, nabízejícímu žádoucně participaci. Po bezohledné likvidaci posledních tří slovenských gymnázií v Martině, Klášteře pod Znívodou a Revúci a sloupu slovenské kultury Matice Slovenské vládou Kolomana Tizsy v letech 1874–1875 (v duchu hesla jednotných čtyřicetimilionových Uher) ztratilo totiž možnost vzdělávání v mateřském jazyce a dočkalo se maximálního okleštění kulturní prezentace. Proto spatřovalo možnost částečné náhrady na

jižní Moravě. Impulzy odtud vycházely především ze Záhvoří a jsou spjaty nejvíce s osobností skalického lékaře a vlasteneckého odchovance vídeňského slovenského vysokoškolského sdružení Tatran Dr. Pavla Blaha. Se dvěma bývalými spoluobčany Sv. H. Vajanským, redaktorem časopisu Černoknižník Ďurou Čajdou a Dr. Cipkem z nedalekého Holčice se zapojil do realizačního týmu hodonínské výstavy, v němž figurovaly též přední české vědecké kapacity archeolog a etnograf prof. Dr. Lubor Niederle a historik Dr. Čeněk Zíbrt, známý bibliograf. Záměry tvůrců byly splněny, dokumentace slovenských národopisných hodnot, umění a dovednosti pronikla na veřejnost, při čemž Slováckou expozici v Hodoníně i Praze obohatila o jedinečné atraktivní specifikum.

Úspěch výstavy dodal velikou vzpruhu národního sebevědomí nejen obyvatelstvu násilně germanizovaného Hodonína, ale celému Slovácku. Vzbudil rovněž velké naděje na druhém břehu Moravy. Z toho pramenila touha po zřízení nových českých středních škol, plně otevřených také slovenským uchazečům, unikajících sem před stupňující se nelítostnou maďarizací. Přes následnou perzekuci jejich rodin pravidelný příliv slovenských zájemců neustal, včetně učebních oborů u moravských a českých mistrů. Zpočátku museli překonávat neblahé stopy uherského odnárodňovacího vyučovacího systému, v čemž jim příslušné ústavy napomáhaly zřízováním speciálních slovenských paralelek. V r. 1913 se na půdě Československé jednoty probíral již projekt zvláštní slovenské střední školy, zahrnující typ reálně gymnazijní, obchodní akademie a případně učňovské školy. Pobyt slovenské mládeže v slováckých městech prospíval oboustranně. Zmnožovala neněmecký element, ovlivňující dosažení kvóty nezbytné k povolení provozu zřizovaných ústavů. Naproti tomu si odnášela kvalitní odbornou přípravu i zkušenosti k plnění náročné buditelské role v komplikovaném domácím prostředí. Jejich vysílání do českých zemí koordinoval školský odbor Československé jednoty v čele s Dr. Andrejem Halašou z Martina, což napovídá, že ani politikové tammního národního křídla, hledající spíše záštitu v carském Rusku, se od těchto počínů nedistancovali.

Produktem vzednuté vlastenecké vlny na Moravkoslovenském poli byly rovněž kulturnětvorné snahy, odrážející se konkrétně v požadavku zřízení Slovenského muzea v Hodoníně, dokumentujícím společenský a přírodní vývoj i na přilehlém západním Slovensku. Dále zakládání knihoven, které si vzala za své stejně jako záležitost muzea, v tomto pohybu vzniklá Maticе Hodonínská – mluvčí českého Hodonínska a vykonavatelka lokálních úkolů Československé jednoty. Výstava naznačila též možnosti užitečné kooperace ve sféře výtvarného umění. Vše se stalo aktuálním na počátku 20. století, když již v Hodoníně a okolí už existovalo menší zázemí českých peněžních podniků.

Rozhodující kroky k uskutečnění zmíněných plánů katalyzovala společná výstava moravských a slovenských umělců v Hodoníně, uspořádaná

ve dnech 4. května – 30. června r. 1902. Instalaci inicioval mistr Joža Uprka s okruhem slováckých výtvarníků a milovníků umění, spolu se slovenskými přáteli PhMr. Tichým z Holíče a Dr. Blahem ze Skalice. Přinesla vysoký efekt bezprostřední i následný, předznamenavý hned rekordní návštěvností vernisáže v počtu 6 000 osob. Upoutávala svérázem výtvarného rukopisu, ztvárněním běžného života člověka jako tvůrce hodnot a neméně dřevoryty kronik pocházejících ze Škarniclovských tiskáren ve Skalici. Vlivnou propagaci jí poskytlo rovněž divadelní představení 30 skalických ochotníků, režírované Dr. P. Blahem, kteří za přihlížení autora perfektně předvedli hru Fr. Urbánka – Rozmarýn. Velké ovace všem aktérům vtiskly celému večeru vlasteneckou atmosféru, symbolizovanou závěrečným zapěním písně Kto za pravdu horí.

K pronikavému zvuku výstavy přispěla ještě návštěva francouzského sochaře Augustina Rodina, představující t. č. své práce pražskému publiku. Nadchla ho natolik, že okamžitě po shlédnutí se vydal na cestu do Hroznové Lhoty pozdravit Jožu Uprku. Provázel ho velký průvod, k němuž se u Petrova přidala početná krojovaná skupina ze Skalice a Mokrého háje, což následně společně cestě dodalo ráz veřejného projevu česko-slovenské sounáležitosti.

Ohlas hodonínské akce motivoval slovenské výtvarníky k pokusu o ustavení Gruppy slovenských maliarov v Žilíně. Když jí maďarská vláda v zápětí vystupování na uherské půdě zapověděla, prezentovala se zdařile na Moravě, v Hodoníně, Kyjově, Uh. Hradišti, Luhačovicích, Přerově, Prostějově, Olomouci a Ostravě.

Zasvěcené informace o této stěžejní kulturní události v Hodoníně neunikly ani Akademickému odboru Československé jednoty a slovenskému vysokoškolskému sdružení Detvan v Praze, jejich předsedu M. R. Štefánika podnítila k návrhu na zavedení umělecké přílohy Hlasu – Umělecký hlas, jíž až do svého odchodu do ciziny redigoval.

Zdrojem zpráv ze Slovácka mu byl blízký přítel akademický sochař Franta Uprka.

K výsledkům zdařilého podniku patřila též aktivizace moravských umělců, vyúsťující r. 1907 v založení Sdružení výtvarných umělců moravských, se sídlem v Hodoníně.

Akcelerace společného slovenského a českého zápasu za národní rovnoprávnost sílila v posledních letech před první světovou válkou v reflexi na rostoucí expanzivitě habsburské říše, odrážející se i uvnitř tohoto soustátí zostřeným potlačovacím kurzem vůči německým a maďarským národům. Jeho křiklavé svědectví podal např. Aponyiánovský zákon v Uhrách z r. 1907, nařizující mimo jiné zařazovat děti od tří let do maďarských opatroven. Téhož roku rozvířila hladinu veřejného mínění v Rakousku-Uhersku i humanitárně cítících osobností v Evropě tragédie v Černové u Ružomberka, kde 27. října r. 1907 maďarské četnictvo usmrtilo bajonety

15 nevinných lidí jen proto, že bránili posvěcení novostavby kostela maďarským děkanem Pazurikem, místo žádaného rodáka Msgre Andreje Hlinky, odsouzeného t. č. na dva a půl roku do vězení za podporu slovenského kandidáta do uherského sněmu Dr. V. Šrobára. Horlivý spišský biskup Párvy ho chtěl dokonce i zbavit kněžského úřadu, na základě falešného obvinění ze simonie. Postižený dlel právě u svého přítele Dr. Aloise Kolíska v Hodoníně, jenž mu prostřednictvím Československé jednoty zajistil přednáškové turné po moravských a českých městech, získávající černovským sirotám podporu morální i finanční odhadovanou na 60 000 K. Kněžského spolubratra též vítězně obhájil ve vzpomínaném církevním sporu, řešeném přímo u papežského stolce.

Ze známých zahraničních postav upoutal černovský případ zvýšenou pozornost profesora londýnské královské univerzity Setona Watsona-Scota Viatora, provádějícího právě průzkum národnostní problematiky v Uhrách. Vedl ho k zvlášť bedlivému prověření faktů na místě, kam přicházel z Hodonína a Skalice. Završil jej vydáním publikace Národnostní otázka v Uhrách, vyšlé ve Strážnici r. 1913. K Hodonínu ho přitahoval Dr. Kolísek, jehož prostřednictvím se sblížil s představiteli SVUM, jehož výstavní akce vícekrát navštívil. Z časových důvodů připomínám alespoň vernisáž výstavy jihoslovenských umělců 21. června r. 1910, po níž se v bytě Dr. Kolíska zúčastnil porady s předními slovenskými politiky, (Dr. P. Blahem, Dr. L. Okáňnikem, Dr. F. Jurigou, Msgre Andrejem Hlinkou, Fero Skyčákem a Dr. Jánem Vojtašákem) končící domluvou na uspořádání výstavy SVUM v Londýně r. 1911, obesané též díly slovenských mistrů a muzeáliemi dodanými Společností Slovenského muzea v Hodoníně a Vyšivačského družstva ve Skalici. Scotus Viatorji tam předem popularizoval distribuční anglického překladu knihy Pohádky od B. Němcové, B. M. Kuldy a K. J. Erbena, (vyhotovil jej Dr. A. Kolísek) ilustrované členy SVUM.

Po vypuknutí první světové války ne náhodou stanul mezi spolupracovníky našeho zahraničního odboje. Na tomto poli začínal osvětlováním Memoranda zkoncipovaného s T. G. Masarykem v Rotterdamu ústavním činitelům dohodových mocností, které obsahovalo první představy budoucího československého státu.

I když vydobytá Československá republika po 74 letech zanikla, (příčiny kolizí i neodvratnost rozdělení budou ještě dlouho předmětem polemik, přes nespornost nešťastné fikce jednotného československého národa a vlivů dlouhotrvající nepříznivé mezinárodní konstelace) metody drobné spolupráce prokázaly životnost. V 30. letech to potvrdila integrující působnost Československé jednoty, Štefánikovy a Moravskoslovenské společnosti v úsilí o zachování celistvosti Československa, semknutí v boji proti nacismu, po osvobození z hitlerovské poroby soudržnost při obnově hospodářského a společenského života a v nedávné minulosti i současnosti družební nebo partnerské vztahy mezi našimi a slovenskými městy, modifikované dokonce při smluvním navazování svazků s částmi dalších

zemí Evropské unie. Kéž nám dávají do vínku harmonické soužití národů v tomto kontinentu.

Dnešní zasedání necht' zdařile doplní krásnou mozaiku československých vztahů v teritoriu Moravskoslovenského pomezí.

ČASOPISY VYDÁVANÉ V ČR PRO SLOVENSKO 1919–1938

Jaromír Kubiček

Príspevek vznikl v souvislosti se zpracováváním české retrospektivní bibliografie – CERBI. V roce 2004 vyšly v edici České retrospektivní bibliografie první dva svazky, kterými jsou *Noviny České republiky 1919–1945* [1], a na minulém ročníku bibliografického kolokvia jsem přispěl sondou *Noviny vydávané v ČR pro Slovensko 1918–1938* [2]. V letošním roce byl dokončen trojnásobně rozsáhlejší soupis, registrující časopisy vydávané v ČR v letech 1919–1945, a to mi umožnilo seznámit se s dalšími tituly, které vycházely v českých zemích v meziválečném období nebo které zde byly tištěny s určením pro Slovensko.

Kde je dělící čára mezi novinami a časopisy? Víme, že tato otázka byla teoreticky řešena, ale bez vymezení přesné hranice. Než obhajovat nové pojetí ve vymezení těchto dvou druhů tištěných dokumentů, přiklonili jsme se k praxi rakouských kolegů, kteří nedávno vydali retrospektivní bibliografii rakouských novin – ORBI. [3] Po formální stránce mezi noviny zařadili takové tituly periodik, které v periodicitě byly deníkem až týdeníkem a neměly vzhled časopisu (např. obálku), navíc přidali takové tituly, které slovo noviny měly ve svém názvu. Toto hledisko bylo tedy přijato i pro českou retrospektivní bibliografii s tím, že tituly s delší periodicitou než týdeník se znovu opakují ve svazku časopisů, i když ve svazku novin již byly uvedeny. Pro recenzenta posuzujícího úplnost bibliografie nezbývá, než počkat na vydání i druhé řady soupisu; rádi bychom, aby to bylo v roce 2006.

Tisk byl silným nástrojem v ovlivňování veřejného mínění, a tak od jeho počátků je s ním spojena cenzura. Ta dbala o dodržování mravní výchovy a měla také zabránit šíření myšlenek, které by byly v rozporu s politikou státu. Cenzura byla z počátku v rukou církve, ale v 19. století byla již záležitostí správních úřadů. Po vzniku Československa ještě dlouho platil tiskový zákon č. 6/1863 ř. z., podle kterého prováděly cenzuru okresní politické správy (ve velkých městech policejní ředitelství), a to podle místa tisku. Uherský tiskový zákon z r. 1914, který platil na Slovensku, stanovil v § 7 čl. XIV povinnost tiskaři odvádět cenzurní výtisk k tiskové přehlídce bezpečnostnímu úřadu místa, kde se tiskovina vydávala. V tom smyslu šlo o rozdílná nařízení, která i záměrně byla využívána u slovenských listů tištěných v Ostravě nebo v jiných českých městech, u kterých místem vydání bylo slovenské město. Až v polovině dvacátých let ministerstvo spravedlnosti zavedlo praxi, podle níž místo vydání muselo být shodné s místem tisku.

Takových časopisů najdeme řadu, které de facto vycházely na Slovensku, kde měly i redakci, tiskly se však na Moravě nebo v Praze, a tak formálně místo vydávání bylo na české straně. Patří k nim např. *Bratislavská*

pošta (1922–1925), měsíčník tištěný v Kyjově, nebo náboženské časopisy *Serafínský svět* (1922–1935), *Priateľ dietok* (1925–1932), *Stráž Tatier* (1925–1932), tištěné vesměs v Občanské tiskárně v Brně, celostátním centru orelského hnutí. Nebo *Mariánská kongregácia* (1925–1927) byla vydávaná v Trnavě, ale tiskla se v Arcibiskupské tiskárně v Olomouci. Podobně prešovský měsíčník *Za novú pedagogiku a výchovu* (1935–1938) se tiskl u Františka Bartoše v Přerově. *Lázeňské listy z Trenčianských Teplic* (1923–1924) se tiskly v Ostravě, *Lázeňský zpravodaj Trenčianské Teplice* (1931–1932) v Brně.

Najdeme i příklady opačné. Adventní nakladatelství v Brně bylo vydavatelem čtvrtletníku *Prameň života* (1930–1932), který se tiskl v Liptovském Mikuláši a později ve Zvolenu. Nebo *Luháčovický salon* (1937) se tiskl ve slovenské Skalici.

Pokud takové časopisy střídaly místo vydání nebo tisku v Čechách se Slovenskem, pak jsou národní registrující bibliografii zachyceny a popis uvádí zpravidla všechny souvislosti. Pokud tomu tak nebylo, je takový titul zahraniční, tedy neevidovaný. Např. *Slovenský riporter*, obnovený po čtyřech letech v červnu 1935 jako 1. ročník, v bibliografii Márie Kipsové není.

K časopisům, které vycházely střídavě na Slovensku a v Čechách patří *Mladé Slovensko* (leden 1919 – červen 1929), orgán Svazu slovenského studentstva. Jde o organizované hnutí středoškoláků i vysokoškoláků, kteří si uvědomovali svůj význam a dovedli se kriticky dívat na své možnosti i potřeby. Byla to doba po vzniku Komenského univerzity a založení několika slovenských nových gymnázií. Na jednání Svazu v únoru 1921 vystoupil tajemník Matice slovenské Štefan Krčméry, který dával příměr, když poukázal na minulou dobu, v níž 500 slovenských inteligentů v minulosti vytvořilo takovou kulturu, že mohly být napsány Vlčkovy dějiny slovenské literatury. Naproti tomu každé nové gymnázium dá národu tolik inteligence, kolik jich bylo do té doby. Republika byla společným politickým seskupením a byla dobrá vůle snažit se i o kulturní sjednocování tak, aby každý národ přispěl tím nejlepším, co má.

Mladé Slovensko bylo měsíčníkem, kterého první ročník 1919 vyšel v Budapešti, druhý ročník má již uvedeno jako místo vydání Praha – Bratislava. První dva ročníky jsou svým obsahem ještě nevyhraněné, redakce neměla dostatek příspěvků, a tak se nedalo říci, že šlo o orgán pokrokové mládeže, i když můžeme v něm sledovat polemické boje s katolickým studentstvem a jeho orgánem Vatra. V září 1921 vstoupil časopis do třetího ročníku a změnil se v revui. Redakce se proto obrátila i na české autory, kteří přispěli vědeckými články, což se však projevilo spíše negativně, jako projev tendence proti slovenské vlastní schopnosti. Organizační změna je patrná od čtvrtého ročníku, kdy Svaz slovenského studentstva se připojil k Ústřednímu svazu československého studentstva, také redaktora Ludovíta Izáka vystřídal Ivan Slávik, který svůj vzor pro

časopis viděl v předválečných slovenských literárních časopisech Hlas a Prúdy, které představují ideje jedné generace. I další redaktoři – Ján Poničan (1922–1923) či Ladislav Novomeský (1924–1928), již svými jmény dávají jistotu, co se týče obsahu časopisu. Lze říci, že v polovině dvacátých let se tento záměr redakci úspěšně dařil. Reaguje na události v literárním světě (úmrtí P. Országha-Hviezdoslava 1921, Jiřího Wolкера 1924), přináší novou básnickou tvorbu i prózu, literární i umělecký obzor. Publikovány jsou i grafické práce, zejména dřevoryty Ladislava Treskoně, který vedl výtvarnou skupinu Svazu slovenského studentstva. Časopis se tiskl od května 1919 do dubna 1924 v Praze, i to se v grafické stránce projevovalo k dobrému.

Pro slovenskou literaturu byl fundovaným literárním časopisem měsíčník vydávaný Jozefem Škultétyem, resp. od r. 1922 Maticí slovenskou v Martině, s názvem *Slovenské pohľady* (1882–1944). Přes veškerou úctu k němu a k jeho obsahu, dával prostor nejširší škále slovenských básníků, spisovatelů a literárních vědců, byl přece jen dosti konzervativní a pro širší veřejnost odtaziť. Mladí spisovatelé hledali nové formy a jejich představitelem byl Ján Smrek (1898–1982), který byl redaktorem Národních novin v Martine. Když se mu na Slovensku nedařilo své představy realizovat, odjel do Prahy a obrátil se na nakladatele Leopolda Mazáče. Přesvědčil ho nejprve, aby začal vydávat jednotlivé práce v Edici mladých slovenských autorov a v září 1930 se objevil jím redigovaný nový *Mesačník pre literatúru a umenie* pod názvem *Elán* (1930–1944). Smrekovi se podařilo nakladatele Mazáče přesvědčit, že vlastní literární tvorbě chybí reklama v tom smyslu, který i dnes je velmi aktuální, že moderním bohem, který se zmocnil vlády nad světem, je obchod. Již v roce 1931 vyšel u Mazáče za redakce Jána Smreka rozsáhlý sborník *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká*, přinášející delší studie, když *Elán* byl spíše pro kratší články.

Elán měl novinový formát a zajímavou grafickou úpravu. Po této stránce bychom našli i vzory v českých literárních časopisech, jakými bylo brněnské *Pásmo* (1924–1926) nebo *Index* (1929–1939) nebo ještě lépe v pražských *Rozpravách Aventina* (1925–1934), které obdobně vydával Otakar Štorch-Marien a propagovaly tvorbu jednoho nakladatele, majícího výhradní práva na vydávání děl bratří Čapků. Obsah *Elánu* byl velice pestrý, kromě poezie a prózy přinášel statě z literární teorie i historie a zprávy z aktuálního dění na poli literatury. *Elán* se snažil podchytit z literatury vše, co hýbalo současností. V Praze vyšlo celých devět ročníků, když ten poslední byl uzavřen dvojčíslem 9/10 v červnu 1939. To už Československo nahradily Protektorát Čechy a Morava a na druhé straně Slovenský štát. *Elán* však nezanikl, ale vydavatelství převzal Spolok slovenských spisovateľov v Bratislavě. Měli bychom se však zmínit ještě o jiném spolkovém časopisu.

Jako orgán Spolku slovenských spisovateľů začal v listopadu 1933 vycházet časopis *Slovenské smery* (s podnázvem Umelecké a kritické). Vycházely v nákladu pražského Melantrichu. O Melantrichu jsem hovořil již na minulém kolokviu. Připomeňme si, že toto vydavatelské a tiskařské družstvo řídil po celé meziválečné období Jaroslav Šalda, který byl politicky orientován ve prospěch národních socialistů a udělal mnohé pro rozvoj české i slovenské vědy a kultury. Melantrich byl snad nejvýnosnějším tiskařským podnikem a není divu, že expandoval, svou tiskárnu si vybudoval i v Žilině. Melantrichem vydávaný ilustrovaný týdeník *Hvězda* československých paní a dívek (1925–1945) patřil k nejrozšířenějším a ví se, že až 40 000 výtisků se dováželo každý týden na Slovensko. V Bratislavě byla také administrace i redakce pro melantrišské listy.

Slovenské smery představovaly další aktivitu Melantrichu. Pražské ročníky redigoval básník a prozaik Janko Jesenský (1874–1945), který dal časopisu již z počátku pevnou koncepci. Obsahem každého čísla je původní a překladová poezie, próza a drama v těchto třech skupinách, dále články a studie k uměleckému světu a marginálie – zprávy o nových knihách nebo záměrech. Časopis sám nevstupuje se žádným prohlášením. Jen v marginálii vysvětluje, že směry nepředstavují bezzásadovost. Vystupují proti sobě totiž obsah a forma, které by se však měly doplňovat. Tvorba představuje boj, a tak jako život, i umělecká tvorba si najde svůj cíl, aby jej dosáhla a zase opustila. Rozmanitost v dosažení cíle redaktoři spatřují i v tom, že vzniká další literární časopis. Melantrich vydával také jednotlivá díla slovenských spisovatelů, ale jím vydávané *Slovenské smery* nejsou jemu poplatné. První ročník vyšel ve stejném roce, jako v Melantrichu vydaný román Jóži Nižnánského Čachtická paní. Recenze ve Slovenských smeroch jej hodnotila jako duchovní guláš, zatímco Nižnánského sbírka básní v roce 1928 byla přijata s nadšením.

Forma *Slovenských smerů* je velmi podobná tradičnímu slovenskému literárnímu časopisu, který vydávala Matica slovenská pod názvem *Slovenské pohľady*. Jejich redaktorem byl v meziválečném období tajemník Matice slovenskej Štefan Krčméry, literární kritik, který ve 20. letech měl usměrňující vliv na značnou část spisovatelů; v roce 1932 převzal redakci Andrej Mráz. Jde o reprezentační orgán slovenské kultury, měsíčník, který uveřejňoval původní i překladovou tvorbu, teoretické a literárně historické studie, časopis na nejvyšší úrovni, rozsahem ročníku 700–800 stran.

Roční rozsah *Slovenských smerů* je ve srovnání se *Slovenskými pohľady* poloviční, škála autorů se často promítá shodně v obsahu obou časopisů (František Hečko, Ján Kostra, Ján Poničan, Peter Jilemnický aj.). Větší pokrokovost najdeme však v rubrice studií. S obdobnými příspěvky jako jsou v prvních dvou ročnících *Slovenských smerů* – Kultúra a umenie ve fašistickej Itálii (Vladimír Jelínek), Formalismus a strukturalismus (Milan Pišút), Nový slovenský život a novelistika (Andrej Kostolný), K polemice o individualismu a kolektivismu (Frank Wollmann) – se

v tradičně pojatých *Slovenských pohľadech* nesetkáme. Melantrich tak umožnil založení nového slovenského literárního časopisu, který od 3. ročníku v říjnu 1935 přešel do Bratislavy, kde vycházel až do července 1938.

Když v roce 1939 tedy nastaly rozdělení státu Jánem Smrekovi s *Elánem* těžkosti, přešel do Bratislavy. Jestliže Spolok slovenských spisovateľov převzal garanci za další vydávání *Elánu*, bylo to na jedné straně uznání dosavadního významu tohoto reprezentačního časopisu, na druhé straně šlo o dobrou perspektivu, neboť Spolok sdružoval všechny umělecké a literární pracovníky. Jako umělecká revue se časopis distancoval od státní politiky, výměrem Policejního ředitelství v Bratislavě byl zastaven v listopadu 1944.

Samostatnou skupinu tvoří časopisy pro děti a mládež. Pozoruhodným titulem je *Československé ráno*, jehož vydavatelem bylo Nové bratrstvo v Dohňanoch v okrese Povážská Bystrica. Šlo o dvouměsíčník určený vlastně pro mládež v zahraničí, tedy pro emigranty a jejich děti. Najdeme v něm dodnes zajímavé články, jako Slováci, ktorí nikdy Slovenska nevideli (Milán Getting). Účast sokolstva na československé vzájemnosti (zpráva ze Spojených států). Časopis se tiskl u firmy Kryl a Scotti v Novém Jičíně a má jí vlastní, velmi kvalitní typografickou úpravu, na které se podíleli i významní grafici, např. dřevoryt Trenčína od Ferdiša Duši, moravského malíře z Frenštátska, který se často za svými náměty vydával na Slovensko. Také vlastivědný měsíčník *Slovenskou otčinou* (1924–1928), vydávaný Svazem slovenského učitelstva v Bratislavě, se ve stejné době tiskl v roce 1924 v Novém Jičíně. K dalším dětským časopisům patří *Ratolest* (1922, 3 čísla), vydávaný Státním školním knihoskladem v Praze, nebo *Luk* (1929) také z Prahy.

Státní nakladatelství v Praze již v roce 1921 přišlo se záměrem vydávat periodický sborník pro vlastivědnou a kulturní práci na Slovensku pod názvem *Slovenská vlastiveda* (1921–1922). S vědomím, že lidé na Slovensku si ji musí napsat sami. Časopis měl shromažďovat materiál, sdružovat vlastivědné pracovníky a prohlubovat zejména národopisné poznání. Ke spolupráci se přihlásilo 46 převážně slovenských umělců a časopisu vyšlo 10 čísel.

Zajímavých titulů bychom mohli jmenovat více, které vycházely na české straně s určením pro čtenáře na Slovensku. Tak hlavičkovým týdeníkem Listu paní a dívek byla *Slovenka* (1930–1935), vydávaná a. s. Rodina v Praze. Společnost Slovenského domu v Praze vydávala měsíčník *Slovensko-české noviny* (1935). Známý vydavatel adresářů Alois Chytil vydával v Praze časopis *Z Tater a slovenských lázní* (1925–1931), časopis však byl nezajímavý a bylo zřejmé, že vydavateli šlo jen o komerci.

Zvláštní skupinu časopisů tvoří takové, které přinášely tiskové zpravodajství. Ta se dnes šíří internetem, dříve dálnopisem a v meziválečném

období rozmnoženě cyklostylem zpravidla v denní periodicitě. Takové časopisy nebyly určeny čtenářům, ale redakcím novin a časopisů, které z nich přebíraly zprávy. Např. Jiří Mahen po celé období první republiky docházel do redakce brněnského agrárního listu Svoboda, aby z takových časopisů sestavoval denně 1–2 strany zahraničního zpravodajství. V ústředních českých tiskových zpravodajských listech najdeme pravidelné rubriky zpráv ze Slovenska, kromě toho v Praze vycházel samostatný *Slovakopress, tisková korespondence slovenská* (1932–1933) nebo *Všeobecná slovenská tisková korespondence* (1935).

Na české straně, zejména v Praze, vycházely desítky časopisů, které v názvu měly slovo československý. Jejich obsah měl často vztah ke všem zemím meziválečného Československa, tedy také ke Slovensku. Stejně tak desítky časopisů vycházely v Čechách a na Moravě s obsahem výhradně zaměřeným na slovenské dění. Uvedený příspěvek na některé významné tituly chtěl upozornit a přesvědčit zájemce na úlohu, kterou sehrály ve své době.

- [1] *Noviny České republiky 1919–1945*. Brno, Sdružení knihoven ČR, 2004. Část 1. Bibliografie. 446 s. Část 2. Přehledy, rejstříky. ISBN 80-86249-27-1.
- [2] Kubíček, Jaromír. *Noviny vydávané v ČR pro Slovensko 1918–1938*. In: *Sdružení knihoven České republiky. Rok 2005*. Brno, Sdružení knihoven ČR, 2005, s. 69–75.
- [3] *Österreichische Retrospektive Bibliographie (ORBI). Reihe 2. Österreichische Zeitungen 1492–1945*. München, K. G. Saur, 2003. Band 1–4. ISBN 3-598-23382-5.

SLOVENSKO V KNIHOVNĚ NÁRODNÍHO MUZEA

Marie Šírová

V rozsáhlém knižním fondu Knihovny Národního muzea mají slovakci své místo hned od doby jejího vzniku v r. 1818. Knihovna sama jako součást Národního muzea byla definována původně jako knihovna odborná a bohemikální, ale brzy rozšířila svůj program i na doklady písemnictví dalších slovanských národů. Po definitivním umístění Národního muzea v nově postavené budově na Václavském náměstí přestěhovala se tam v r. 1893 i muzejní knihovna. Rukopisy a staré tisky měly své samostatné sály vybavené dubovými prachotěsnými skříněmi, pro běžný knižní fond byl vybudován rozsáhlý čtyřpodlažní knižní sklad. Dosavadní přibližně oborové stavění bylo nahrazeno formátově formálním stavěním fondu a byl vytvořen i nový systém signatur platný dosud. Veškeré publikace měly být v souladu se současnými knihovnickými názory zpřístupňovány prostřednictvím systému lístkových katalogů. Začalo se s intenzivní tvorbou jmenných katalogů, které se postupně staly skutečným mozkiem knihovny a klíčem k jejím sbírkám. Tuto funkci plní dodnes.

Jaké možnosti nám tedy dávají naše katalogy pro vyhledání slovenské literatury a práci s ní?

Nejmladší vrstvou katalogů NM je **online katalog**. Obsahuje záznamy přírůstků knihovny od r. 2002 do současnosti, především soudobou odbornou literaturu – monografie i periodika (mimo periodika získaná v rámci povinného výtisku). Vyhledávání v databázi je standardní a je veřejně přístupné z webové stránky NM (<http://www.nm.cz>). Záznamy jsou opatřeny věcným popisem s využitím věcných prvků (autorit) Národní knihovny. Mezi téměř dvaceti tisíci záznamy je 236 monografií a 21 titulů periodik jazykově slovenských, u periodik se jedná většinou o odborné sborníky vysokých škol získávané výměnou za periodika NM.

Většina knižního fondu je dosud zpřístupněna prostřednictvím lístkových katalogů. Tyto katalogy jsou vesměs jmenné a byly určeny pouze pro služební potřebu. Tvoří informační systém vysoké historické hodnoty. V letech 2001–2004 byly za podpory Ministerstva kultury v rámci programu Veřejné informační služby knihoven (VISK) lístky zpřístupněny na internetu (<http://nris.nkp.cz>; <http://www.nm.cz>) formou naskenovaných obrázků s možností objednávky publikací do studovny Knihovny NM.

Lístkový katalog Knihovny NM tvoří tyto části:

- ↳ Část česká do r. 1981 (český a slovenský jazyk),
- ↳ Část slovanská do r. 1981,
- ↳ Část cizojazyčná do r. 1981,
- ↳ Katalog od r. 1982 do r. 2001 (mezinárodní formát).

Katalog pro léta 1982–2001 zahrnuje tištěné monografie (a nepravá periodika) získané knihovnou v uvedených letech. V tomto období do r. 1995 měla knihovna právo povinného výtisku, které zahrnovalo i slovenskou produkci. Katalog je psán na psacím stroji na lístky mezinárodního formátu a dobře čitelný. Razení je jmenné, případně u kolektivních děl pod názvovým záhlavím.

Katalog „český“ do r. 1981 obsahuje stejně jako další katalogy pro toto období lístky formátu A6. Narůstal od posledních desetiletí 19. stol., byl tvořen podle různých dobově se měnících pravidel, mnoho lístků je psáno ručně a kvalita papíru, na kterém jsou lístky psány, silně kolísá. Zahrnuje jazykově české a slovenské publikace (bez periodik, rukopisů a starých tisků) získané od počátků knihovny do r. 1981. Od r. 1946 získávala knihovna veškerou produkci včetně slovenské povinným výtiskem. Katalog obsahuje bohaté odkazy, několikrát byly podniknuty pokusy o jeho redakci, např. úprava záhlaví s prioritou substantiva, sjednocování odkazů aj.

V rámci tohoto katalogu jsou také zařazeny lístky více než osmdesáti knižních celků tj. knihoven významných osobností, převzatých do fondů knihovny. Tradice těchto celků sahá až ke dvěma z nejvýznamnějších – jsou to **knihovna F. Palackého** a unikátní **knihovna Pavla Josefa Šafaříka**. Šafaříkovu knihovnu získalo NM v r. 1864. Obsahuje 4 055 svazků mezi kterými jsou unikátní dokumenty k dějinám slovanských literatur, mezi nimi i řada rukopisů a prvotisků. Už za Šafaříkova života byla pokládána za jednu z nejvýznamnějších slavistických knihoven. Katalogizační lístky pro tento fond (označené Š v pravém horním rohu) jsou rozřazeny do katalogů na základě jazykového principu, takže pro studium tohoto fondu v celku je stále oporou tištěný katalog knihovny z r. 1862 vydaný ve Vídni.

Jmenný princip řazení umožňuje prohledávání katalogů pouze podle tohoto jediného kritéria a znesnadňuje až znemožňuje studium jazykových, věcných či teritoriálních hledisek.

Z různých pokusů o řešení tohoto problému vytvářením zvláštních knižních fondů mimo hlavní sbírku zašlo nejdále vytvoření fondu **Obrození**. V 50. letech 20. stol. byl ze základního fondu knihovny vyčleněn soubor 2 900 svazků zahrnující knihy i periodika z období přibližně 1775–1840. Tento celek je uložen zvlášť, katalogizační lístky zůstaly v hlavním katalogu s označením (razítkem) Obrození před signaturou. Fond obsahuje publikace v různých jazycích, především v češtině a slovenštině, objevuje se latina, němčina a maďarština. Výraznou část zde tvoří díla slovenských autorů – dominují Ján Kolár, Ján Hollý a Andrej Sládkovič. Zejména u J. Hollého a jeho okruhu je výrazný vztah k NM. Bouřlivý vývoj v letech 1848–49 a později fond Obrození již nezachycuje.

Lístkové knižní katalogy doplňuje **katalog periodik a edic**. Tento katalog není naskenován a je přístupný pouze v NM, informace z něj lze získat na požádání.

Nedostatek místa – na naplnění velkého knižního skladu upozorňoval ředitel knihovny již v r. 1927 – vedl v r. 1946 k rozhodnutí přemístit sbírku novin a časopisů mimo vlastní budovu NM, a to do budovy bývalého Místodržitelského letohrádku v pražské Stromovce. Toto oddělení Knihovny NM spravuje nejúplněji sbírku novin a časopisů vycházejících na území Čech a Moravy od r. 1719 do současnosti. Knihovna NM má stále právo plného povinného výtisku pro periodika vycházející na území ČR. Pro léta 1918–1992 (válečnou mezerou 1939–1944) zahrnuje i periodika vydávaná na Slovensku, v letech 1919–1938 jsou zde zastoupena i periodika z oblasti Podkarpatské Rusi. Součástí sbírky jsou i časopisy místní, spolkové a podnikové. **Oddělení časopisů Knihovny NM** se podílí na řadě bibliografických projektů, za všechny jmenujme nedávno publikované „Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie“ Jaromíra Kubíčka. Katalog sbírky je dosud pouze lístkový názvový, informace o fondu lze získat i telefonicky nebo elektronickou poštou.

Přicházíme k nejstarší a zároveň nejcennější části fondů knihovny. Je to jedinečná **sbírka rukopisů a starých tisků**. Pro rukopisy, z nichž některé náleží k nejvýznamnějším památkám české historie, je stále základní orientační pomůckou Soupis rukopisů NM F. M. Bartoše vydaný v letech 1926–27. Dlouho postrádaný rejstřík k tomuto dílu je v současnosti alespoň částečně nahrazen zpřístupněním Soupisu v systému Manuscriptorium (<http://www.memoria.cz/engine/manuscriptorium>), na doplňcích Soupisu se intenzivně pracuje. Sběrka dnes obsahuje více než 6 000 položek převážně středověkých, ale i mladších rukopisů. Mezi novodobými rukopisy jsou významné například filologické rukopisy F. Dobrovského, V. Hanky a P. J. Šafaříka.

Staré tisky, tj. tištěné publikace vydané od počátku knihtisku do r. 1800, jsou dalším rozsáhlým fondem Knihovny NM. Tisky jsou evidovány v monumentálním díle Z. V. Tobolky a F. Horáka Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Digitální podoba tohoto díla Knihopis Digital (<http://felix.ics.cas.cz/>) nese název České prvotisky a staré tisky (1476–1800) on-line, slovenské záznamy však obsahuje. Jednotlivé části sbírky starých tisků jsou zpracovány v lístkovém katalogu, který je přístupný v pracovně správce sbírky.

Posledním z fondů knihovny NM, na který je třeba upozornit v souvislosti se Slovenskem je rozsáhlá (největší v ČR) **sbírka kramářských tisků**. Obsahuje mimo jiné řadu tisků jazykově slovenských nebo na Slovensku tištěných. Některé kramářské písně se týkají historických i fiktivních událostí na území dnešního Slovenska. Sběrka zahrnuje tisky od 16. do začátku 20. století. Její badatelská přístupnost je zajištěna bohatě strukturovaným systémem lístkových katalogů.

Co závěrem?

Knižní fondy Knihovny Národního muzea jsou nevyčerpatelným pokladem pro bibliografické, knihovědné i historické badatele. Pokud je v současnosti tento poklad ještě ne zcela snadno dostupný, nesnižuje to jeho hodnotu. Pracovníci knihovny se snaží soustavně zlepšovat přístup ke knižním fondům a sbírkám s využitím možností grantových projektů a programů. Snažíme se navázat spolupráci s odbornými pracovišti a zejména s příslušnými katedrami vysokých škol, pro jejichž studenty můžeme zajistit zajímavé a oboustranně užitečné praxe. Knižní i sbírkové fondy Knihovny NM poskytují také nepřehledné možnosti pro témata kvalifikačních (bakalářských, diplomových i dizertačních) prací. Ke spolupráci zveme všechny, kteří se o fondy knihovny zajímají a chtějí se podílet na jejich širším otevření pro odbornou veřejnost.

POKUS O ANALÝZU SLOŽENÍ KNIŽNÍHO FONDU ČESKÉ ČTENÁŘSKÉ SPOLEČNOSTI RADNICKÉ PO ROCE 1850 (s ohledem na zastoupení slovenských autorů)

Jaroslav Vychýllo

Při úvahách o tématu příspěvku pro toto kolokvium jsem došel k závěru, že historie České čtenářské společnosti radnické je v obecné rovině zpracována, že není možné dojít k zásadním a současně novým poznatkům v jejím vývoji, které by se týkaly věcných událostí či jejich chronologie. Je však možné zasadit její historii do společenského kontextu událostí v místě, tedy v Radnicích, a s ními spojeném kontextu událostí celospolečenských. Je možné z prvotních pramenů tyto souvislosti doplňovat a upřesňovat. Také se nikdo doposud nezabýval jednou z nejpodstatnějších okolností, totiž složením knižního fondu spolkové knihovny. A protože analýza tohoto fondu je téma navýsost bibliografické, tedy na kolokviu slovenských, moravských a českých bibliografií se hodící, rozhodl jsem se učinit takový pokus. Jsem si vědom, že jde jen o pokus, který nemusí skončit úspěšně, neexistují totiž žádné dokonalé a úplně katalogy nebo soupisy knižního fondu knihovny, k dispozici jsou jen zlomky seznamů, o nichž navíc nelze s určitostí říci, proč a kdy vznikly, nebo dílčí účelově vytvořené seznamy, vzniklé v historickém kontextu knihovních činností a jednotlivých počínů spolku. (Např. předání částí fondů místnímu muzejnímu družstvu.)

V průběhu přípravy materiálů jsem si rovněž povšiml, že tyto seznamy obsahují díla slovenských autorů a usoudil jsem, že tato díla byla považována za součást probuzenského dědictví, jimž se dostávalo od spolku zvláštní pozornosti a ochrany. Puchmajerovská tradice zůstávala ve spolku a městečku živá (v určité míře dodneška) a spolek s obzvláštní péčí schraňoval zejména díla Puchmajerova a autorů jeho almanachů i ostatních obrozenských autorů s nepochybnou snahou šířit je mezi své členy i ostatní čtenáře. A protože slovenští autoři byli účastní na Puchmajerových almanaších (Leška, Tablic, Palkovič) a na národním obrození vůbec (Šafařík, Kollár, ale také např. Štúr), považoval jsem za vhodné jako druhé téma, snad i méně podstatné, pokusit se podle zastoupení děl slovenských autorů usoudit na postoj spolku k otázkám česko-slovenské vzájemnosti. I proto je téma zdůrazněno zvlášť v záhlaví příspěvku zveřejněného na tomto kolokviu.

Joachym ze Šternberka, tehdejší majitel radnického panství a patron kostela sv. Václava v Radnicích, prosadil roku 1806 přidělení bohaté radnické fary Antonínu Jaroslavu Puchmajerovi na základě přímluvy několika společných přátel obou mužů, zejména pak na přímluvu Josefa Dobrovského. Počátkem roku 1807 byl Puchmajer na faru uveden. V té době se zabýval jazykovědnými badáními v jazyce českém, ale i německém,

ruském, polském, francouzském, latinském a řeckém a také překlady z těchto jazyků.

V Radnicích pokračoval ve své vlastenecké činnosti nejen v oboru jazykovědy, se snahou pozdvihnout český jazyk na úroveň těch ostatních, ale ve studiu českého jazyka jako prozodického nástroje, když navázal na Dobrovského pravidla sylabotónického verše a dosáhl pozoruhodných výsledků. V Radnicích završil své zakladatelské dílo, coby vedoucí duch první novočeské školy básnické.¹

Puchmajer měl v době svého radnického působení za sebou rozsáhlou básnickou a editorskou činnost. Spolupracoval se svými přáteli z básnické družiny, zejména s bratry Vojtěchem a Janem Nejedlými a Sebestiánem Hněvkovským z blízkého Žebráka. Okruh spolupracovníků byl ale daleko širší, jmenujme ještě namátkou např. Josefa Jungmanna, Václava Hanku, Antonína Marka, Josefa Kramáře, Václava Chaloupeckého, Adama Navrátila, Augustýna Kuču, Václava Svobodu-Navarského; ti všichni s ním spolupracovali na 5. svazku jeho almanachů, s názvem *Nové básně*,² sestaveném a vydaném v době Puchmajerova pobytu v Radnicích v r. 1814. Jeho působení však dosahovalo až na Slovensko.³

Má za sebou také rozsáhlé dílo lexikografické, jazykovědné a překladatelské. V Radnicích se mu podařilo ve skvělé spolupráci s autorem Německo-českého slovníku Josefem Dobrovským doplnit celé dílo a uspořádat jeho první a zčásti druhý díl. Jeho podíl na shromáždění lexikálních jednotek a uspořádání slovníku je zásadní a Puchmajera tak můžeme považovat za (spolu)autora těchto částí slovníku.⁴ K vydání připravuje také svoji *Mluvnici ruské řeči*,⁵ *Romani Čib*⁶ a *Rýmovník*.⁷

¹ Takto později označil puchmajerovskou básnickou školu prof. Jaroslav Vlček – viz: VLČEK, J. První novočeská škola básnická. Praha : Bursík a Kohout, 1896. 96 s.

² PUCHMAJER, A. *Nové básně : Svazek pátý*. Praha : F. Sommer 1814. 156 s.

³ Do 3. svazku almanachů (Puchmajer, A. J. *Nové básně*. Praha : J. Herl, 1798) přispěl sedmi většinou dvojveršovými epigramy Štěpán Leška a jednou básní (*Výstraha před svídky všem pannám*) podepsanou akronymem R_a_L_ová další slovenský autor, o němž byl vysloven názor, že jím může být Leškova druhá žena Rebecka Lešková. (Viz: ŠULCKOVÁ, M. Slovenští veršovci – slovenské verše : Tvorba R. Leškové, Š. Lešky, J. Palkoviče a B. Tablice v kontextech. In VYČIHLA, J. – VIKTORA, V. edit. *Jeden jazyk naše heslo bud' I. : Antonín Jaroslav Puchmajer*. Radnice : Spolek divadelních ochotníků; Plzeň : státní vědecká knihovna, 2001. S. 161–171.

Do 4. svazku almanachů přispěl jednou básní (*Toužení po milé*) Juraj Palkovič a dvěma básněmi (*Csövar, Irad Rašktiv a Pravá blaženost*) Bohuslav Tablic.

⁴ O tom viz: KRBEC, M. Josef Dobrovský a Antonín Jaroslav Puchmajer. In *Jeden jazyk naše heslo bud' : Antonín Jaroslav Puchmajer*. Radnice : Spolek divadelních ochotníků, Plzeň : Studijní a vědecká knihovna, 2001, s. 87–88.

⁵ PUCHMAYER, A. J. *Lehrgebäude der ruschischen sprache : nach dem Lehrgebäude der böhmischen Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky*. Prag : Auf Kosten

Puchmajer do Radnic zanesl intelektuálního ducha. Svojí horlivou službou vědě zasel semínko zájmu o společenské dění a působil nepochybně v duchu osvícenství, které se ocitlo na svém vrcholu v poslední čtvrtině 18. století.⁸ Jeho činnost pastorační nepochybně výrazně ovlivnila obecně schopnosti přijímat osvícenské myšlenky, poznatky tehdejší vědy (jistě v redukované podobě odpovídající maloměstským postojům a omezenému vzdělání měšťanů), a do jisté míry tak ovlivnila pochopení a snad i převzetí myšlenek národního obrození místním obyvatelstvem. Velkou oporou byl Puchmajerovi březinský zámek se svým pánem a majitelem Kašparem hrabětem ze Šternberka.¹⁰

Že se mu dlo dařilo, dokazuje i skutečnost, že v této době vznikala v Radnicích (snad i Puchmajerovou zásluhou) početnější inteligence. Absolventi plzeňského gymnázia a filosofického ústavu původem z Radnic se uplatňovali, ovšem většinou mimo Radnice, jako kněží nebo učitelé. Na důkaz toho, že z radnických obyvatel vzchází vzdělanci, můžeme uvést jména studentů plzeňského městského gymnázia v letech 1816–1819, z nichž do Radnic byli příslušní: Schafranek Joannes, Hellebrand Josephus,

des böhmischen Nationalmuseums. J. G. Calve'sche Buchhandlung 1820, xli, 6, 286, 4 s., 2 tb.

⁶ PUCHMAJER, A. J. *Románi Čib das ist Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprachenebst einigen Fabeln in derselben. Dazu als Anhang die Hantýrka, oder die Čechische Diebessprache*. Prag : Gedruckt in der Fürst erzbischöflichen Buchdruckerey, auf kosten der Josepha verwittweten Vetterl von Wildenbrun, Buchdruckerinn, 1821.

⁷ PUCHMAJER, A. J. *Rýmovník, aneb rýmovní slovník*. 1. vyd. Plzeň : L. Rayner, 1824, [12], xlvii, 151 s. + 1 obr. příl.

⁸ Příznivé pro vznik společnosti byly jistě vlastenecké děje na poli národním, které podpořily založení a činnost spolků na venkově. Uvedme jen založení Královské české společnosti nauk (1790), která navazuje na soukromou učenou společnost nauk (1770–1775); Společnosti vlasteneckých přátel umění (1796); založení Vlasteneckého (Národního) muzea (1818), zpřístupnění tehdejší Univerzitní knihovny v Praze pod názvem Císařská, královská veřejná a univerzitní bibliotéka (1777) a další. Tedy výdobytky osvícenství, které se nejsilněji rozmohlo na našem území právě v poslední čtvrtině 18. století.

⁹ Byla vydána Janem Nejedlým pod názvem PUCHMAJER, A. J. *Nedělní kázání*. Praha : u Josefy Fetterlové z Wildenburnu, 1825. 376 s. PUCHMAJER, A. J. *Sváteční kázání*. Praha : u Josefy Fetterlové z Wildenburnu, 1826. 204 s. Kázáními se nejnověji zabývá HROZNATA-JANOUŠEK, F. K teologii Puchmajerových kázání. In VYČICHLO, J. – VIKTORA, V. edit. *Jeden jazyk naše heslo bud I. : Antonín Jaroslav Puchmajer*. Radnice : Spolek divadelních ochotníků; Plzeň : státní vědecká knihovna, 2001. S. 53–57.

¹⁰ Joachym ze Šternberka zemřel r. 1808 a ne zcela dokončený zámek zdědil jeho bratr, osvícený vědec, jeden ze zakladatelů Národního muzea, Kašpar Maria ze Šternberka.

Hegner Wenceslaus, Bernardin Josephus.¹¹ V té souvislosti je možné se také zmínit, že František Bohuslav Petera Rohoznický cituje blíže neurčenou knihu *Rorate II* (zřejmě rorátní rukopisný kancionálke místního kostela), list 133: „Prvotiny kněze Jakuba Rafaela Macana. 1819. Roku Páně 1819 dne 2. septembří, oslavil svou prvotní novozákonní obětí mše svaté, velebný kněz, pan Jakub Macan, synek radnický...¹² K té slavnosti daroval ke zdejšímu chrámu Páně S. Václava skleněný luster, pan František Macan, měšťan a mistr bednářský pražský, žádaje oučasten býti modliteb, které se za dobrodince konají.“¹³

V takových společenských poměrech tedy A. J. Puchmajer založil první úředně povolený čtenářský spolek v Čechách nazvaný **Česká čtenářská obec radnická**. K založení společnosti došlo v lednu 1818 a tento čin je možno považovat za největší počinek Puchmajerova regionálního působení na Radnicku. Požádal mocného Kašpara ze Šternberka¹⁴ o patronát nad společností v očekávání, že jeho společenské styky a podpora se mohou společnosti jen vyplatit. Šternberk žádosti vyhověl a patronát převzal.

Puchmajer svolává na 1. leden 1818 informativní schůzku potenciálních zájemců členství. Schůzky se zúčastnili představitelé tehdejší radnické inteligence, měšťanů a řemeslníků. 18. ledna pak proběhla zakládací schůze společnosti. Jan Kroc píše:¹⁵ „Puchmajer, 7 příslušníků inteligence a 20 řemeslníků založili v Radnicích společnost, jejímž hlavním úkolem bylo vybudovati knihovnu...“ U zápisu ze zakládací schůze je skutečně podepsáno 28 osob s uvedením povolání či funkce. Jsou to: radnický farář Antonín Jaroslav Puchmajer, další dva příslušníci radnické inteligence – P. Antonín Keller, kaplan, ředitel šternberského statku Václav Pauk, dále pět členů radnického magistrátu, u nichž jsou uvedeny

¹¹ *Juventus gymnasii regii pilsnensis e Moribus et progressu in literis censa, exeunte anno scholastico. Pilsnae 1816; 1817; 1818; 1819.*

¹² Jakub Rafael Macan, pozdější teologický spisovatel, autor několika publikací, např.: *Rukověť chrámových pobožností, Rukověť Pobožností, kterých horliwj, otcové duchowj, i nábožnj wěřjcw v chrámu při službách Božjch gakož i doma w prospěchem užjvati mohau... a dalších.*

¹³ *PETERA ROHOZNICKÝ, F. B. Různé památky města Radnic v Čechách. Rukopis, 43 s. Uloženo v Městském muzeu v Radnicích. S. 8. Nezpracováno. Jedná se o kronikářské zápisky kněze Františka Bohuslava Petera Rohoznického sesbírané od pamětníků i souběžné zápisy z let 1862–63. Z pramenů uložených v Městském muzeu vyplývá, že Jakub Rafael Macan byl synem radnického hospodského Jakuba Macana a výše zmíněný František Macan mistr bednářský pražský je blízký příbuzný (strýc??).*

¹⁴ Šternberk, v té době majitel radnického panství, byl významný botanik, geolog a paleontolog evropského věhlasu, jeden ze zakladatelů vlasteneckého (Národního) muzea, v době založení (1818) předseda Společnosti Vlasteneckého muzeum.

¹⁵ KROC, J. Kašpar Šternberg a česká čtenářská společnost. In: *Minulostí Rokycanska*. Rokycany, Okresní archiv, 1968, s. 14–16.

funkce, a sice: purkmistr Václav Kruh, radní města Radnic Josef Růžička, reprezentant městský Jan Henner, reprezentant městský Jan Sýkora, kancelista městský Martin Černý, dva „zaměstnanci“ magistrátu: kancelářský Jan Barcal a magistrátem jmenovaný dohlizitel školní Václav Růžička. Následuje 17 jmen zámožnějších radnických obyvatel, zejména mistrů různých řemesel. Sepětí společnosti s radnickým magistrátem v podobě zakládajícího členství několika (celkem sedmi) členů a zaměstnanců magistrátu mělo na počáteční fungování společnosti také blahodárný vliv.

V prvním roce existence společnosti jsou ještě další významná data, 24. květen (den, kdy oficiální žádost o povolení společnosti došla k zemskému presidiu), 18. červen (krajský hejtman Breinl, zřejmě podle přání presidia, žádá o zaslání stanov a odesílá je dva dny nato s doporučením do Prahy), 10. červenec (den, kdy povolení došlo z Prahy, a za dva dny ho Breinl posílá Puchmajerovi), 28. září (rozsáhlá oslava zahájení činnosti České čtenářské společnosti Radnické).

Prvá dvě léta po založení společnosti jsou jedněmi z neúspěšnějších. Pravidelně se scházel výbor společnosti vedený Puchmajerem a knihovna složená výhradně z českých knih se utěšeně rozrůstala. Toto šťastné období však netrvalo příliš dlouho. Na jaře 1920 Puchmajer utrpěl úraz. Nikdy nevynikal pevným zdravím a až na naléhání svých přátel odchází v září do Prahy do všeobecné nemocnice, aby se důkladně léčil.¹⁶ Jeho zdravotní

¹⁶ PETERA ROHOZNICKÝ, F. B. *Různé památky města Radnic v Čechách*. s. 17. Píše zde: Příčina smrti Antonína Puchmajera r. 1817, tehdejšího faráře radnického. Týž Jan Novák, kostelník Kalvarský, vyprávěl mně dne 22. července 1862 v úterý, že příčina smrti včasné Puchmírova byla tato. Puchmír koupil od obce radnické kus strání, jenž Stínadly slove, co nyní jest sýpka obecní a k tomu ještě asi 3 strychy ještě zádušního čili farního pole přikoupil, vyměnil je za jiné od něho pro faru koupené pole a udělav si tak letní byt se zahradou, na něž mnoho peněz vynaložil. Tato zahrada rozkošná, nazývána po něm Puchmírka, kteréž jméno dodnes nese. Když obydlí dostavoval – asi r. 1817 – pilně k té práci dohlížeje, časně ráno i o 04 hod. mši sloužil – při níž mu on Jan Novák býval blízko fary u rodičův svých, ministrovával – a poté ihned na Puchmírku odcházejce, nosíval v kapsách chleba, který žebrákům na cestě rozdával. Sám ruky pomocné k práci tam přičinuje, pomáhá jednoho rána zedníkovi, starému Hasmanovi, člověku mrzutému, a na to se hněvajícímu, že Puchmír mu tak pilně dohlíží spolu s dotěrným ministrantem. Kbelík s vápnem, nedlouho předtím uhašeným, ale už jen vlahým, na lešení zdvihali. Zedník stál na lešení a chytil kbelík mu podávaný od Puchmíra a chlapce za okraj, nemohl prý jej nahoru vytáhnouti, pročež že Puchmír poslal chlapce na lešení, aby zedníku pomohl. Ale v tom, co chlapec odchází, převrátí jednou stranou buď schválně, buď jen tak z nezapomenutí, Hasman kbelík na Puchmíra, takže jej celé ho tím vápnem polil. Puchmír měl na sobě plášť a široký klobouk, tak vápno polilo mu jen tyto dvě věci, a také ruce; avšak ať vápno už bylo vychladlé, neškodilo mu ani na ruku holých, které ihned Puchmír o plášť otíral. Avšak lekna se při tomto nenadálém příběhu, upadl do nemoci. Když potom, dostav černou žloutenku, z kteréž nemoha na městě svého bytu vyhojen býti, odebral se do pražské

stav se však rychle zhoršoval. Pouhý jediný den po radnickém posvícení a oslavě dvouletého výročí založení čtenářské společnosti 29. 9. 1820 Puchmajer v Praze zemřel.

Vlasteneckému muzeu v Praze odkázal před svou smrtí veškerou cizojazyčnou literaturu, kterou vlastnil,¹⁷ a radnické čtenářské společnosti všechny české knihy. S nimi měla v r. 1820 knihovna **365 svazků**.

Kašpar hrabě ze Šternberka zůstal i nadále ochráncem společnosti. V tomto okamžiku možná poněkud formálním. Zdá se, že vztah Kašpara Šternberka ke společnosti byl vrchovatou měrou ovlivněn přátelským osobním vztahem k Puchmajerovi.

V čele čtenářské společnosti stanul po Puchmajerově smrti farář Jan Jäger. Neměl pro její práci tolik pochopení jako její zakladatel a ani podpora profesora Sedláčka, který inicioval o Vánocích 1922 velkou schůzi členů společnosti, nedokázala udržet činnost na předchozí úrovni. Štěstí měla společnost ještě v osobě prvního knihovníka Jana Hennera, který se o její knihovnu staral od samého počátku. Když však v roce 1832 umírá, ztrácí činnost společnosti pravidelnost i bývalou intenzitu. Jan Jäger nechává přestěhovat knihy z Hennerova bytu na faru a v zápisech není doloženo, že by byl zvolen Hennerův nástupce do funkce knihovníka. Přesto se půjčovalo, avšak bez patřičné evidence výpůjček a čtenáři knihy nevraceli. V roce 1835 měla knihovna pouze **14 knih** a v roce 1837 **jen 7!**

V této době, jedné z nejkritičtějších v historii společnosti, se našla skupina zbývajících členů výboru, kteří iniciovali obnovu knihovny. Václav Karel, první, kdo zanechal o společnosti podrobnější písemné zprávy, píše: „Tu zmocnil se žal malého hloučku pozůstalých oudů nad stavem knihovny, a chtějíc úplnému zaniknutí spolku zabrániti, jali se nových členů získávati a o rozmnožování počtu knih se starati.“

Jedním z iniciátorů tohoto obnovování činnosti byl i Václav Heřmánek, nejstarší člen Společnosti a pilný čtenář, který vyzval mladistvého,

všeobecné nemocnice, kdež tuším r. 1820 k velikému vlasti zármutku zemřel, a pochován byl na svatém poli Volšanském. Zdali jeho hrob znamením kříže nebo jiným pomníkem jest vyznačen, neví. Nyní jest na čase, aby o tomto muži veřejně zmínka se stala, když nový spolek – Svatobor za úkol si vytknul podporovati českých spisovatelův penězi, a stavěti náhrobky čili pomníky, zasloužilým českým spisovatelům. Jeden z výtečníků horlivých, kteří první šik značili při křížení národnosti české, a vroucně i vši silou se zavazovali o vymožení rovnoprávnosti jazyka našeho, s utiskujícím jej německým, byl Puchmír, jsa spolurostencem a souvremníkem Jungmanna, Dobrovského, Nejedlého, Pelcla, Krameriusa a Rautenkrance.

¹⁷ E-mailovým dotazem v KNM u pana Pavla Muchky s verifikováním problematiky u PhDr. Lubomíra Sršně a s odkazem na zprávu Archivu NM bylo potvrzeno, že KNM Puchmajerův odkaz skutečně přijala. Knihy však byly údajně zpracovány do ostatního fondu té doby doplňovaného do knihovny a v tomto okamžiku je není možné bezpečně identifikovat, ani je nelze cíleně nalézt.

ale čtení velmi milovného Františka Svobodu:¹⁸ „... a osmělili se spolu oustně požádat ochránce hraběte Kašpara o pomoc, kterýžto jejich prosbu a vylíčení stavu vyslechnuv, blahosklonně pomoc přislíbil.“¹⁹ „Zanedlouho nato přišel na purkmistra Václava Kublu od ředitele Václava Pauka z Brás dopis, aby svolal všechny čtenímilovné měšťany radnické. Na schůzi, které sám Pauk předsedal a která se konala v nové škole, přišlo 32 měšťanů: při téže schůzi bylo přijato dalších 14 nových členů, mezi nimiž byl i osmnáctiletý cvočkářský tovaryš František Svoboda ... Byl ustaven nový výbor, jehož jednatelem se stal Václav Pauk, který od Šternberka předal knihovně pěkný dar **96 nových knih**. Knihovna se přestěhovala do nové školy, kde se knihy půjčovaly každý čtvrtek a v neděli.“²⁰

Z výtěžku sbírky, kterou uspořádal liblínský vrchní Václav Jaromír Pícek,²¹ bylo zakoupeno **280 knih**, Pícek sám pak věnoval knihovně dalších **36 svazků**.

Za vedení P. Justa knihovna vzkvétala a když z Radnic v roce 1848 odcházel, **měla více než 750 svazků**. Po páteru Justovi byl zvolen knihovníkem Jan Růžicka, kupec, a knihovna byla přestěhována ze školy do knihovníkova domu.

„V roce 1849 vyhořela téměř čtvrtina města. Na faře shořela sbírka vzácných starých tisků a knih z majetku Čtenářského spolku.“²² S nimi shořela také celá finanční hotovost společnosti ve výši 37 zl. V knihovnickově

¹⁸ František Svoboda (1819 – 28. 11. 1900), povoláním cvočkař, je v historii městečka velice pozoruhodnou kulturní osobností. Je nejenom „zachránce“ činnosti čtenářské společnosti v uváděném prvním kritickém období v r. 1837, ale do činnosti společnosti zasáhl významně ještě dvakrát. Je také zakladatelem radnického Spolku divadelních ochotníků, když v roce 1850 inicioval nastudování první hry, „Mašinkáře“. Divadelní spolek začal pracovat jako součást zábavního odboru čtenářské společnosti a v roce 1862 se osamostatnil. František Svoboda je pochován na místním hřbitově severozápadně za kaplí Sv. Rosálie v prostém hrobě s litinovým křížem, prakticky neudržovaném. Hrob byl označen radnickými ochotníky (myšlenka V. Kotvy) u příležitosti 140. výročí založení divadelního spolku v roce 1990 kamenem s textem „ZAKLADATEL SDO V RADNICÍCH“. Shora uvedená data narození a úmrtí jsou převzata z pomníčku nad hrobem.

¹⁹ SUCHÁ, P. Čtenářská společnost v Radnicích 1818–1968. Historie prvního čtenářského spolku v Čechách. Rokycany, Okresní knihovna, [1968], s. 11.

²⁰ KROC, J. článek citovaný v pozn. 15.

²¹ Václav Jaromír Pícek (1812–1869). Přišel do Liblína roku 1841 jako císařský justiciář na patrimoniální úřad liblínské panství. Český spisovatel a básník, autor znárodnělých písní Čechy krásné, Čechy mé a Bývalí Čechové, povídek a historických dramát. V době porevoluční restaurace byl stoupencem tzv. konzervativní vládní strany. V letech 1850–51 byl redaktorem vládních Pražských novin.

²² Odkazují na šest pokračování článku o založení a práci hasičského sboru v Radnicích uveřejněného v měsíčníku Radnice č. 7/91 – č. 12/91. Článek byl napsán podle záznamů v kronice hasičského sboru, kterou vedl jeho jednatel pan Antonín Krchov.

bytě pak zbytek knihovny. V Zápisičníku²³ se v Úvodu na str. 5 píše: „Spolek náš, který od času svého, zvěčnělým A. J. Puchmajerem založen, mnohými pohromami stížen byl, zvláště však v r. 1849 požárem ve zdejší městě zuřivším, skoro o veškeren majetek, jak na knihách, tak na potřebných skříních přišel, pozdějšího času nepořádky v líně jeho vzniklými, jakož i špatnou správou, svého konce blížek byl; tak že bylo zapotřebí o nové uspořádání jeho se postarati; což se též skutečně stalo.“²⁴

Tehdy zasahuje František Svoboda do činnosti společnosti podruhé. Spolu s pozdějším majitelem sklárny Františkem Fričkem se obracejí na knihkupce a nakladatele v Čechách a na redaktora Národních novin Karla Havlíčka Borovského s prosbou o pomoc. Setkali se s úspěchem. Havlíček poslal knihy a dva vázané ročníky Národních novin, spisovatel Václav Kliment Klicpera poslal svoje kompletní spisy, přispěli vydavatelé Jaroslav Pospíšil a dr. Arnošt Gabriel. V. J. Pícek, už z Prahy, kam byl přeložen, také poslal 5 knih. Václav Karel, pozdější předseda a tajemník společnosti, sebral mezi svými známými v Praze 242 knihy. Nedlouho po požáru – v r. 1853 měla knihovna na **700 knih** a společnost 60 členů.

Do roku 1860 byla knihovna uložena v bytě knihovníka Františka Frička. Ten ji při přestavbě svého domu přemístil do bytu nájemníka Švejdy. O knihovnu opět nikdo nepečuje, knihy jsou půjčovány mimo Radnice a mnoho se jich ztratilo, a tak přibližně v roce 1860 stála společnost opět na pokraji svého konce. Potřetí zasáhl František Svoboda, iniciátor značného dílu tehdejšího kulturního dění ve městě. V r. 1862 publikuje v Čase svolání adresované radnickým občanům, aby nedali zaniknout tak úctyhodné památce. Výzva se setkává s kladnou odezvou. Knihovna je přenesena na radnici, kde o ni pečuje purkmistr Josef Allizar.

V roce 1867 je do čela společnosti s titulem ředitel zvolen Jan Anzenbacher. Knihovna má v té době na **600 svazků**. V červnu roku 1868 se koná oslava 50. výročí trvání společnosti a významná je skutečnost, že se oslavy účastní přední český historik a politik František Palacký. Na slavnosti je odhalena pamětní deska Antonínu Jaroslavu Puchmajerovi na budově radnické fary, jistě i u vědomí toho, že následující rok v lednu

²³ V r. 1869 byla založena kniha zápisů z pravidelných schůzí spolku.

²⁴ V pramenech je rozpor, neboť kronika hasičského sboru uvádí, že knihovna shořela na faře, kdežto Jan Kroc tvrdí, že byla přestěhována do knihovnickova bytu a shořela tam a naopak říká, že na faře byl půjčen Jungmannův slovník, který se z původního knihovního fondu zachoval. (KROC, J. článek citovaný v pozn. 15 na s. 15.) Zdá se však, že oba prameny mohou mít pravdu, knihovna zřejmě byla rozdělena, na faře byly uloženy nejstarší tisky a finanční hotovost, zbytek fondu, který byl určený k půjčování, byl uložen v knihovnickově bytě.

uplyne 100 let od jeho narození, a právě Palacký ve svém projevu zdůraznil Puchmajerův význam pro českou kulturu.²⁵

V platnost také vstupuje nový, tzv. spolkový zákon, čtenářská společnost je podle něj reorganizována a volí i nový název „Čtenářský spolek PUCHMÍR“.²⁶ Spolek při reorganizaci dostává nové stanovy, nový jednací řád se vztahuje také na knihovnu. V roce 1869 se v Radnicích konala slavnost 100. výročí narození zakladatele společnosti Antonína Jaroslava Puchmajera. Je to v krátké době druhá oficiální oslava, při níž je vzpomenu tohoto vynikajícího buditele a zároveň společnosti. Tehdejší kulturní a zábavný týdeník Světozor přináší ve dvou číslech Puchmajerův životopis s Scheiwlůvým portrétem Puchmajera.²⁷

Všechny tyto události možná měly vliv na zintenzivnění činnosti a založení knihy zápisů z pravidelných schůzí spolku. Jde o silný vázaný sešit přibližně formátu B4, na desce nesoucí štítek s titulem ZÁPISNÍK a letopočtem 1869. Titulní list psaný perem nese text: Zápisník obsahující usnešení učiněná při schůzích čtenářského spolku města Radnic.²⁸ Založen byl 29. června 1869. Na 259 stranách můžeme pak sledovat činnost společnosti až do roku 1902. Činnost dostala mnohem soustavnější podobu.

Spolek prošel dalšími peripetiemi. Problémy započaly předčasnou smrtí jeho zakladatele A. J. Puchmajera, několikrát se stalo, že vinou nevhodného knihovníka nebo nefungujícího výboru spolku byly knihy rozpujčeny a nevrátily se. Potíže pokračovaly zničujícím požárem v r. 1847, kdy spolek přišel o celý knihovní fond a ostatní majetek. Vždycky se však dokázal zásluhou některých svých členů znovu pozvednout. O společnosti bylo napsáno množství statí a článků, a proto její činnost kulturní a organizace České čtenářské společnosti radnické jsou dostatečně známy. Nikdo se však, pokud vím, doposud nezabýval složením knižního fondu knihovny, a tím kvalitou tehdy poskytovaných informací a odvozeně tak i kvalitou veškerého působení v místě a blízkém okolí. K tomu, aby bylo možné dále analyzovat knihovní fond, byly ovšem nezbytné základní informace o historii spolku.

²⁵ Text Palackého projevu je známý, zachoval se a je citován např. Pavlou Suchou v její diplomové práci SUCHÁ, P. Z minulosti veřejných knihoven na Plzeňsku : Diplomová práce. Praha : Fakulta osvěty a novinářství Univerzity Karlovy. Katedra knihovnictví a vědeckých informací. 1967. Strojopis. 162 s. Palackého projev je uveden na příloze č. 7, s. 123.

²⁶ SUCHÁ, P. Čtenářská společnost v Radnicích 1818–1968. Historie prvního čtenářského spolku v Čechách. Rokycany, Okresní knihovna, [1968], s. 13.

²⁷ *Antonín Jaroslav Puchmajer*. Světozor, 3, 1869, č. 23, s. 185, 191–192. a *Antonín Jaroslav Puchmajer*. Světozor, 3, 1869, č. 24, s. 194–195

²⁸ Zápisník obsahující usnešení učiněná při schůzích čtenářského spolku města Radnic, 259 s. Rukopis. Uloženo v Městském muzeu v Radnicích, sign. H-2328, inv. č. 394/75.

Z činnosti společnosti se, bohužel, nezachovaly žádné kompletní přírůstkové či jiné seznamy, z nichž by bylo možné s jistotou usoudit na složení knihovního fondu. Abychom si učinili alespoň přibližnou představu, jaké knihy byly v knižním fondu spolkové knihovny přechovávány a čteny a jaký mohly mít význam a vzdělávací dopad na čtenáře, pokusil jsem se dále analyzovat složení knihovního fondu na základě několika dílčích seznamů, které byly v minulosti sepsány a v nějaké podobě se dochovaly do dnešních dnů. Informace o akvizicích jsou kusé, seznamy torzovité, někdy duplicitní, což nelze s jistotou rozeznat, lze jen stěží usuzovat na dobu jejich vzniku a mohou být i nepřesné.

Vznik prvního a nejstaršího ze seznamů je položen do r. 1843. Bohužel v okamžiku přípravy tohoto příspěvku nebyl originál seznamu v materiálech společnosti, uložených v Městském muzeu v Radnicích, nalezen. Byl však zčásti citován v důkladné diplomové práci Pavly Suché,²⁹ významné plzeňské knihovnice, dnes v důchodu. Uvádí se v ní: „Knihovna dostala nového knihovníka pátera Justa, který se o ni staral lépe než jeho předchůdci z poslední doby. Z tohoto období se zachovalo ‚Poznamenání knih české čtenářské společnosti radnické patřících‘, tedy jakýsi katalog. V tomto seznamu je zapsáno 127 knih, záhy však je připisováno dalších 81 svazků.“ Na příloze č. 5 diplomové práce je však z nejasných důvodů uvedeno v seznamu pouze 64 knihovních jednotek ze zmíněných 127 (nebo z celkem 208 svazků). V podkladových materiálech k práci však autorka přechovává opis dalšího seznamu, údajně z r. 1845, jehož původcem má být farář František Brádek, člen společnosti.

Byla provedena tematická analýza obou seznamů a výsledek je uveden v tabulce č. 1 (**Příloha č. 1**). K tematickému rozdělení bylo užito jednoduché třídění, které dělí fond na časopisy a jednorázové publikace (knihy) a ty dále na beletrii a odbornou literaturu. Beletrii na romány a povídky, básně a dramata. Odbornou literaturu pak na encyklopedie, přírodovědnou, historickou, jazykovědnou, společenskovední, náboženskou, technickou, zeměpisnou a zemědělskou literaturu.

O vzniku všech seznamů nevíme nic bližšího, předpokládáme, že výběr literatury, která je v seznamech zapsána, nebyl ovlivněn žádným vnějším obsahovým nebo formálním hlediskem. Obsahuje vysoké procento (57 %) literatury odborné a vědecké, zbytek (43 %) tvoří beletrie.

Druhý dokument, na jehož základě byla analýza prováděna, je seznam knih deponovaných spolkem ve sbírkách tehdejšího Musejního družstva Kašpar Sternberg v Radnicích. Spolek Kašpar Sternberg je zakladatelem dnešního Městského muzea v Radnicích. Dokument se dochoval, je

²⁹ SUCHÁ, P. *Z minulosti veřejných knihoven na Plzeňsku : Diplomová práce*. Vedoucí práce Jiří Cejpek. Praha : Fakulta osvěty a novinářství : Katedra knihovnictví a vědeckých informací, 1967. Příloha č. 5, na místě s. 106–109, volná příloha pod páskou.

k dispozici a obsahuje ujednání o uložení knih a podmínkách jejich využití muzejním družstvem a seznam předané literatury. Byl sepsán 11. ledna 1914. K němu byl následně předán menší soubor knih, jehož soupis je datován 11. lednem 1917. V obou dokumentech je uvedeno celkem 275 titulů o 370 svazcích. Celek obsahuje pouze nejstarší tituly, o nichž byli, předpokládám, představitelé spolku přesvědčeni, že již nebudou stávajícími čtenáři tolik využívány, a o nichž věděli, že mají poměrně velkou historickou hodnotu jak z hlediska dějin národa a dějin české literatury (tedy obsahovou), tak především z hlediska historie spolku (formální). A dodejme, že i nezanedbatelnou hodnotu z hlediska historie domácího knihovnictví. Tematickým rozdělením předané literatury vznikla tabulka č. 2 (**Příloha č. 2**). Předaný soubor obsahuje literaturu vydanou od nejstarších dob po padesátá léta 19. století a vázaný Časopis českého muzea až do ročníku 1895.

Soubor ovšem neobsahuje literaturu nakoupenou v době, kdy byly jednotlivé tituly vydány, ale literaturu získanou druhotně nákupy ze skladu jednotlivých nakladatelů, z antikvariátů a zřejmě hlavně dary až poté, kdy knihovna podle zachovaných svědectví v r. 1849 téměř beze zbytku shořela. Tematickým rozdělením předané literatury vznikla tabulka č. 2. Třídění bylo užito podle stejného schématu.

Je nutné připustit, že předaný soubor je tvořen literaturou přece jen zvláštní. Již název soupisu „Odevzdání kolekce knih z doby probuzení národa českého do opatrování Musejního družstvu. Obsahuje 11 stran.“ naznačuje, že literatura takto deponovaná obsahuje vybranou literaturu. Deponát obsahuje literaturu vztahující se k národním dějinám a reprezentuje proklamovaný vzdělávací a osvětový účel, pro nějž byl spolek založen. Obsahuje neobvykle vysoké procento (62,4 %) literatury odborné a vědecké a jen zbytek beletrie. Ve veřejné (obecní) knihovně dnešních dnů bývá poměr naučné literatury a beletrie právě opačný, 35 % naučné literatury je maximum, které je obvykle doplňováno. I beletrie, kterou soubor obsahuje, jistě byla do fondu včleňována záměrně se snahou získat literaturu, která má výrazný národně uvědomovací obsah a vzdělávací hodnotu, a literaturu autorů, kteří byli členy nebo měli vztah k okruhu Puchmajerových almanachů. V souboru se nacházejí díla, o nichž by snad bylo možné předpokládat, že byly darovány po zničujícím požáru Václavem Klimentem Klicerou (vlastní spisy) a nakladateli Jaroslavem Pospíšilem a dr. Arnoštem Gabrielem. Složení knihovního fondu knihovny Čtenářského spolku Puchmír tihlo pravděpodobně po celé 19. století k odborné a naučné literatuře a blížilo se daleko více složení fondu knihovny vědecké s univerzálním fondem, než bylo zvykem u jiných spolkových knihoven. A měl-li předaný vzorek opravdu vysokou hodnotu dokumentární

i informační, lze předpokládat, že ostatní fond knihovny měl poněkud blíže k lidovým vrstvám a literatuře určené průměrnému čtenáři.³⁰

Třetí soubor literatury je soupisem přírůstků získaných po roce 1869, tj. v době, kdy došlo k novému organizačnímu uspořádání spolku, kdy se vedení spolku ujal nový výbor a kdy byla založena kniha zápisů z jednání výboru spolku nazvaná Zápisník,³¹ v níž jsou uváděny každoroční přírůstky. Nelze ovšem s jistotou tvrdit, že v zápisech ze schůzí výboru a valných hromad je uvedena všechna zakoupená, darovaná nebo převazovaná literatura (převazovaná literatura neodporuje požadavku na obsahovou analýzu fondu, a byla proto do rozboru zahrnuta). Vzhledem k výkyvům činnosti spolku a další úspěšné snaze vše napravit se však zdá, že zápisy mohou být natolik přesné, aby bylo možné považovat seznam za reprezentativní. Z časových důvodů však nebylo možné do analýzy zahrnout veškerou literaturu v zápisech uváděnou za celou druhou polovinu 19. století, proto jako vzorek byly do analýzy zahrnuty roky 1869–1884 uvedené v tabulce č. 3 (**Příloha č. 3**).

Protože ve všech k analýze použitých seznamech jsou někdy uváděny akvizice podle názvu zakoupených děl bez autora, v zápisech ze schůzí výboru a valných hromad společností pak většinou často jen podle názvu, mohlo se stát, že tematická skupina nebyla rozpoznána a mohlo dojít k omylům. Stejně tak, pokud byly uvedeny nákupy celých edic **Maticе lidu** (beletrie), **Maticе česká** (odborná literatura), **Dědictví svatojanské** (odborná literatura), **Libuše** (beletrie), **Ottova laciná knihovna národní** (beletrie), **Lauermannova knihovna pro český lid** (beletrie), **Laciná bibliotéka pro mládež** (beletrie), **Zlaté knihy** (beletrie). Přesto se domnívám, že případné omyly nemohly podstatně zkreslit výsledek. Ostatně edice jako celek jsou uváděny jen v Zápisníku, a tudíž se jejich problém týká jen poslední tabulky. Pomineme-li možnou nepřesnost při rozlišení beletrie a odborné literatury, vyjde v posledním seznamu poměr beletrie ku odborné literatuře 66 % : 34 %.

Závěr

Knihovna, její založení a další činnost stála na několika okolnostech:

1. Příznivém sociálním a vzdělanostním složení obyvatelstva v Radnicích, podporovaném pastorační činností A. J. Puchmajera.

³⁰ V letech 1971–1975 byl autor této stati prvním profesionálním knihovníkem Městské knihovny v Radnicích, která v době nástupu do funkce knihovníka měla ve svých fondech, a ještě pravděpodobně má, množství knih z majetku čtenářského spolku Puchmír. Je třeba podotknout, že šlo jak o velmi kvalitní literaturu odbornou, tak o kvalitní beletrii. Do fondu knihovny nikdy nebyla ve větší míře doplňována literatura, považovaná za brakovou.

³¹ Pramen citovaný v pozn. č. 28.

odborné literatury bylo takto zacházeno i s beletrií, zejména s díly A. J. Puchmajera. Přes všechny katastrofy byla tato díla vždy znovu do fondu doplněna. Mám zato, že do dnešních dnů je v muzeu uložena většina, snad všechna jeho díla. Těmto knihám byla poskytována zvláštní ochrana. Obdobný zájem byl věnován i knihám ostatních čelných členů puchmajerovské družiny Vojtěcha a Jana Nejedlých, Šebestiána Hněvkovského a ochránce společnosti Kašpara Šternberka. V deponovaných a zvláště ochraňovaných knihách se nalézají také díla ostatních autorů přispívajících do almanachů (Palkovičova) a obrozenců pozdější generace, zvláště dramatiků (Tyl, Klicpera, Štěpánek). Určitá úcta k dílu těchto autorů se promítala do složení knihovního fondu až do současnosti.

Složení knihovního fondu, co do kvality, s největší pravděpodobností přesáhlo složení fondu běžné knihovny. Poměr odborné (i vědecké) literatury k beletrii v analyzovaných seznamech byl v prvním případě 57 % : 43 %, ve druhém případě 62 % : 38 % a to není běžné ani v dnešních podmínkách, kdy odhaduji, je tento poměr v nejpříznivějším případě obrácený, tedy 60 % beletrie a 40 % odborné literatury ve veřejné knihovně v obci obdobného typu. Ve druhé polovině 19. století pak byla do knihovny doplňována literatura v poměru 34 % odborné literatury ku 66 % beletrie (Tabulka č. 3). Podíl beletrie na vydávané národní tiskové produkci s časem od počátku 19. století narůstal. Vyšší podíl odborné literatury v knižním fondu knihovny společnosti v jejích počátcích je, vedle nesporné a vědomé vzdělávací funkce knihovny, jistě způsoben skutečností, že beletrie nebyla tolik vydávána, prostě neexistovala.

Dlužno podotknout, že některé knižní tituly se v seznamech opakují. To vede k závěru, že buď: ne všechny knihy shořely při častých požárech města a v seznamech se vždy znovu objevují, nebo, a to je pravděpodobnější, knižní fond byl cíleně (i když možná ne zcela uvědoměle) profilován retrospektivním doplňováním.

Pavla Suchá ve své diplomové práci píše, cituji: „V kulturní historii vyniká radničná společnost nad všechny ostatní tím, že byla první úředně povolenou čtenářskou společností v Čechách, že byla česká a k tomu se vždy hlásila svými stanovami i programem, a že je ojedinělým zjevem svou dlouholetou existencí.“ Dodejme, že vynikla i kvalitním složením knihovního fondu, který nabývala svým členům a v různých dobách střídavě i ostatním obyvatelům Radnic a okolí.

A slovenští autoři? Ve třech shora analyzovaných soupisech se nacházejí díla autorů, kteří jsou původem Slováci (pokud se je podařilo identifikovat):

PALKOVIČ, Juraj. Známost wlasti : nejwíc pro školy slowenskév Uhřích sepsal J. Palkovič : oddělení I. známost geografická. Prešpurk : S. P. Webr, 1804. 139 s.

ŠKULTETÝ, August Horislaw. *Básně*. Prešpurk : K. Wigand, 1840. 79 s.

ŠAFARÍK, Pawel Josef. *Slowanské starožitnosti; oddíl dějepisný*. Praha : Spurný s pomocí českého Museum, 1837. VI, 1005 s.

Příloha č. 1

Tabulka č. 1

Poznamenání knih české čtenářské společnosti radnické patřících 1843 spolu s 1845 jiný seznam, začátek přepsán, ale již 207 knih – kníl. František Brádek¹

	Druh literatury – vědní, praktický obor	Počet svazků cca
1	Časopisy	20
2	Encyklopedie	0
3	Přírodověda	1
4	Historie	5
5	Jazykověda	12
6	Společenské vědy	6
7	Literární věda	4
8	Náboženství	3
9	Technické vědy	1
10	Zeměpis – cestopisy	2
11	Zemědělství – zahrádkářství	3
12	Celkem sv. odborné a vědecké literatury	57
13	Beletrie – romány, povídky, novely	20
14	Beletrie – básně	20
15	Beletrie – dramata	3
16	Celkem svazků beletrie	43
17	Celkem všech svazků	100

Jednotlivé věcné oddíly obsahují například:

Oddíl Časopisy, např.:

Časopis Společnosti vlasteneckého museum v Čechách. Red. František Palacký. 4× ročně Praha nákl. Českého museum, typ. J. H. Pospíšil. **1827; 1829.** (+)

Čechoslav. Všeobecný zábavník. [Red. Josef Franta, Jaroslav Langer a Slavomír Tomiček]. Praha – Hradec Králové, typ. J. H. Pospíšil. **1830–1831. Sv. 1–8.** (+)

Hlasatel český. Spis čtvrtletí k prospěchu a potěšení všech vlastenců vydaný od Jana Nejedlého. Praha, typ. Fr. Jerábek. **1806–1808.** (+)

Outerní pražské poštovské noviny (Auternj Pražské Posstowské Nowiny) z rozličných zemí a krajin přicházející, s obzvláštním Jeho císařské a královské milosti nadáním obdarované. **1767; 1768.** (+)

Sobotní pražské poštovské noviny (Sobotnj Pražské Posstowské Nowiny) z rozličných zemí a krajin přicházející, s obzvláštním Jeho císařské a královské milosti nadáním obdarované. **1767; 1768.** (+)

Vyd. Karel František Rossenmüller, [od 1758 vdova] Žofie, znovu provd. Klauserová, [od 1771] s faktorem Františkem Ungrem. Praha.

Světovzor. Nejlacnější spis obrázkový k rozšíření užitečných znalostí pro Čechy, Moravany a Slováky. Red. P. J. Šafařík. 1× týdně Praha, typ. synové B. Háze. **1835.** (+)

Oddíl Jazykověda, např.:

Českých přísloví sbírka, po vydání M. Jak. Srnce a Fr. Ond. Horného w nowě rozmnožená od Josefa Dobrowského a a Antonína Pišeliho. 4. vyd. W Praze, nákladem J. Herle 1804. 96 s. (*) (V seznamu uveden jako autor A. J. Puchmajer).

FRANTA, J. W. Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené. W Praze, Pospíšil 1829. 31 s. (*)

¹ Názvy i vrocení převzaty z rukopisných seznamů Pavly Suché, která je zhotovila z originálů při přípravě své diplomové práce v r. 1966. Originální seznamy nebyly nalezeny.

a vzdělání pro katolické křesťany, zvláště pro ctitele tohoto vyvoleného božího Vydané nařízením J. K. M. Wáclawa Leopolda arcibiskupa Pražského. W Praze Arcibiskupská tiskárna, 1829. 167 s., 3 ryt. 3 not. záz. (*).

SEILERA, D. Jiř. Frid. Rozmlauvání mezi otcem a dítětem o věcech náboženství se týkající. Přel. Pařízek Aleš. W Praze 1780. (*).

Oddíl Zeměpis, např.:

PALKOWIČ, Jiří. Známost vlasti : nejwíc pro školy slowenské w Uhřích sepsal Jiří Palkowič Oddělení I. známost geografická. Prešpurk, Webr 1804. 139 s. (*)

ŠÁDEK, Karel. Wšebecný zeměpis neb geografia we třech dílech, s velikau ritinau a dvěma mapama, zvláště pro učitele i čekance školní a mládež vlasteneckau. Prací a nákladem Karla Šádka etc. W Hradci Králové, I. díl. 1822. 132 s., II. díl 1823. 219 s., III. díl 1824. 219 s. (s mapami). (*)

Oddíl Zemědělství, např.:

Naučení pro owčáky a jiné držitele owčtiní pro obecné dobré z něm. jazyka w náš český přelož. W PRAZE impresí z Schönfeldu, 1804. 72 s. (*)

Naučení o včelách. (??)

BAMBERGER, Jakub. O štěpování stromů. knížka ku prospěchu mládeže, kterau sepsal etc. wydaná od sadařské jednoty nákladem c. k. hospod. spol. české. W Praze : u B. Háze, 1835. 102 s. (*)

Oddíl Beletrie, např.:

CHOCHOLOUŠEK, Prokop. Travič, nowella z nejnovejších událostí Španielska. W Praze, Pospíšil 1844. 54 s. (*)

KOMENSKÝ, Jan Amos. Labyrint světa a ráj srdce tj. světlé wymalování, kterak w tom světe, a věcech jeho všechněch nic není než matení a motání, kolotání a lopotování, mámení a šalba, bída a tesknost, a naposledy omrzení všeho a zaufání, ale kdož doma w srdci swém sedě, s jediným pánem bohem se uzavírá, ten sám k pravému a plnému mysli upokojení a radosti, že přichází, od Jana Amosa Komenského. W Praze nákladem Jana Nejedlého, 1809. [v soupisu uveden rok vydání 1812]. (*)

NEJEDLÝ, Wojtěch. Ladislav a dívky jeho. Příběh pro mládež od W. Nejedlého. W Praze. 1807. 118 s. Podruhé w Praze u Pospíšila 1837. 132 s. [V soupisu není uveden rok vydání Jungmann uvádí dvě vydání, není proto jasné, které z nich je míněno.]. (*)

Podivné příběhy pana Prášila. Dle německého Münchhausena. V Praze, Tisk a sklad Jaroslav Pospjissil 1844. 84 s. (KNM)

RUBEŠ, František. Pan Emanuensis na wenku, aneb putování za nowellau. W Praze, J. Spurný, 1842. 105 s. (*)

TYL, Josef Kajetán. Masopust. Kukátko postawené w hluku a tísní Pražského žiwota. (Dle Kwětů 1839). W Praze, u J. Pospíšila 1842. 104 s. (*)

VOCEL, Jan Erazím. Poslední Orebta. Obraz historický. W Praze u J. Pospíšila, 1843. 48 s. (*)

ZSCHOKKE. Zlatodol, aneb zpuslá wesnice, obnowená farářem, učitelem a manželkou jeho, z něm. přel. František J. Swoboda etc. W Praze u Martina Neureutra 1830. 280 s. (*)

Oddíl Básně, např.:

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. Slowanské národní písně, sebrané. W Praze u J. Fetterlowé z Wild., 1822. 232 s., II. díl. tamže 1825. 224 s., III. díl tamže 1827. 231 s. (*)

GESNER, Konrád. Smrt Abelova, od Gesnera sepsaná a do českého přeložená [od Jana Nejedlého]. 2. vyd. W Praze u Fr. Jeřábka, 1804. 191 s. (*)

HNĚWKOVSKÝ, Šebestián. Básně drobné. W Praze u J. Fetterlowé. 216 s. (*)

HNĚVKOVSKÝ, Šebestián. Děvín. Báseň směšnohrdinská w 12 zpěwích. W Praze u Františka Jeřábka 1805. Díl I. 219 s. Díl II. 184 s. (*)

Příloha č. 2

Tabulka č. 2

Odevzdání kolekce knih z doby probuzení národa českého do opatrování Musejního družstvu.¹

	Druh literatury – vědní, praktický obor	Počet svazků
1	Časopisy	104
2	Encyklopedie	13
3	Přírodověda	8
4	Historie	34
5	Jazykověda	17
6	Společenské vědy	11
7	Literární věda	2
8	Náboženství	29
9	Technické vědy	3
10	Zeměpis – cestopisy	9
11	Zemědělství – zahrádkářství	1
12	Celkem sv. odborné a vědecké literatury	231
13	Beletrie – romány, povídky, novely	100
14	Beletrie – básně	30
15	Beletrie – dramata	9
16	Celkem svazků beletrie	139
17	Celkem všech svazků	370

Jednotlivé věcné oddíly obsahují například:

Oddíl Časopisy, úplný výčet:

Časopis českého muzeum, Red. František Palacký [od 1838, č. 2]. Pavel Josef Šafařík [od 1843, č. 2] Jan Erazim Vocel. 4× ročně. Praha, knihkupectví J. G. Calve, [od 1832]. nákl. Českého muzeum, typ. J. H. Pospíšil, [od 1837, č. 3] J. Spurný, [1838] synové B. Háze. 1831–1847n. [v seznamu je 55 ročníků z let 1840–1895]. (+)

Časopis technologický Jednoty ku povzbuzení promyslu v Čechách, k rozšíření užitečných vědomostí v řemeslech, umělostech, obchodu a hospodářství domácím. Red. Josef Svatopluk Presl 1837–1839. 1840. (+)

Čechoslav. Časopis obsahu užitečného a kratochvilného. [Od 1821] Národní časopis pro Čechy a Moravy [Od 1822] ... časopis pro ošlechtění srdce a myslí. [Od 1823] ... časopis pro Čechy a Moravy. Spisuje Václav Rodomil Kramerius [Od 1821] Prací a nákladem V. R. Krameriusa, [Od 1822] Vydává V. R. Kramérius. [Od 1824] Vedením Františka Bohumila Tomsy. Nákladem rytíře z Šénfeldu. Typ. F. Jeřábek, [Od 1821] F. J. Šoll [Od 1824, č. 27] typ. Z. Šénfeldu. 1820–1825. 1824. (+)

Čechoslav. Všeobecný zábavník. [Red. Josef Franta, Jaroslav Langer a Slavomír Tomíček]. Praha – Hradec Králové, typ. J. H. Pospíšil 1830–1831, sv. 1–8. 1831. (+)

Dobroslav aneb Rozličné spisy poučujícího a mysl obveselujícího obsahu v řeči vázané i nevázané. Sebral a vydal, Josef Liboslav Ziegler Praha typ. J. Fetterlová z Vildenbrunnu. 1820–1823. (+)

Hlasatel český. Spis čtvrtletí k prospěchu a potěšení všech vlastenců vydaný od Jana Nejedlého. Praha. Typ. Fr. Jeřábek, 1806, 1818. (+)

Hospodářské noviny. Od r. 1854 místo zastaveného Týdenníku. Vyd. a nakl. c. k. vlast. Hospodářská společnost. Red. Filip S. Kodým, od r. 1862 Jos. Kučera, redaktor listu Pokrok hospodářský. Tisk B. Rohlíček UK 1854–1876. 1857. (+ +)

¹ Název souboru citován podle originálu.

STERNBERK, Kašpar. Pojednání o bylinářství w Čechách od Kašpara hraběte ze Sternberku. Přel. Antonín Puchmayer. W Praze u Fr. Fetrle z Wildenbrunnu, 1819. (*)

Oddíl Historie, např.:

BŘEZAN, Wáclaw. Život Wléma z Rosenberga. Praha, nákladem Českého Museum 1847. 328 s. (KNM)

Děje anglické země. 1849 (??)

TOMEK, Václav Vladivoj. Děje univerzity pražské. Praha, v komisi u Řivnáče 1849. 320 s. (KNM)

z HLAVÁČOVA, Lupáč. Historia o císaři Karlovi toho jména Čtvrtém. Vyd. od Václava Hanky. Praha, tisk Bohumil Haas 1848. 120 s. (KNM)

TÁBORSKÝ, Josef. Krátké wypsání země české, od Jos. Tábořského. W Praze, 1778. 280 s. (*)

KUTHEN ze ŠPRINSEBERKA, Martin. Kroniky dvě o založení země České a prvních obyvatelích země, tudíž o knížatech a králích, i o jejich činech a příbězích velmi krátce z mnohých kronikářůw sebraná 1539 w Starém městě Pražském. [3. vyd. ??], Praha, W. R. Kramerius 1817. [Druhou kronikou ve formě přitisku?: KONÁČ z HODIŠTKOVA, Mikuláš, (překlada- tel a editor). Kronika Česká Aenea Sylvania.] (*)

Kronika Boleslavská o poslaupnosti knížat a králů českých, rozličných příbězích diwných proměnách a slavných národu českého činech, od založení tétož národu až do Jana Lucemburského, woleného krále českého, pořádně a rozkošnými rytmy wyprawující. Wydal František Faustin Procházka. W Praze u J. Josefa Diesbacha, 1786. (*)

z KOCYNETU KOCÝN, Jan, z WELESLAWÍNA, Daniel Adam. Kronika nowá o národu tureckém na dwa díly rozdělenu. W prvním wyprawuje se o původu, začátcích, zrostu, správě, moci, wálkách, ctnostech i nešlechtnosti a poslaupnosti knížat osmanských od prwního Osmana Chana až do sultána Selima Chana, a do l. p. 1550. Jakož to vše sami Turci jazykem swým sepsali. W druhém doplňuje se kronika o věcech tureckých, které se zběhly od léta menšího počtu 50ho až do léta 90tého. Wydané od Jana Lewenklaia z Amelbrunnu, w jazyku latinském a německém, a ted nyní w jazyk český přeložená od Jana Kocýna z Kocyentu, a Dan. Adama z Weleslawína. Na zad přidány jsau dvě jízdy Angeria Gisleuia z Busberku (jedna z Wídně do Constantinopole a do Amasie l. 1554 wykonaná; druhá jízda do země thracké aneb do Constantinopole l. 1555.) Též napomenutí jeho a zpráva, proč a jak by se křesťané k wálce proti Turkům hotowiti měli l. p. 1594. W Praze, I. díl 448 s., mimo předn. a registř. II. díl 385 s. [**Nejstarší kniha v souboru.**]

Národopisný přehled Království českého, 1850 (??)

SMETANA, František Josef. Obraz starého swěta, tj. Wšeobecná politická historie prwního wěku, od počátku společnosti lidské až ku pádu západní říše římské. W Praze, Arcibiskupská tiskárna. XVI s., 240 s. (*)

Obrazy města Králové Hradce, 3. díly (??)

SEDLÁČEK, Josef Wojtěch. Paměti Plzenské od Wojtěcha Sedláčka. W Plzni, 1821. (*)

KOŘÍNEK, Jan. Jana Kořínka staré paměti Kutnohorské, pod figurau dwacíti drahých rudních kamenů wyobrazení prací Jana Kořínka. W Praze, u Jana Černocho, 1675. 376 s. (*)
Starí letopisowé česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračowánj w kronikách Příbjka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých wydané. Praha, Královská český společnost nauk 1829. 524 s., rejstřík. (KNM)

SMETANA, Josef František. Josefa Františka Smetany Wšeobecný dějepis občanský. Praha, Český Museum, Díl prwní 1846. X, 252 s. Díl druhý 1847 s. 253–682. Díl třetí. Praha, Maticе česká 1846. s. 684–1152. (KNM)

Oddíl Jazykověda, např.:

ČELAKOVSKÝ, František. Čtení o srovnávací mluvnici slovanské na Univerzitě pražské. Praha, Řivnáč 1853. XII, 357 s. (KNM)

Bible česká čili Pásmo swatě starého i nového Zákona, podle obecného latinského, od sw. Římské katolické církve schváleného výkladu přeložené, a opět s pilností přehlédnuté, pooprawené, wysvětlené a znouwny wydané. Praha, w knižecí arcibiskupské knihtiskárně, wedeném synů Bohumila Haase 1851. 1433 s. (KNM)

BOSSUET, Jakub Benigne [= BOSSUET, Jacques Bénigne]. Příběhowé o změnách cýrkwj protestantských z latinského a německého gazyka na česko přeloženy od Martina Wolfa, kněze cýrkewnjho, děkana katowického. Nákladem Frantisska Baučka. Witisstějn w Králowé Hradcy u Alžběty Tybely, skrze Frantisska Baučka faktora 1804. XXIV, 546 s. [**V seznamu uvedeny 2 sv. Vyd. 1804, 1805?**] (SVK PK)

BOSSUET, Jakub Benigne [= BOSSUET, Jacques Bénigne]. Jak. Bossueta Učení katolického o těch wěcech, o kterých rozepře jsau wyložení z latin. přeložení od skladatele schváleného, od cýrkewního kněze Martina Wolfa w češtinu uvedeno. W Praze 1778. 100 s. (*)

ČERNÝ, Josef. Život swatě panny Teresie s připojenou krátkou historií bosých karmelitánek v Čechách od Josefa Černého. V Praze, u Josefy Fetterlové 1830. 163 s. (SVK PK).

HOŘČICKÁ, J. Konfesí katolická 1782 (??)

HUBÁLEK Jan. Obzwláštní prawdy náboženstwí katolického s důwody swýmiz wšeljakých knih wytažené, a w pořádku swém dle možnosti jak jedna z druhé wylpývá, a jak se s nebo s těmi srownáwáme, kteří se od nás oddělují, aneb w kterých jiného nežli oni zdání jsme etc. Od Jana Hubálka. W Praze 1775. VIII, 333 s. (* a NK ČR)

HNOJEK, Antonín Wojtěch. Nebe a zeměklíč, čili wšesrozumitelní začátkové učení o nebi a zemi. Od Antonína Wojtěcha Hnojka, litoměřického biskupského přísežného notáře, děkana královského wěnného města Mělníka. V Praze, tiskem Anny owdowělé Špinkové 1843. 156 s. (SVK PK)

ŠTULC, Wáclaw. Wypsánj žiwota swatých bratří Cyrilla a Methoda, slawných apoštolů a ... dobrodinců národů Slawjanských. Sepsal a wypsál Wáclaw Štulc, kněz cýrkewnj a duchownj zpráwce u sw. Kateřiny w Praze. W Praze, tiskem knižecí arcibiskupské knihtiskárny w Seminári 1847. 96 s. (NK ČR)

ŠTULC, Wáclaw. Žiwot sw. Vincenzia de Paul, sepsánj od Wáclawa. Štulce, duchowního zpráwce w ústawu pro dospělě newidomce u sw. Rafaela w Praze. W Praze, tiskem knižecí arcibiskupské knihtiskárny 1844. VI, 338 s. (* a NK ČR)

ŠTULC, Wáclaw. Žiwot sv. Wojtěcha, biskupa i mučěnníka, patrona národu Českého. Sepsal Wáclaw Štulc. (Wyniato z Blahowěsta r. 1849). W Praze, tiskem knižecí arcibiskupské knihtiskárny, řízením synů Bohumila Haase, za faktora Jos. W. Žáka 1849. 96 s. (* a SVK PK)

TANNER, Jan. Muž apoštolský, aneb žiwot a ctnosti ctihodného patera Albrechta Chanovského Dlahoweského z Towaryšstwa Gežjssova w českém králowstwí od Jana Tannera z téhož towaryšstwa. W Praze, typ. ... Uniwersitatis Karlo-Ferdynandowgi 1680. 159 s. (* a NK ČR)

WRÁNA, Šimon Berard. Utrpenj a smrt některých swatých sv. Mučědnjkw prwnjch tří stoletj wěku křesťanského. Od Šimona Bernarda Wrány. W Praze, w knižecí arcibiskupské knihtiskárně, u Wáclawa Špinky 1840. 102 s. (SVK PK)

ZIEGLER, Josef Liboslaw. Jana Amosa Komenského uměnj kazatelské, jež po stu sedmdesáti dwaú lětech z rukopisu wybral i poprwě wydal Josef Liboslaw Ziegler. W Praze, 1823. 196 s. (*)

Oddíl Technické vědy, úplný výčet:

POPPE, Johann Heinrich Moriz. Obsšjrne prstonárodnj naučenj o řemeslech a umelostech čili Technología wsseobecná a obzwláštnj, kterouž sepsal Dr. J. H. M. Poppe a přeložil i rozmnožil Jan Swatopluk Presl. W Praze, 1836–1837 [**v seznamu uvedeno 3 sv.**] (NK ČR a SVK PK)

Oddíl Zeměpis – cestopisy, např.:

DUNDR, Josef Alex. Zeměpis králowstwí Českého, v němž se nachází, jak toto králowstwí wzrostlo, jeho znak, vláda, poloha, hranice, velikost, způsoba, powrchnost, hory, chluny, kopce, přivrší, roviny, jeskyně, rozsědliny, ostrowy, řeky, říčky, tokové, potokové, rybníci, jezera, jakost přirozená, přirodní zplodiny, (žiwočísstwo, rostlinstwo, přejštěninstwo, soustawné

MAREK, Jan Jindřich. Pan praktikant. 1848

MAREK, Jan Jindřich. Známosti v příjezdě. Harfenice. Dvě novely z časů novějších od Jana z Hvězdy. W Praze, tisk a sklad Jaroslava Pospíšila 1845 [v seznamu 1844]. 168 s. (NK ČR)

PRAVDA, František. Štěpánův Vít učí se na kněze. Praha, tisk a náklad Jaroslava Pospíšila 1852. 80 s. [vyšlo jako součást souboru Povídky z kraje sv. III.] (SVK PK)

SABINA, Karel. Povídky pověsti, obrazy a novelly od Karla Sabiny. V Praze, tiskl Jana Spurného 1845. 111 s. (NK ČR)

SALLUSTIUS, Gaius Crispus. Crispi Dallustii Bellum Jugurthinum, to gest: Wálka s Jugurthau. Z latinskéhoazyka přeložil Norbert VANĚK. W Praze, nákladem Enderského kněhkupectwej. 1834. 150 s. (NK ČR)

SUMLORK, S. [vl. jménem KROLMUS, Wácslaw S.] Staročeské powěsti, zpěwy, hry, obyčeje, slawnosti a nápěwy s ohledem na bájesloví česko-slawanské jež sebral W. S. Sumlork. [3 sv.] W Praze, Díl I. 1845. 214 s. Díl II. 1846. 610 s. Díl III. 1847. (*)

ŠAFARĚK, Pavel Josef. Slovanské starožitnosti. Sepsal Pawel Josef Šafarěk. Oddjl děgepisný. Pomocj českého Museum. W Praze, tiskem Jana Spurného 1837. IX, 1005 s. (NK ČR)

ŠEDIVÝ, Prokop (přel.). Krásná Oliwie aneb Strassidlo u bílé wěže. Na česko wyožená od Prokopa Šediwého. W Praze 1798 [v seznamu 1790]. (NK ČR)

TOMSA, František Bohumil. Kratochwilnjik pro dospělan mladež; to gest: Sbjrka rozmanitých powidek, nowel, powěsti a bachorzek wšech wěkků. Od Frantisska Tomsy. W Praze, tiskem a nákladem Karla Wácslawa Medana a společnjku. Swazek I. 1844. 202 s. Swazek II. 1845. 191 s. (NK ČR)

TOMSA, František Bohumil. Zábawný Wyprawowatel rozmanitých děgin a powjdek zčesstěných od Františka Bohumila Tomsy. Jindřichův Hradec, typ. A. J. Landfrasa 1844. Djlek I. 54 s. (KNM)

Oddíl Beletrie – básně, např.:

B. R. A. [= PUCHMAJER, Antonín Jaroslav; BuchmajeR, Antonjn] Zpěwy z čaroděgné flétny wybrané, w češtinu uwedené od R. B. A. W Praze, u Ant Zimy 1794. 42 s. (NK ČR a *)

ČELAKOWSKÝ, František Ladislaw. Ohlas písní českých, od Františka Ladislawa Čelakowského. W Praze, w knižecj arcibiskupské knihtiskárně 1840. XVI, 106 s. (NK ČR)

ČELAKOWSKÝ, František Ladislaw. Františka Ladislawa Čelakowského Spisů básnických knihy šestery. W Praze, w komissí Antonína Kronbergera a Františka Řivnáče 1847. IX. 404 s. (NK ČR)

HANKA, Wácslav. Hankowy pjsně. W Praze, nákladem spisowatelowým 1841. s. (NK ČR)

HNĚWKOWSKÝ, Šebestián. Zlomky o Českém básnictwju zwlasstě pak o prozodyi, w ssesti listech. Praha, František Jeřábek 1820. 142 s. (NK ČR)

HNĚWKOWSKÝ, Šebestián. Jaromír. Smutnohra w pateru gednánj. Od Šebestiána Hněwkowského. W Praze, Wogtěch Negedlý 1835. 156 s.

KADLINSKÝ, Felix. Zdoro-slawiček w kratochwilném háječku postawený. Od Frydrycha Spee w německémazyku wydaný Kadlinského W Praze, 1665. (NK ČR)

MACHÁČEK, Simeon Karel. Krasořečnjk aneb Zbjrka básnj k Deklamacj. Od Simeona Karla Macháčka. Djl prwnj. W Praze, u Josefy Fetterlowé z Wilderbrunnu 1823. VIII, 391 s. (NK ČR)

NEJEDLÝ, Vojtěch. Básně Vogtěcha Negedlého. Djl prwnj. W Praze, nákladem Martina Neureuttera, tiskem Jana Hostjvíta Pospjssila. 1833. Sv. I. 192 s. Sv. II. 171 s. (NK ČR)

NEJEDLÝ, Vojtěch. Karel čtvrtý od Vojtěcha Nejedlého. V Praze, tiskem Jana Hostjvíta Pospíšila 1835. 189 s. (SVK PK)

NEJEDLÝ, Vojtěch. Otakar od Vojtěcha Nejedlého. V Praze, v knižecj arcibiskupské knihtiskárně, řízením Wácslawa Špinky. 1835. Díl první 206 s. Díl druhý 211 s. Díl třetí 86 s. (SVK PK)

PICEK, Wácslav Jaromír. Písně. Složil Wácslav Jaromír Picek. W Praze, tisk a sklad Jaroslava Pospíšila 1847. VIII, 85 s. (NK ČR)

Příloha č. 3

Tabulka č. 3

Akvizice knih spolkem Puchmír od r. 1869 do roku 1884, (16 roků) podle zápisů v Zápisníku

	Druh literatury – vědní, praktický obor	Počet svazků
1	Časopisy	17
2	Encyklopedie	1
3	Přírodověda	6
4	Historie	24
5	Jazykověda	4
6	Společenské vědy	29
7	Literární věda	6
8	Náboženství	14
9	Technické vědy	1
10	Zeměpis – cestopisy	3
11	Zemědělství – zahrádkářství	8
12	Celkem sv. odborné a vědecké literatury	113
13	Beletrie – romány, povídky, novely	178
14	Beletrie – básně	12
15	Beletrie – dramata	11
16	Celkem svazků beletrie	201
17	Celkem všech svazků	304

Pro množství údajů a tím rozsah příspěvku i pro nejisté určení akvizic v Zápisníku,¹ bylo zcela upuštěno od bibliografické identifikace knižních titulů uvedených v Příloze č. 3.

Poznámka: Jednotlivá díla v této práci uváděná, nebyla, až na výjimky, citována de visu, tedy s knihou v ruce, ačkoli lze předpokládat, že alespoň některé z uváděných knižních titulů se zachovaly a jsou uloženy ve sbírkách Městského muzea v Radnicích. Předpoklad uložení platí nejvíce o seznamu uvedeném v Příloze č. 2. Bohužel, podmínky uložení, a tím dostupnost sbírek, nedovolují hlouběji s citovanými knihami pracovat. Přesné určení akvizic a ověření, které knihy z fondu Čtenářské společnosti se skutečně zachovaly do současnosti, by mělo být předmětem jejich knihovnického zpracování, a tedy práce následující.

V seznamech a Zápisníku jsou díla citována pod jménem autora, někdy překladatele nebo vydavatele. Většinou je uveden název spisu, jméno autora nebo jiného původce a rok vydání. V některých případech však vrocení chybí. Výjimečně chybí i údaj o autorovi. Údaje o akvizicích spolku shrnuté v tabulce č. 3 jsou mnohdy nepřesné, v zápisech ze spolkových schůzí a ve zprávách „knihovního“ byly uváděny pravděpodobně popaměti, na rozdíl od soupisů uvedených v tabulce 1 a tabulce 2 neměl zapisovatel příslušné knihy v okamžiku zápisu v ruce. Není tedy možné vždy jednoznačně, s jistotou a jen podle seznamu jednotlivá díla identifikovat. K ověření bibliografických údajů ze seznamů a k přesnější identifikaci jednotlivých knižních titulů byly užity dostupné identifikační pomůcky a u každého ze záznamů je uvedeno, z kterého zdroje byl výše uvedený záznam převzat. Převzat byl co do obsahu i formy, tím vysvětlují nejednotnost popisu. Stalo se tak:

☞ V případě periodik z Bibliografického katalogu ČSR.² Záznamy jsou označeny (+) za záznamem nebo ze soupisu Roubík Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862³

¹ Zápisník obsahující usnešení učiněná při schůzích čtenářského spolku města Radnic, 259 s. Rukopis. Uloženo v Městském muzeu v Radnicích, sign. H-2328, inv. č. 394/75.

² LAISKE, Miroslav. Časopisectví v Čechách 1650–1847 : příspěvek k soupisu periodického tisku, zejména novin a časopisů. In *Bibliografický katalog ČSR – České knihy : zvláštní sešit – prosinec 1959*. Praha : Státní knihovna ČSR. Národní knihovna v Praze, 1959. 179 s.

³ ROUBÍK, František. *Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862*. Praha : Duch novin, 1930. 207 s. Tb a fot. na přil.

RUDOLF TĚSNOHLÍDEK A JEHO VZTAH KE SLOVENSKU

Marie Nádvorníková

Výběr tématu pro vystoupení na kolokviu vycházel z knihy Literární Morava. To je jeden svazek z Vlastivědy moravské, kterou vydává Moravská vlastivědná společnost v Brně. Při pročitání portrétů spisovatelů jsem se setkala u Rudolfa Těsnohlídky se vztahem ke slovenské lokalitě Demänová.

V literatuře o Těsnohlídkovi se objevuje řada jeho charakteristik. Byl spisovatel, básník, překládal ze severských literatur. Především je však Těsnohlídek považován za žurnalistu, který však žurnalistické žánry povznesl na vysokou úroveň. Jeho soudničky nejsou tuctové, banální příběhy, ze soudniček konstituoval specifický literární druh. Také jeho básně shrnuté pak do dvou sbírek – Ze svatých duší a Den – vycházely nejdříve v novinách. Těsnohlídek ve své tvorbě výstižně zpracoval brněnské prostředí. Angažoval se v charitativní činnosti ve prospěch opuštěných dětí. Snahy o zachování neporušeného životního prostředí byly zřejmě zvláště při propagaci Demänovských jeskyní.

Rudolf Těsnohlídek se narodil 7. června 1882 v Čáslavi. Jeho otec byl zemědělec, ale přivydělával si pohodnictvím. Těsnohlídek měl od dětství trauma, že je rasiv syn. Na gymnáziu chodil nejdříve v Čáslavi, od kvinty do Hradce Králové. Zde byla jeho bytná těžce nemocná na tuberkulózu a její dcera se o ni starala až téměř do sebezničení. Tento případ a úmrtí blízkého přítele před Těsnohlídkovými očima zřejmě přispělo k vyformování jeho životního postoje: přitahovalo ho utrpení. Redakční kolega Markalous, z literatury známý jako Jaromír John, o Těsnohlídkovi napsal, že „byl z generace, která milovala a pěstila smutek“, že „byl oddán rozkoši hoře“. Motiv smrti se stal Těsnohlídkovi osudným. Těsnohlídek odešel na studia do Prahy, kde si na univerzitě zapsal češtinu, francouzštinu a dějepis. Setkal se tu se svými bývalými spolužáky z gymnázia – Albertem Pražákem a Jiřím Mahenem, se kterým delší dobu bydlel. Studia však nedokončil.

Těsnohlídek se seznámil se svou velkou láskou Jindrou Kopeckou, která byla podle svých iniciál v uměleckých kruzích nazývaná Kaja. Byla to vážně nemocná, nevyrovnaná dívka, postižená častými depresemi. Zdá se, že se v morbidních náladách s Těsnohlídkem vzájemně podporovali. V květnu 1905 uzavřeli občanský sňatek. Tím se vlastně dopustili dvou provokací – jednak proti církvi a jednak tím, že si poměrně bohatá dědička vzala nemajetného studenta. Na svatební cestu odjeli do Norska. Tam v červenci 1905 Kaja za nevyjasněných okolností tragicky zemřela ranou z dámského revolveru, který nosila na šňůrce. Experti vyloučili nešťastnou náhodu, takže zde byl zřejmě sebevražedný úmysl. Těsnohlídek se do

mnohem později – od dubna do listopadu 1917. Vyšlo tam celkem 26 kapitol, na konci 26. kapitoly bylo napsáno „konec 1. části“. Ale druhá část už nevyšla a knižního vydání se román nedočkal.

7. prosince 1913 vyšla v nedělním vydání LN pod čarou první kapitola budoucího románu Poseidon, který vyšel knižně v r. 1916. Na počátku byla vlastně žádost redaktora Heinricha o sérii fejetonů z brněnského prostředí a Těsnohlídek s žádnou komponovanou románovou stavbou ani nepočítal. Jednotlivé kapitoly ze života drobných lidí jsou volně spojeny prostřednictvím muže přezdívaného Poseidon. Fejetony měly velký ohlas. Heinrich výslovně uvádí, že se dal srovnat s úspěchem Hermannova Kondelíka. Knižnímu vydání Poseidona však kritika vytkla „sypkou stavbu“. Je to logický rys beletrie spojené s žurnalistikou. Od četby vycházející na pokračování např. v týdenních intervalech čtenáři očekávali více méně uzavřené příběhy s návazností zcela volnou.

Fejeton Kutejsík vyšel v LN 12. října 1922. Je časově spojen s knižním vydáním románu Kolonia Kutejsík. Tento román vycházel v LN v 52 pokračováních od března 1915 do května 1916 pod názvem Kobilenkův rozvod. Změnou titulu pro knižní vydání Těsnohlídek jakoby do popředí posunul postavu Kutejsíka, i když v románu není dominantní. Tento svérázný furiant je svým způsobem protiklad trpného a pokorného Kobilenky.

Za života Rudolfa Těsnohlídky vyšlo celkem 15 jeho děl, 11 pozaiických prací, dvě básnické sbírky a dvě knížky pro mládež. Posmrtně byla vydána ještě dvě díla, ale celá řada prací zůstala v rukopise. Rukopisy jsou nyní ve správě Moravského zemského muzea v Brně nebo v rámci pozůstalosti jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně.

Zřejmě nejznámější a nejpoblárnější Těsnohlídkovou knížkou je Liška Bystrouška. Josef Hrabák nazval ve své monografii Rudolf Těsnohlídek třemi kmotry Lišky Bystroušky Heinricha, Johna a Lolka. Na počátku historie Lišky Bystroušky byla snaha šéfredaktora LN Heinricha o novinové kresby. Úkol to byl nesnadný, protože novinových kreslířů nebylo. Putování od malíře k malíři se ujal Jaromír John, což bylo přirozené. John byl později docentem výtvarné estetiky na brněnské technice a profesorem estetiky na olomoucké univerzitě. Tak John také zavítal na návštěvě u Stanislava Lolka. Setkal se s naprosto odmítavým postojem Lolka jakožto krajináře, ale pak si Lolek vzpomněl na svazek kreseb podle svých slov „pitominky z Akademie“ a Johnovi tyto kresby dal. Johnovi se obrázky líbily, ale komu se vůbec nelíbily, byl šéfredaktor Heinrich, který s nimi mlátil o stůl a nadával na neschopnost svých redaktorů. Nakonec je dal Těsnohlídkovi se slovy „Móric, k tomu musí bejt nějaký říkání“. Přátelům už osud kreseb formuloval kulantněji: „K tomu musí Těsnohlídek udělat verše.“ Těsnohlídek se však nepustil do veršovaného doprovodu obrázků, ale do rozsáhlé prózy.

rozbíhá obrovský trs zkamenělých paprsků. ... Je to modlitba z kamene, je to cosi, več v svatyních Inků strnul vzdech člověka.“ (S. 93.)

Těsnohlídek se osobně účastnil na průzkumných, mnohdy nebezpečných cestách. K doložení této skutečnosti bych také vybrala z knihy Demänová citát: „Rozeznáváme štěrbinu, jen co se tam vtěsná člověk sedící v dřepu. Musíme vsunouti nohy pod skálu, opřít se zády o balvan, lze pracně vstáti, vyprostí noly a provléci se z díry, kde se zastavuje srdce, jakoby cítilo hrůzu, že může být ve vteřině rozdrčeno. Chvilé, než se nás tady prosmyklo všech pět, byla nekonečná.“ (S. 101.) Ve fotografické příloze knihy Demänová nacházíme romantické místo, které nese název Těsnohlídkovo jezírko.

Další fotografie zachycuje krápníkový útvar, který nese název Janáčkův chrlič. Váže se k němu velmi zajímavý citát z knihy. „Podle svého slibu zavítal do jeskyň Leoš Janáček. Uviděl je v jejich nespoutané divokosti a běsu. Nahlížel do štěrbinu příslibující jistou smrt..., slézal primitivní žebříky, šplhal po srážech strmin... V dómu u chrlice poprosil, aby zhasli světla. Skoro půl hodiny poslouchal v úplné tmě pláč a smích krůpějí, kladívka pidimužíků... Král nezapomínal ani na chvíli, jakou přejal odpovědnost, kryl hosta vlastním tělem na okraji propastných jícnu a zachycoval jeho kroky vlastníma rukama. Přiznávám, že i na mne účinkovala obětavá odvaha a hluboce lidská důvěra Mistrova. Nezapomněli jsme mu ji a nezapomeneme, neboť Chrlič Janáčkův hraje a zpívá svou odvěkou píseň o duši hmoty.“ (S. 61.)

Krásná nově objevená prostora dostala název po svém objeviteli – Králova galerie. K vykreslení profilu Aloise Krále přispívá další citát z Demänové: „V neděli 10. srpna 1924 vycházeli z upravených síní první návštěvníci hluboce pohnuti dojmy, na něž se nezapomíná. Alois Král toho dne, kdy se dočkal vytouženého úspěchu a prvního ovoce namáhavé práce, pomáhal průvodcům a doprovázel s nimi obecenstvo. Jakoby v oněch krásných síních, jež objevil, byl obyčejným zaměstnancem.“

V poslední kapitole Vyznání naděje se Těsnohlídek cítí jako člověk, který zaplatil lásku k jeskyním kusem zdraví a předčasnými šedinami. Zdůrazňuje nutnost začít systematický výzkum. Chápe, že se může mnohé oddálit, ale nikoli zmařit. „Pět roků jsem vám sloužil,“ píše Těsnohlídek, „neloučím se s vámi, jen tiše a vděčně nakonec vyslovuji čisté vaše jméno, jeskyně Demänovské!“

expozič. Ve svém **rodném městě Malých Svatoňovicích** je v jeho rodném domě umístěno **Muzeum bratří Čapků**.

Ve Středočeském kraji na Dobříšsku na úpatí Brd je **Památník Karla Čapka Strž ve Staré Huti** u Dobříše. Strž je dům s rozsáhlým pozemkem, který dostali novomanželé Olga Scheinpflugová a Karel Čapek jako svaatební dar od svého švagra Josefa Palivce.

Čapek si dům v rozlehlé zahradě se starými stromy pod hrází rybníka Strž velmi oblíbil a byl pro něho místem oázy – nikoliv odpočinku, protože pojetí zahrady bylo a dosud zůstává jeho dílem. A dílem jeho rukou. V expozici je vystaven jeho zápisník s črty a návrhy, kam umístit v zahradě určitý keř či strom, jak upravit lávky, které další dřeviny přikoupit.

Dům ve Strži má několik expozič, které se – pokud to rozlohy domu dovoluji – stále rozšiřuji: kromě expozič o Karlu Čapkovi je jedno poschodí věnováno Olze Scheinpflugové, podkroví před několika lety bylo upraveno pro expozič Ferdinanda Peroutky.

Mezi méně známé památníky patří expozič **Karel Čapek a Západočeský kraj** otevřená před několika v zámku Chyšě u Karlových Varů. Zámek koupil ing. Vladimír a ing. Marcela Lažanští, vzdálení příbuzní bývalého majitele zámku hraběte Prokopa Lažanského, jemuž byl zámek na základě Benešových dekretů zkonfiskován.

Je to dosti rozlehlý čtyřkřídlý zámek nepravidelného půdorysu. Původně renesanční zámek byl přestavěn barokně, ale výslednou podobu dala zámku romantickogotizující přestavba v letech 1856–1858 architektem Ing. Vojtěchem Ignácem Ullmanem.

Karel Čapek zde byl na vyzvání otce posledního majitele Prokopa Lažanského III. v roce 1917 vychovatelem. Čapek byl v Chyši dosti nešťasten a po pěti měsících přesídlil natrvalo do Prahy. Přesto se dnes Chyšě svým vzácným obyvatelům pyšní.

Před zámkem je na pískovcovém soklu umístěna busta Karla Čapka připomínající spisovatelovu přítomnost v roce 1917 od akad. sochaře Josefa Adámka a akad. arch. Jaroslava Zbořila. Zámecká expozič **Karel Čapek a Západočeský kraj** je věnována především jeho pobytu na zámku. V letošním roce měl být přístupný již také pokoj, který tam měl Čapek přidělen v době svého působení. Byl to jeden z nedobře situovaných pokojů – údajně ho Čapek měl přidělen proto, aby měl svého svěřence stále na očích nebo alespoň na doslech a mohl eventuálně zaznamenat i jeho noční odchody. Téměř rovnou z Chyšě ho sourozenci vezli za tatínkem do Trenčianských Teplic, protože pobyt v zámku nahloval jeho zdraví.

Výstava s názvem **Slovensko bratří Čapků** byla otevřena nejprve v Památníku národního písemnictví v Praze pod záštitou ministra kultury – tehdy ještě Pavla Dostála – jako akce Měsíce česko-slovenské kulturní vzájemnosti v roce 2004. Po Praze ji mohli návštěvníci shlédnout v Muzeu TGM v Lánech a odtud již zahájila svoji pouť po slovenských městech

jedenáct prázdninových pobytov... ‚Turčianská zahrádka‘ Masarykovcom učarila a po rokoch... se znovu sem vracajú. Dr. Alice Masaryková, prezidentova dcéra, v bývalej Lehotskej kúrii zraduje svojmo otcovi – prezidentovi, letné sídlo. Renovácia bola ukončená v auguste roku 1931 a ‚starý pán‘ tu potrefil plné dva mesiace oddychu.“

I zde ho navštívil Karel Čapek.

Další panel upomíná na známé „pátečníky“ v Čapkově vile. Autorka libreta dr. Dandová jako citát uvedla část dopisu F. Krčméryho: „Včera som bol u Karla Čapka, vo väčšej literárnej spoločnosti (boli tam prof. Mathesius, filozof prof. Kozák, z mladších spisovateľov Langer, Kopta, Peroutka). Hovorilo se najviac o spisbe románovej. Sú to bystré hlavy, ale ničoho veľkého ani v jednom z nich. Čapek je mlčanlivý a z nich nejcennejší. On sa interesuje o Slovensko statočne. Pozval ma, aby som prišiel medzi nich každý týždeň, sľúbil som.“

Několik dalších panelů je věnováno oravským pobytům, kde pobývali bratři oba.

Zejména pro Josefa Čapka a jeho rodinu to bylo místo každoročních letních pobytů až do roku 1938. O nich se řadu zajímavých podrobností dozvíme z knihy Bratří Čapkové. Josef Čapek dával pobytům na Oravě přednost před pobyty ve Strži i po roce 1935, ačkoliv mu tam Karel Čapek upravil a připravil dvě místnosti v podkroví. *Důvodem Josefova nezájmu o pobyty bylo napětí mezi ním a Olgou Scheinplugovou – přibuzní se s volbou KC vlastně nikdy nesmířili.*

O Oravě a Oravském hradu se Karel Čapek zmiňuje ve svých Obrázcích z domova. Na dalším „oravském“ panelu čteme citát Jaroslava Kříčky o tom, jak se na Oravě žilo. Jaroslav Kříčka byl s Čapkem na Oravě v roce 1932. Společně se tam vrátili i s dámami, tj. paní Kříčkovou a Olgou Scheinplugovou v roce 1935, dle pohlednice s tímto vročením.

Dovolila jsem mimo výstavu doplnit svoji prezentaci fotografií z jednoho prázdninového pobytu na Oravě z knihy Jeden a druhý – Vzpomínky na bratry Čapky vydanou v roce 1988 nakladatelstvím Kruh v Hradci Králové, kterou vybral a uspořádal náš bývalý kolega, předčasně zemřelý čapkológ Ladislav Vacina, bibliograf, pracovník Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové.

Na Oravě podnikala společnost mnoho výletů, dochovaly se fotografie z let 1932 a 1937 z výletu na Velký Choč. Karla Čapka Orava inspirovala nejen jako fotografa, ale také jako kreslíře. Na panelech jsou představeny jeho kresby chalup, krojů, krav, husí, ženy s fajfkou, stádo ovcí i obálky knihy Oravské reminiscence Karla Čapka.

Na připojeném citátu čteme z Oravských vzpomínek Jaroslava Rozsivala: „Koupaliště v Podzámku, ozářené sluníčkem a postříkané stíny vysokých stromů z protější Kičery – to je v létě pestrý koberec radostí

- 1998 Prof. Peter Karvaš, spisovatel, dramatik a pedagog
Doc. PhDr. Jiří Opelík, CSc., literární vědec
- 1999 Prof. Radovan Lukašský, herec, recitátor
PhDr. Ladislav Lacha, CSc., divadelní historik
- 2000 PhDr. Marta Dandová, literární historička a editorka, autorka
tohoto scénáře
Soňa Čechová, publicistka a překladatelka
- 2001 Aleš Feters, pedagog, publicista, regionální historik z Náchoda
Prof. Martin Huba, herec, režisér, pedagog
- 2002 PhDr. Boris Mědílek, povolání uvádět netřeba, že ☺
Prof. Emília Vašáryová, herečka a pedagožka
- 2003 Josef Abrhám, herec
Jozef Ciller, scénický výtvarník a pedagog
- 2004 Josef Protiva, scénarista, režisér, producent ČT, předseda
Společnosti bratří Čapků
Mgr. Štefan Vraštiak, filmový historik, publicista

Po virtuální prohlídce celou výstavou se na závěrečné fotografii díváme na ředitelku Památníku Karla Čapka ve Strži při vernisáži výstavy v Památníku národního písemnictví v Praze. Věřím, že kolegové ze slovenských měst, pokud výstava v jejich městě bude, ji navštíví a připomenou si krásné bibliografické setkání v Čejkovicích. A nejen kolegy z knihoven v České republice zvou do Středočeské vědecké knihovny v Kladně, kde bude výstava instalována, až doputuje Slovenskem.

z hladiska gramatiky, pravopisu.“ ZGURIŠKA, Zuzka. Čo mi dala Kukučínova tvorba.

V roku 1919 umrel jej milovaný otec Michal Šimonovič a Ľudmila, ešte študentka, sa musela postarať i o svojich dvoch sírodencov. Po ukončení štúdia získala miesto na ľudovej škole v svojom rodisku, v budove, ktorá sa dodnes zachovala.

Z rodičovského domu si Ľudmila priniesla lásku ku knihám a umeniu a bola podobne ako otec nadšenou divadelníčkou. Počas učiteľovania na Myjave sa zapájala do divadelného diania Myjavčanov. Hrávala menšie i väčšie úlohy, prekladala hry z češtiny do slovenčiny, bola režisérkou predstavení. Hrávala v hrách napr. v hre Revízor od Gogola, v Mahenovej tragédii Nebe, peklo, ráj, v hre A. Jiráka Lucerna a iných. Myjavským ochotníkom neskôr (v r. 1967) napísala a venovala komédiu Mor na farme.

Druhým mužom, ktorý výrazne zasiahol do jej života bol Jaroslav Dvořák, jej budúci manžel. JUDr. Jaroslav Dvořák, bol právnik a prekladateľ, rodák z Brna a pochádzal zo vzdelanej a národne cítiacej rodiny.

Zoznámili sa na Myjave, kde Jaroslav prišiel pracovať v r. 1921 ako zástupca okresného náčelníka. Aj on si zamiloval tento nádherný malebný kraj moravsko-slovenského pomedzia, jeho ľud a mentalitu, takú blízku aj jeho rodisku na Morave. Rád hrával divadlo, bol hudobne vzdelaný a rád spieval slovenské a moravské piesne a zapájal sa do kultúrnych a spoločenských aktivít slovenskej a českej inteligencie. Po jeho odchode z Myjavy do Bratislavy v r. 1922, jeho záujem o Myjavu a Myjavčanov neutíchol.

Nadalej sa stretával so slečnou Ľudmilou Šimonovičovou, učiteľkou a nadšenou divadelníčkou, s ktorou hrával na divadelných doskách na Myjave. Na jeho podnet prišlo pre Ľudmilu pozvanie na prijímacie skúšky do činohry SND. Skúšky dopadli dobre, a tak 9. 4. 1922 zahrála Ľudmila na doskách SND hlavnú postavu Marvy v hre F. Wollmana Rastlislav. Hrala po česky a tak úspešne, že jej ponúkli angažmán v činohre. Toto predstavenie ju ale vyčerpalo a ochoreli jej hlasivky. Lekár ďalšie hranie neodporučil, čo ukončilo nádejnú hereckú kariéru Ľudmily a paradoxne odštartovalo jej literárnu tvorbu.

Zoznámila sa s redaktorom Lidových novín Bohumilom Haluzickým a ten ju požiadal, aby napísala článok o podobnosti nárečí z moravsko-slovenského pomedzia. Článok bol uverejnený a stretol sa s priaznivým ohlasom, a tak v roku 1922, posmelená úspechom, poslala do Slovenského denníka, ktorý vypísal súťaž na rozprávku, poviedku „U muziky“. Po uverejnení poviedky sa začala rodiť budúca spisovateľka, ktorá sa stala známou ako Zuzka Zguriška, pod pseudonymom, ktorý si zvolila podľa názvu myjavskej kopaničiarskej osady U Zgurišov.

rozprávání nie je námetom skutočná udalosť. Mala som čulí predstavivosť a vedela som vymyslieť príbeh hocikedy, keď som potrebovala už či Rozhlasu alebo niektorému časopisu dodať rozprávku. O námety u mňa naozaj nebolo núde. Iba osoby týchto rozprávání boli živí ľudia, takí, akých som ich poznala, keď som žila s nimi.“ ZGURIŠKA, Zuzka. Prípomienky k jej kritikom.

Podstatnú časť poviedkovej tvorby z kopaničiarskeho prostredia zhrnula do 3 zbierok: Obrázky z kopaníc (1929), Dvanásť do tučta (1932) a Ženích s mašinou (1935). Z tohto obdobia sú jediným tematickým odbočením cestopisné črty z jej cesty po Španielsku Španielske pohľadnice (1931).

Za vyvrcholenie jej „kopaničiarskej“ tvorby je považovaný román vydaný v r. 1938 Bičianka z doliny, ktorý bol i neskôr zdramatizovaný a televízne spracovaný.

Zaujímavý je postoj samotnej autorky ku vzniku tohto úspešného diela:

„Môj román sa začal rodiť vtedy, keď som prvý raz prišla do Dynžíkovej doliny. Ale už v čase, keď som písala rozprávky z kopaníc, premýšľala som o tom spodobiť ženu-matku, držiteľku rodu, sebavedomú a pyšnú vo svojom kráľovstve. A tak, prechodiac medzi chalupami Dynžíkovej doliny, dozrelo pevné rozhodnutie napísať román o tejto žene... V Bičianke som napísala o malom svete vo svete veľkom. O živote ľudí žijúcich na kopanických samotách, o ich trápení i radoostiach a nad tým všetkým o žene hrdej a neotrasiteľnej v istote matky-vládkyne. Román som spestrila zvykmi a obyčajmi, ktoré sa ešte v tom čase prelínali životom na kopaniciach. Zachytila som odviaty svet krásna, ktorý zapadol do nenávratnej minulosti.“ (Novinky VSS, jar 79, s. 4)

Román vyšiel v desiatich vydaniach, čo je na slovenské pomery zriedkavé a v prekladoch českom, maďarskom a ruskom.

Počas druhej svetovej vojny a následne po nej, pokračovala Zuzka Zguriška vydávaním cyklov poviedok Svadba (1943), Hostina (1947), Podobizne (1957), Manželstvo na úver (1967), ktoré už vychádzali v zmenených spoločenských a literárnych pomeroch.

Čitateľskému záujmu sa tešili aj výbery z jej humoristických poviedok, ktoré vychádzali postupne v knihách Kopaničiari (1956), Na veselej hostine (1957), Vietor na horách (1962) a Korenie s medom (1960). V rámci Vybraných spisov Zuzky Zgurišky vyšiel výber z jej poviedkovej tvorby do r. 1945 pod názvom Kopaničiari (1976).

Po oslobodení v literárnej tvorbe sa naďalej zameriavala na zobrazenie minulosti rodného kraj v zložitosti spoločenských i sociálnych vzťahov. Tak vznikla trilógia o rodnom Mestečku (Myjave) so zámerom spodobiť a oživiť výsek zo života jej rodného kraja od vzniku 1. ČSR až po historické udalosti druhej svetovej vojny: Metropola pod slamou (1949),

tým nárečím, ktoré je veľmi vďačným materiálom pre humoristické ladenie jej rozprávok. Neraz sa už u nás spomínalo, že nemáme dostatok humoristickej tvorby. Produktívna autorka túto medzeru naplňuje a robí to originálne i vtípne.“ Andrej Mráz. Ženích s mašinou.

„V povedomí čitateľov žije táto autorka najmä vďaka veselým príhodám z kopaničiarskeho okolia Myjavy a rázovitým typom zemných a nesentimentálnych chlapov a žien, optimizmom premáhajúcich ťažkosti života. Optimizmus preteká zo Zguriškiných kníh do srdc čitateľov a vyzbrojuje ich do životnej nepohody úsmevom a vedomím, že prekážky sa dajú prekonať, tak sa čitateľský zážitok mení na poznanie a zábava na poslanie. V tom je skutočný prínos Zguriškinej tvorivej aktivity.“ PETRÍK, Vladimír. Šíriteľka optimizmu.

Spisovateľka a priateľka rodiny Dvořákovcov, Mária Hečková, si u Zuzky Zgurišky ako spisovateľky i človeka si vysoko cenila, že „patrí k slovenským spisovateľom, ktorí vyrástli z ľudu, tvorili z neho a preň a nikdy sa od neho neodtrhli. Preto Zuzka Zguriška patrí k najobľúbenejším spisovateľkám. Starí i mladí, všetci majú jej dielo radi pre pokrokovosť, dobrosrdečný humor a nezničiteľnú životnú radosť.“

A na záver ešte jedna zaujímavosť:

Zuzke Zguriške okrem literárnej a divadelnej oblasti, bolo blízke i výtvarné umenie. I medzi výtvarnými umelcami mala veľa priateľov. Viacerí ilustrovali jej knihy a poviedky, od mnohých sa zachovali jej portréty a karikatúry. V roku 1933 pri návšteve Dvořákovcov v Bratislave Zuzku Zgurišku namaloval český maliar Josef Šína, ktorý už vtedy žil v Paríži. Uvedený portrét slovenskej spisovateľky sa stal tretím najdrahším obrazom v novodobej histórii českých aukcií. Obraz sa predal v aukčnej sieni Pictura v Prahe v roku 2005 za 5,85 milióna českých korún súkromnému majiteľovi. Ide o olejomalbu. Obraz má rozmery 81×56 centimetrov. Zobrazuje sebavedomú, elegantnú dámu oblečenú podľa poslednej módy. Obraz pochádza z jej zbierky, ktorú dediči predali v 90-tych rokoch. MACA. Slovenka za milióny.

Literatúra:

- MACA. Slovenka za milióny. In : Plus 7 dní. Č. 12 (18. 3. 2005), s. 94–99.
- PETRÍK, Vladimír. Šíriteľka optimizmu. In : PAS. – Roč. 39, č. 1 (1990). S. 41–43.
- RAMPÁKOVÁ, Ľudmila. Humoristka Zuzka Zguriška. Bratislava : Slovenský spisovateľ. 228 s.
- VARSÍK, Branislav. Myjava do roku 1848. In : DUGÁČEK, Michal – GÁLIK, Ján. Myjava. Bratislava : Obzor, 1985. s. 30.
- ZGURIŠKA, Zuzka. Čo mi dala Kukučínova tvorba. In : Martin Kukučín v kritike a spomienkach. Bratislava : SVKL, 1957. s. 824.
- ZGURIŠKA, Zuzka. Strminou liet. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1972. 270 s.
- ZGURIŠKA, Zuzka. Pripomienky k jej kritikom. In : Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Zbierkový fond Zuzka Zguriška.

stopu v podobe súcitu s trpiacimi, čo neskôr výrazne ovplyvnilo charakter jej tvorby. V každodennej drine bolo len málo pochopenia pre jej literárne záľuby. Navyše ani všeobecný duch výchovy neprial inému uplatneniu sa dievčienok v tej dobe ako len v domácnosti. A tak nebolo Hane umožnené po štyroch rokoch meštianskej školy pokračovať ďalej vo vzdelávaní, hoci bola vynikajúcou žiačkou a dostala od učiteľského zboru odporúčania na štúdium v učiteľskom ústave.

Keď ostala jej túžba po vzdelaní nespĺnená, rozširovala svoj kultúrny obzor aspoň čítaním kníh, zúčastňovaním sa na podujatiach martinského Spevokolu, ktorý bol v tých časoch strediskom spoločenskej výchovy a života mládeže, domovom básnikov, slovenskej poézie, piesní a divadelných predstavení. V časoch, kedy Slováci nemali nijaké práva na vlastné školy, na vlastnú politickú či kultúrnu činnosť bol Spevokol vzácnym miestom na udržiavanie a pestovanie národných tradícií. Herci pre svoje ľudové predstavenia preberali často aj hry z Prahy. Tu sa Hana stretávala s podobne mysliacimi mladými ľuďmi Pavlom Pietrom, Hankou Ivankovou, Milanom Mitrovským, Vladimírom Hurbanom – synom známeho predstaviteľa slovenského kultúrno-spoločenského života Svetozára Hurbana Vajanského. Tu sa zoznamovala so slovenskou, českou a svetovou literatúrou, tu sa rozvíjalo jej národné povedomie, záujmy, formovali názory. V Martine, stredisku Matice slovenskej, sa schádzali také významné osobnosti ako Elena Maróthy-Šoltéssová, Terézia Vansová, Andrej Kmeť, Pavel Mudroň, Svetozár Hurban Vajanský, Jozef Škultéty, Andrej Halaša, Jan Kadavý a ďalší.

Raz do roka sa konali v Turčianskom Svätom Martine augustové slávnosti – spoločensko-kultúrna udalosť, ktorá mala veľký politický význam. Schádzal sa na nej výkvet vzdelancov zo Slovenska, Moravy, Čiech, Sliezska, Poľska, Srbska, Ruska i Ameriky. Prednáškami a kultúrnymi podujatiami žilo celé mestečko. Ako členka Spevokolu Hana všetko dianie veľmi hlboko prežívala. Jej túžba po vzdelaní len silnela, svoje postavenie a budúcnosť v Martine videla bez perspektívy. Prvý raz snívala o ceste do Prahy, kde by sa stretávala so vzdelanými ľuďmi, spoznávala iný svet, navštevovala koncerty. Od tohto zámeru, v tom čase nie reálneho, ju odhovril priateľ – Ivan Hálek zo Žiliny, český lekár a publicista, syn básnika Vítězslava Háľka, vzácny, múdry a láskavý človek, ktorého názor si vážila. (Gregorová, 1979, s. 110)

Spevokol bol aj miestom zoznámenia sa s Jozefom Gregorom Tajovským, ktorý od začiatku oceňoval jej inteligenciu, citlivosť, záujem o umenie. Hana v ňom zas spoznala človeka, ktorý vedel povzbudiť jej odhodlanie oslobodiť sa vlastnými silami a mohla vďaka nemu svoje predstavy prijímať ako reálne. V čase ich spoločných začiatkov sľubovalo manželstvo s Tajovským najmä vymanenie sa z úzkoprsého malomestského prostredia a možnosť vzdelávať sa.

Keď z Prešova o dva roky manželia odchádzali, znova sa vynorili dávnejšie túžby po štúdiách a živote v Prahe, ale ani teraz sa neuskutočnili. Tajovský sa stal tajomníkom Slovenskej národnej strany, a tak Gregorovi zostali v Martine.

Hana Gregorová sa aktívne zapojila do spoločenského a literárneho diania. Písala články do ženského časopisu Dennica, ktorý redigovala spisovateľka Terézia Vansová. K otázkam zrovnoprávnenia žien sa vyslovovala na početných prednáškach na Slovensku i v Čechách. V duchu prednášok jej vyšla i prvá kniha *Ženy* (Gregorová, 1912), ktorou rozvírila hladinu stojatých vôd konzervatívneho Martina, zastúpeného Vajanského Národnými novinami. Získala mnoho nepriateľov, mnoho odsúdenia. No nedala sa odradiť a v prednáškach pokračovala v Plzni a Prahe, kde nadviazala spojenie s českými spolubojovníčkami za práva žien.

Do vtedajšieho bezútešného obdobia jej vniesla svetlo návšteva literárneho historika profesora Alberta Pražáka z Prahy, ktorý vyhľadal Gregorovcov po ceste z Dolného Kubína, kam prišiel kvôli Hviezdoslavovi, aby sa s ním rozprával o generačnom boji Vajanského s hlasistami. Na vzájomné stretnutie spomína profesor Pražák v zborníku venovanom spisovateľovi Tajovskému: „Přišel jsem k Tajovským a poznal jsem i paní Hanu Gregorovou, půvabnou krásku o to krásnější, že měla i ducha zvědavého a rozhořelého pro poznání a pro krásu všech druhů na světě... Mluvili jsme o tom, co nového se děje v duchovním a literárním domácím i cizím světě, jméno bylo probíráno za jménem, žasl jsem, jaký kulturní hlad měli oba Tajovští. Takového manželství jsem na Slovensku nepoznal. Žena to byla svobodná a volná, byla vyzývána k účasti na mužově průboji, byla skutečně družkou jeho životních i duchovních osudů... Mladá paní vydala své první prózy, viděné s nesmlouvavou realističností, sám Machar chválil tyto ‚první zoubky‘.“ (Tajovský v kritike, 1956, s. 215). Manželia poprosili profesora, či by v Národnom dome nepredniesol prednášku o spisovateľovi Jaroslavovi Vrchlickom. V tom čase boli v Martine aj českí študenti a tí na večierku recitovali Vrchlického poéziu. Prednáška mala obrovský úspech a vnukla myšlienku usporadúvať prednáškové večierky. Dokonca aj významný herec Eduard Vojan z Prahy bol naklonený hosťovať v divadelnom predstavení Hamlet od Shakespeara v Martine, návštevu však prekazila obava z reakcií maďarských úradov.

Zlomom v živote spisovateľky bola prvá svetová vojna. Po odchode Tajovského na front ju prežívala v ústraní dedinky Bystrička pri Martine, ale už aj s vytúženou dcérkou Dagmar. Správy o tom, čo sa deje vo svete dostávala od Miloslavy Sísovej z redakcie Národných listov a spisovateľky Marie Majerovej. S oboma bojovníčkami za práva žien sa zoznámila už pred vojnou v Prahe na stretnutí predstaviteľov kultúrneho a umeleckého života a udržiavala s nimi živé kontakty dlhé roky. Prichádzali často za Hanou a podnikali cesty po Slovensku. Gregorová ich zoznamovala so slovenskými spisovateľmi a buditeľmi, s krásou slovenských krajov.

sa začalo a život v Besede dostával čoraz rýchlejšie tempo. Nebolo vari jedného významného kultúrneho činiteľa v Prahe a Brne, ktorého by sme neboli bývali pozvali prednášať v našej Umeleckej besede.“ (Gregorová, 1979, s. 244) Zvláštne miesto venuje v svojich Spomienkach rozhovorom s kritikom F. X. Šaldom a básnikom Otokarom Březinom, ktorých tvorivého ducha nesmierne obdivovala.

V tridsiatych rokoch dokončila knihu rozprávok *Zo srdca* a romány *Vlny duše* a *Čas nezastavíš*. V tlači vychádzali jej početné divadelné recenzie. Deťom boli určené knihy *Oddané srdiečka*, *Rozprávky z rádia*, *Kytka*, *Pavko v Prahe* a preklad z češtiny *Chrobáčky* od autora Jana Karafiáta.

Mnichov, rozbitie republiky, znamenal ďalšiu veľkú zmenu v živote Hany Gregorovej. Vydala dcéru do Prahy, navštevovala ju po vzniku Slovenského štátu a hľadala spôsoby, ako bojovať proti fašizmu. Aj Tajovský ťažko znášal pomery, aké nastali v roku 1939. Verejne proti nim protestoval spolu s Jankom Jesenským. No 20. mája 1940 sa skončila jeho púť. Pochovali ho v jeho rodnom Tajove. Hana Gregorová odišla za dcérou do Prahy. Pokračovala v ilegálnom boji proti fašizmu, spolupracovala s českým odbojom. Po oslobodení pracovala v ženskom a mierovom hnutí, venovala sa literárnej činnosti. Jej pokrokovým snahám sa dostalo oficiálneho uznania, ale nie zadostučinenia. Nové ľudovodemokratické zriadenie skoro začalo potláčať ideály, ktoré jej boli celý život drahé. Svojim vnukom odkázala: „Zapamätajte si, že k úcte a pravde, opovrhovaní lžou a nenávisťou vychovaná som T. G. Masarykom. V tomto duchu nemôžem prijímať hlásanie nenávisť, práva na luhanie, menenie línie a nedostatku princípu pevného základu.“ To bol charakterový a ľudský rozmer Hany Gregorovej. Zomrela 11. decembra 1958, jej urna s popolom bola uložená v hrobe manžela Jozefa Gregora Tajovského v Tajove.

Na záver mi dovoľte vyjadriť presvedčenie, že tak, ako sa Hana Gregorová celý svoj život usilovala o vzájomné zblížovanie a obohacovanie ľudí, tak by sa iste aj dnes potešila tomuto nášmu slovensko-česko-moravskému stretnutiu.

Literatúra:

- ČOBEJOVÁ, Eva. 1988. *My sme, mamička, dva svety*. In: Slovenka, 1988, roč. 40, č. 51, s. 20–21.
- GREGOROVÁ, Dagmar. 1985. *Moji rodičia*. In: Slovenka, 1985, roč. 37, č. 4, s. 14–15.
- GREGOROVÁ, Dagmar. 1990. *Moja mama*. In: Slovenka, 1990, roč. 42, č. 4, s. 18–19.
- GREGOROVÁ, Hana. 1912. *Láska detinská : Venované slečne Marii Dvořáčkovej v Kouřimě*. In: Dennica, 1912, roč. 14, č. 7, s. 157–158.
- GREGOROVÁ, Hana. 1912. *Ženy*. Liptovský sv. Mikuláš : Fr. Klimeš, 1912. 155 [2] s.
- GREGOROVÁ, Hana. 1979. *Spomienky*. Bratislava : Tatran, 1979. 331 s.

IVAN HÁLEK – LEKÁR, HUMANISTA A VEĽKÝ PRIATEĽ SLOVENSKEHO NÁRODA

Božena Sobolová

Ivan Hálek sa narodil 11. novembra 1872 v Prahe v rodine českého básnika, spisovateľa a publicistu Vítězslava Háľka, ktorý bol najobľúbenejším básnikom mladej generácie druhej polovice 19. storočia. Vítězslav bol domácim učiteľom v rodine advokáta Mikuláša Horáčka, ktorého dcéra sa stala múzou najkrajších básní jeho ľúbostnej lyriky. Najskôr sa ukazovalo, že prežijú spolu šťastný život, ktorý im však osud nedoprial. Rodinnú idylu zakrátko prerušilo úmrtie ich prvorodeného syna. Ich druhý syn Ivan, sa narodil v roku 1872, ale otec sa z neho dlho netešil, lebo na vrchole svojej umeleckej tvorby ochorel a zomrel tri dni pred jeho druhými narodeninami. Nedožil sa ani štyridsiatky. Vyrastajúci Ivan nemal na otca žiadne osobné spomienky, poznával ho iba z rozprávania svojej mamy a príbuzných, neskôr z jeho literárneho diela. Matka Dorotka Háľková – v obavách o existenčnú istotu – sa presťahovala z Prahy do obce Skrchleby pri Nymburku na majer k švagrovi. Syna, ktorý tam chodil do ľudovej školy vychovávala v duchu ideálov jeho proslovansky orientovaného otca a sama mu bola vzorom svojim čestným charakterom a zmyslom pre sociálnu spravodlivosť. Neskoršie sa s Ivanom, ktorého chcela zapísať do gymnázia a po maturite mu zabezpečiť aj univerzitné štúdium, vrátila do Prahy. V roku 1890 sa zapísal na lekársku fakultu Karlovej univerzity, kde v roku 1896 promoval. Na univerzite v Prahe sa zblížil so slovenskými študentami aj s ich spolkom Detvan propagujúci učenie Tolstého, ktoré pôsobilo na Háľkov filozofický idealizmus. Sám Hálek vyjadril: „Tolstoj videl tak hlboko do ľudskej duše, že mi pripadal ako nejaký nadľudský, skoro jasnovidný intelekt. Fascinovaný jeho psychológiou prijímal som jeho filozofiu, takmer slepo.“ Uvádza, že cez Tolstého sa vrátil späť k takým pojmom ako boh, duša, nesmrteľnosť. Robili tak napokon mnohí vtedajší mladí intelektuáli – slovenskí aj českí. Práve na tejto báze sa Hálek zblížil s viacerými Slováknami študujúcimi v Prahe. Blízky vzťah mal najmä k Dušanovi Makovickému, Albertovi Škarvanovi a Vavrovi Šrobárovi. Cez svojich slovenských priateľov ho nadobudol i ku Slovencu. Vzťah ku Slovencu v ňom posilnili i kontakty s profesorom T. G. Masarykom, ktorý programovo hlásal ideu československej vzájomnosti a potrebu šírenia vzdelanosti a osvety v najširších vrstvách. Po skončení medicíny mal možnosť pracovať na univerzite, alebo si mohol otvoriť lekársku ordináciu v Prahe. Miesto toho odišiel v roku 1901 na Slovensko. Zaujímavým rodinným svedectvom v otázke prečo sa rozhodol namiesto čakania na príležitosť pracovať v Prahe je niekoľko riadkov z nevydanej biografie, ktorú napísala podľa rozprávania Háľkovej matky Dorotky jeho manželka Louisa, ktorá napísala: „Aféra

upozorniť verejnosť na bezútešnú situáciu v tomto kraji. Postupne dospel k názoru, že ani boj proti alkoholizmu, ani osveta a ani on sám svojím odborným pôsobením i hlboko ľudským vzťahom ku svojim pacientom nedokážu tento stav od základu zmeniť. Začal sa preto viac orientovať na verejnú činnosť. Jeho manželka Luisa sa tiež po jeho boku osvedčila ako obetavá šíriteľka osvety, keď chodila do rodín a vyučovala negramotné deti. Zapojila sa aj do spolkovvej činnosti a po dlhé roky zastávala funkciu predsedníčky žilinskej Živeny.

Po štvorročnom pôsobení v mestečku na Kysuci prijal ponuku Dušana Makovického a presídlil sa do Žiliny, kde prevzal jeho prax i s bytom. (Makovický sa od roku 1905 stal tajomníkom i osobným lekárom v rodine ruského spisovateľa L. N. Tolstého v Jasnej Polane). V Žiline bola skladba Háľkovej pacientúry už pestrejšia. Boli to mešťania, živnostníci, robotníci i dedinčania z blízkeho a vzdialeného okolia. Ani tam však nezabudol na svojich Kysučanov, tí cestovali za ním a aj on sa vracal k nim, a to nielen pri slávnostných príležitostiach ešte po desaťročiach...

Háľkova lekárska i verejná činnosť nebola bez politického nádychu a preto sa Hálek stal trňom v oku uhorských úradov, ktoré využili to, že nemal štátne občianstvo a v roku 1913 ho z Uhorska vypovedali súdnym uznesením. Pred vyhostením ho zachránila žilinská verejnosť, pacienti i priatelia, ktorí spísali petíciu. Počas I. svetovej vojny však musel aj tak Žilinu opustiť. Narukoval ako vojenský lekár a pôsobil vo viacerých vojenských nemocniciach vtedajšieho Rakúsko-Uhorska. Ivan Hálek privítal vznik ČSR s veľkým nadšením a očakávaním. V roku 1918 sa stal členom Revolučného národného zhromaždenia. V Žiline, kde bolo sídlo Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska ho menoval minister Dr. Vavro Šrobár rezortným šéfom zdravotníctva a po premiestnení vlády do Bratislavy zastával tento úrad aj tam. Od založenia Československého červeného kríža v roku 1919 bol členom jeho ústredného vedenia a predsedom tejto humanitárnej spoločnosti na Slovensku. Bol jedným z lekárov – učiteľov ošetrovateľskej školy, založenej práve Československým červeným krížom v Martine, kam dochádzal vyučovať bez uplatnenia nároku na odmenu a náhradu cestovného. Kandidoval vo voľbách do Národného zhromaždenia v roku 1920, kedy bol zvolený za poslanca za Slovenskú národnú a roľnícku stranu. Na pôde poslaneckej snemovne pôsobil vo výbore pre zdravotníctvo a snažil sa dosiahnuť zlepšenie zdravotnej situácie na Slovensku. Publikoval rôzne články napr. **Ako je postarané o zdravotníctvo v republike**, kde kritizuje stav zdravotníckej starostlivosti na Slovensku. Prednášal v Bratislave o potrebe sociálnej starostlivosti o deti. Vyzýval do boja proti alkoholizmu napr. článkom **Odalkoholizovať republiku**. Vystúpil s prejavom **Organizácia verejnej zdravotníckej služby**. Kvôli politickým útokom z rôznych strán sa v roku 1923 vzdal poslaneckého mandátu, vzdal sa aj funkcie referenta pre zdravotníctvo bez nároku na penziu a vrátil sa k lekárskej praxi. Ivan Hálek zostal v Bratislave ešte

(Hlas, Nové časy, Kysucké hlasy, Právo ľudu, Ľudový denník, Náš ľud, Prúdy, Slovenské zvesti, Slovenské pohľady, Slovenský týždenník, Zdravý ľud, Zdravý život, Tvorba). Jeho práca na poli zdravotnej osvety a vzdelávania na Slovensku nemala v tých časoch obdobu a jeho výskumy v socio-logickej oblasti sú veľmi vzácnym dokumentárnym materiálom tej doby.

Neodmysliteľnou súčasťou Háľkovho životného diela sú tiež preklady kratších próz a poézie ruských autorov Tolstého, Turgeneva, Lermontova, Krylova a Puškina.

Do plynulého aktivitou naplneného toku Háľkovho života zasiahli neúprosné dejiny. Vznikom slovenského štátu 18. marca 1939 bol ako štátny zamestnanec českej národnosti zbavený služby a zo Slovenska bol vyhostený. Odišiel medzi poslednými v júni 1939. Znamenalo to koniec jeho lekárskeho a zdravotno-výchovného pôsobenia na Slovensku.

Odchod zo Slovenska prežíval Ivan Hálek veľmi ťažko. Pomoc mu poskytol kamarát zo štúdií Dr. Karel Šantrůček v Prahe-Modřanoch. Tu v ústraní prežil svoje posledné roky prácou na literárnych prekladoch, dokončil zápisky o kysuckej biede, ktoré boli po jeho smrti vydané už niekoľkokrát pod názvom **Zápisky lekára**. Ďalej pracoval na svojich pamätiach vydaných až pomrtnie s názvom **Vzpomínám na TGM**.

Jeho zdravotný stav sa počas vojnových rokov zhoršoval a niekoľko dní po americkom nálete na Prahu 17. februára 1945 zomrel. Pochovaný je na Vinohradskom cintoríne v Prahe v spoločnom hrobe s manželkou Louisou a dcérou Elenou Háľkovou. (Na jeho hrobe je socha mládenca v slovenskom kroji a reprodukcia kresleného portrétu od akademického maliara Pavla Lisého).

Zásľuhy českého lekára o československé zdravotníctvo a zdravotní výchovu si cenia i na Slovensku. Menom dr. Ivana Háľka je pomenovaná cena, ktorá je udeľovaná za najlepšiu odbornú prácu v pediatrii, v Čadci sa konajú každé 3 roky Háľkove lekárske dni venované pediatrii, ktoré uskutočňuje Spolok lekárov Kysúc v spolupráci so Slovenskou pediatrikou spoločnosťou. Jeho busta sa nachádza aj v areáli Nemocnice s poliklinikou v Čadci i v Žiline, busta, ktorá nám pripomína Ivana Háľka je aj v Bratislave. V Žiline je po ňom pomenovaná jedna z hlavných ulíc, ktorou chodil do práce.

V Žiline v roku 1946 sa narodila aj známa česká herečka Jana Štěpánková. V Žiline Bytčici strávila u svojich starých rodičov veľa krásnych chvíľ. Louisa Háľková po smrti svojho manžela Ivana Háľka venovala v roku 1946 svojej vnučke Jane Štěpánkovej ako spomienku na krásne spoločne prežité chvíľe rozprávkovú knižku s názvom Jak sýkorka prišla o ocásek. Táto rozprávková kniha je knihou skutočných rozprávok – príbehov, ktoré Háľkovci so svojou vnučkou Janou Štěpánkovou prežili v Bytčici. Knihu ilustroval V. Kubašta (v nej zachytil Janu Štěpánkovú ako štvorročné dievčatko pred Detskou nemocnicou v Bytčici).

Kysuce : pokus lekára o sociológiu hornatých krajín Slovenska. – Praha : Pavel Prokop, 1937. – 61 s.

Vzpomínám na T. G. M. – Praha : Za svobodu, 1948. – 79 s.

Od Tolstého k Marxovi : Kysuce : Pokus lekára o sociológiu hornatých krajov Slovenska. – Praha : Orbis, 1950. 57 s.

Zápisky lékaře z Horní Trenčanské. – Praha : Československý spisovatel, 1955. – 122 s.

Zápisky lekára. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1955. – 101 s.

Zápisky lekára. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1960. – 135 s.

Zápisky lekára. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1972. – 171 s.

Zápisky lékaře. – Praha : Avicenum, 1981. – 159 s.

Knižne vydané preklady:

Tolstoj, Lev, N. Kruh četby, I., II. – Praha, 1906.

Tolstoj, Lev, N. Kornej Vasilev a jiné povídky. – Praha, 1906.

Driml, Karol. Bacilínek : veselá tragédia pre malých i veľkých o zdraví a o nemoci vo štyroch dejstvách s predohrou. – Choceň : Loutkář, 1924. – 44 s.

Driml, Karol. Bacilínek : veselá tragédia pre malých i veľkých o zdraví a o nemoci v štyroch dejstvách s predohrou. – Žilina : O. Trávníček, 1936. – 44 s.

Engels, Bedřich. Anti-Duhring. Praha 1933.

Krylov, I. A. Bajky. – Praha : ELK 1947.

Bogomolcov, A. A. Prodloužení života. – Praha : 1946.

Středověké loutkové hry byly většinou improvizované – hrály se hry s rytířskou a antickou tematikou, ale především **biblické hry a výjevy ze života svatých** (podobně jako u divadelních představení s živými herci). Hry ale většinou neprobíhaly formou dialogů, ale loutkář loutkami předváděl hru a zároveň vyprávěl příběh, nebo přednášel básně či zpíval balady (tzv. vyprávěcí neboli narativní styl). Ještě předtím ale probíhaly hry s loutkami zcela beze slov, pantomimicky.

Na konci 16. a počátku 17. století se v Evropě uplatňovaly zvláštní typy mechanických loutkových scén, především nápodoby oltáře zvané **retabla**. Retablo tvořila malá přenosná skříňka, většinou uzavíraná kovovými dvířky, která obvykle obsahovala až 10 vyměnitelných kazet vyplněných reliéfními i plastickými soškami. Tyto sošky se uváděly do pohybu jednoduchým kolesovým mechanismem [2]. Spolu s rozšířením světské tematiky v repertoáru divadel se začala retabla měnit v jakési mechanické obrazy, které se vyvinuly v 18. století do podoby laterny magiky, různých pouťových kukátek atd.

Do této doby převažoval typ loutek voděných zesponu (prstových a tyčkových). První **marionety** – to znamená loutky na drátě ovládané shora – se u nás začaly objevovat v polovině 17. století. Tyto orientální (čínské) loutky k nám přinesly zahraniční herecké kočovné společnosti, hlavně z Itálie, Německa, Anglie, Holandska atd. Je nutné si uvědomit, že loutkové divadlo v té době nepůsobilo samostatně, ale tvořilo **součást produkcí profesionálních hereckých kočovných skupin**. Hrál se jako samostatné představení, které probíhalo zároveň s představeními, nebo střídalo představení s živými herci. Herci se ale nevěnovali pouze divadlu – doplňovali svá představení akrobatickými výstupy a dalšími populárními činnostmi (např. věštění z karet, mastičkářství apod.). Vzhledem k nedostatku historických písemných dokladů neznáme hlavní příčinu oddělení loutkového divadla a jeho osamostatnění. Jedním z důvodů mohl být levnější provoz, dobová obliba optických a mechanických podívaných, obliba některých konvenčních barokních divadelních forem, které se do loutkového divadla daly snadno přenést z divadla s živými herci (např. různé rytířské, antické a loupežnické hry (s projevem eklekticismu), ve kterých dominovala jednoduchost děje, touha po efektu a afektu, neměnnost a jednoznačnost charakterů postav, epické promluvy hrdinů, občas i vystoupení postavy z děje a komunikace s divákem apod.)

Mezi tehdejší představitelé loutkoherců působících na našem území patřil např. Matias Unger ze Štýrského Hradce, který kromě Moravy hrál také v Banské Bystrici a Bratislavě. Gerhardu Pressleovi je připisováno autorství komické figurky loutkových her tzv. **Pimprlete, později přejmenovaného na Kašpárka**, který si získal v našich zemích takovou oblibu, že „pimprlové divadlo“ se stalo zástupným výrazem pro loutkové divadlo jako takové. Dalšími známými loutkovými postavičkami se staly postavy z komedie dell'arte – především Harlekýn, neboli Pulcinella, oblíbený byl

téměř nemožné získat loutkářskou licenci. Přesto vývoj loutkového divadla v Čechách zdárně pokračoval v režii známých loutkářských rodů, ve druhé polovině 19. století dokonce vznikají **původní české loutkové hry** a dramaturgie. **Ke konci 19. století však začíná loutkové divadlo upadat:** ne, že by se úroveň „pimplrového“ divadla zhoršovala, ale spíše stagnuje, na rozdíl od divadla s živými herci, které se dál vyvíjí. České publikum tak dává stále více přednost divadlu hereckému, protože pružněji reaguje na změnu společenské situace. Tzv. čeští lidoví loutkáři působili na našem území až do 50. let 20. století, ale na vývoj českého loutkářství už neměli žádný vliv, pokračovali v zažitých postupech a formách. Tato úloha připadla až jejich vzdělaným dětem v 60. letech 20. století.

První polovina 20. století je ve stylu odmítnutí klasické loutkářské tradice a jeho zkamenělých forem. Zde se objevují především zástupci **ochotnického, amatérského loutkového divadla**, které sice mělo ve hledání nových forem a vývoji českého loutkářství výrazné ambice, ale skončilo u akademismu a překombinovanosti. Přesto tato etapa byla vývojově důležitá. Nejvýznamnějším loutkářem tohoto období byl **Josef Skupa**, známý propagátor unikátních postaviček Spejbla a Hurvínka, který dokázal navázat na klasické loutkářské tradice, aniž by se zasekl v přežitě manýře. Díky jeho vynikajícímu nástupci Miloši Kirschnerovi přežily postavičky Spejbla a Hurvínka dodnes. Ke Skupovi se ve 30. letech přidalo několik dalších dobrých režisérů – např. Jan Malík nebo Vladimír Šmejkal, ale celkově je tato doba spíše tápáním. Loutkové divadlo se v této době orientuje především na dětského diváka. V době **okupace** bylo české loutkářství reprezentováno několika skupinami různé úrovně, které pracovaly na základě jak profesionálního, tak amatérského statutu. Slouží jim ke cti, že se ve většině snažily ulehčit těžkou válečnou situaci především příklonem k historické a národní tématice a tvorbou pro děti.

V roce 1948 byl vydán tzv. divadelní zákon, který znemožnil soukromé podnikání v divadelnictví, prohlásil divadlo za kulturní statek, legislativně zrovnoprávnil loutkové divadlo s ostatními druhy divadla a stanovil povinnost státu pečovat o ně finančně, organizačně a ideově. Změna organizační struktury znamenala zánik mnoha profesionálních kočovnických, amatérských a spolkových divadel.

Nově založená divadla vznikala v Čechách i na Slovensku, kde jako první vzniklo v roce 1950 Bábkové divadlo v Žilině, poté v roce 1951 bábkové Staré divadlo v Nitře, v roce 1957 Štátní bábkové divadlo v Bratislavě, v roce 1959 Bábkové divadlo v Košicích nebo v roce 1960 Bábkové divadlo na Rázcestí v Banské Bystrici atd. V Čechách to kromě Ústředního loutkového divadla, které v roce 1949 založil Jan Malík, byla další divadla která oficiálně tvořila součást Ústředního loutkového divadla (například Loutkové divadlo Radost v Brně, Naivní divadlo v Liberci, Malé divadlo v Českých Budějovicích, Středočeské loutkové divadlo v Kladně), nebo později samostatně vzniklá divadla (Divadlo dětí v Plzni, Loutkové

Otec Zdeňka, Zdeněk Říha starší, byl divadelním režisérem; narodil se v roce 1905 v Opavě a na Slovensku působil nejen jako režisér, ale získal i několik menších hereckých filmových rolí. V letech 1928–1939 a znovu od 1945 působil v Bratislavě, kde 1. 3. 1957 založil spolu s výtvarníkem Bohdanem Slavíkem tzv. Štátne bábkove divadlo (vyvinulo se z jádra Dětského divadla filmu), které bylo později přejmenováno na Bratislavské bábkove divadlo. Zdeněk Říha senior v něm působil jako režisér až do roku 1960.

Zdeněk Říha mladší – jak už bylo řečeno – žil od dětství divadlem. Oba rodiče divadelníci, v loutkovém divadle pracovala i teta, on sám musel od dětství účinkovat v amatérském DDF (Dětské divadlo filmu), v loutkářském souboru, ve kterém hrály i jeho matka a sestra. Proto když nebyl v roce 1959 přijat na VŠMU v Bratislavě odchází si léčit zklamání do čerstvě založeného **Bábkového divadla v Košicích**. Zdeno Říha vzpomíná, že tehdy kromě něj nebyl na VŠMU přijat ani Julius Satinský – oba pro nedostatek talentu. Julčo Satinský byl nakonec přijat na odvolání a Slovák Říha začal za rok studovat díky stipendiu košického divadla na **DAMU v Praze. Roky na divadelní fakultě**, pod vedením katedry loutkového divadla – 1960–1964 – proběhnou naprosto pohodově. Zdeněk Říha rád jmenuje mnoho osobností, které na katedře poznal, zejména proslulého Jana Malíka, nebo učitele Jana Dvořáka, který netradičně seznamoval studenty s marionetami a se kterým se pak znovu setkal v královéhradeckém Draku, a Josefa Pehra, který vyučoval maňásky a dokázal ve svých studentech vzbudit o tuto loutkovou formu živý zájem. Štěstí měl podle svých slov i na spolužáky: pod vedením Maďara G. Urbána si „Říhův“ ročník zahrál světovou premiéru Bleděmodrého Petra. Se spolužákem Miroslavem Vildmanem se později stávají kolegy v hradeckém Draku.

V roce 1964 je vyslán na vojenskou službu do Hradce Králové. Poprvé se setkává s divadlem Drak (tehdy Východočeské loutkové divadlo). Zpočátku zde není příliš šťastný, hlavně publikum se mu „nezdá“. Ale Hradec na něj přesto zapůsobil svým kouzlem a nejen Hradec... V roce 1966 po skončení služby se Říha vrací jako čerstvý ženáč do domovského Bábkového divadla v Košicích. Přestože měl podle smlouvy v Košicích zůstat ještě dalších devět let, tehdejší ředitel Alexandr Futáš byl velkorysý a na přímlovu ředitele Draku Jana Dvořáka Říhovi umožnil návrat do Čech.

Hradecká éra byla dlouhá, přímo osudová. **Zdeněk Říha v Draku strávil celých 22 let**, v Hradci také vychoval dvě dcery. Byl svědkem zlaté éry jednoho z nejuznávanějších loutkových divadel nejen u nás, ale také v zahraničí. Režisér Draku Josef Krofta, který je živou loutkářskou legendou, označil ve rozhovoru pro Reflex [4] Zdeňka Říhu vedle Jiřího Vyšohlída a Matěje Kopeckého za svůj mladický herecký vzor.

V Draku dostal Zdeněk Říha příležitost rozvinout **rejstřík svých hudebních, pohybových a jazykových schopností**. Kvůli inscenaci *Kytice* se

na základě osobního vtipu, který Z. Říha odmítl vyzradit. Z. Říha i nadále spolupracuje jako režisér s Divadlem rozmanitostí v Mostě (např. v roce 1997 pohádkou *O líném princí*, v roce 1998 *Čarodějiv učení*, nebo v r. 2000 hrou *Kterak se udatný rytíř o sličnou pannu ucházel*), s divadlem Lam-pion v Kladně (2001 – *Perníková chaloupka*), s Malým divadlem v ČB (v roce 2000 představení *O dvou klaunech*, nebo v roce 2005 obnovená *Tři prasátka*). Často se objevuje v Docela velkém divadle v Litvínově, ve kterém nejen režíruje a s manželkou hraje „kušácké“ loutkové pohádky (*Pohádka o Palečkovi*, *Vlčí pohádky*), ale hostuje také herecky v činohře, například v představeních *Zvíře*, *Mrazík*, *Krása nesmírná* nebo hraje na saxofon ve hře *To byli pánové Voskovec, Werich a Ježek*.

Kromě této práce působí agentura KUŠ ve školkách – s vlastním cir-kusem, který tvoří plyšová zvířátka, s klasickými marionetami, či maňásky, ale také s loutkami stylu – co dům dá. Ať je to celuloidová panenka z 50. let, nebo vlastnoručně vytvořená loutka z nafouknutého balónku a dět-ských dupáček, která tajemně vzniká přímo před dětskými zraky. Zdeněk Říha své dětské publikum miluje, jak říká. Nikdy nelitoval toho, že se rozhodl pro často nevděčnou práci v oboru loutkového divadla a oceňuje především to, že „celý život si vlastně hraje“.

Literatura:

- [1] ČERNÝ, František. *Kulturní a divadelní tradice*. In DVOŘÁK, Jan. Mor na ty vaše rody!!! : Mezinárodní institut figurálního divadla : the Japan Foundation. 1. vyd. Pražská scéna: Praha, 2001. s. 15. ISBN 80-86102-18-1
- [2] DUBSKÁ, Alice. *Dvě století českého loutkářství : vývojové proměny českého loutkového divadla od poloviny 18. století do roku 1945*. 1. vyd. Akademie múzických umění: Praha, 2004. 302 s. ISBN 80-7331-008-2
- [3] [Blahopřání k 55. narozeninám Zdeňku Říhovi]. In *Loutkář*, 1997, č. 8–9, s. 173.
- [4] TICHÝ, Zdeněk A. Přítulnost šílenců : [rozhovor s Josefem Kroftou]. In *Reflex*, 5. 10. 2000, č. 40, s. 23

aktivity na Slovensku již spadají do období, kdy vedení firmy převzal Tomášův nevlastní bratr *Jan Antonín Bata (1898–1965)*. V roce 1934 začínají práce v blízkosti obce Batizovce v podhůří Vysokých Tater, kde byla založena továrna Svit na výrobu umělého hedvábí. Tovární areál a přilehlé obytné čtvrti pro zaměstnance postupem času vytvořily samostatnou obec s názvem Svit (od roku 1946). Nedaleko Bošan se v roce 1938 začíná budovat závod na výrobu obuvi v Šimonovanech. I zde stavba továrny a sídliště probíhala na zelené louce stranou původní obce a vytvořila tak samostatnou osadu, zvanou Baťovany (v roce 1948 byla tato osada spolu s obcí Šimonovany přejmenována oficiálně na Baťovany, v roce 1949 pak na Partizánske)⁴. V roce 1938 je založena společnost Darina se sídlem v Liptovském Sv. Mikuláši na výrobu gumárenského, později i textilního zboží.

Tento přehled by mohl pokračovat množstvím dalších výrobních aktivit a služeb na Slovensku, které Baťovy závody provozovaly a které nespádaly do hlavního programu firmy – obuvnictví. Patřily k nim podniky lesního hospodářství a dřevozpracující (pily, výroba obuvnických kopyt, papírny), stavitelství a výroba stavebního materiálu (cementárny, cihelny, lomy), zemědělské a potravinářské podniky, energetika (elektrárny, uhelné doly), doprava a mnoho dalších. Jejich výčet lze nalézt např. ve stanovách společnosti *Bata, slovenská účastinárska spoločnosť*⁵, která byla založena v roce 1939 proto, aby pod sebe sloučila Baťovy slovenské podniky. Kromě výše zmíněných šlo např. o hnědouhelné doly Obyce, lázně Bojnice, mramorové lomy Tuhár, Kotva Import-Export Bratislava ad. Po válce a znárodnění se z této firmy stává v roce 1946 podnik *Bata – Baťovany, národný podnik* se sídlem v Šimonovanech-Baťovanech.

K velkým, avšak nerealizovaným projektům souvisejícím se Slovenskem patřilo vybudování železničního spojení Vizovice – Horní Lideč – Púchov či zamýšlená „československá autostráda“, která by procházela západovýchodním směrem celou tehdejší republikou (Cheb – V. Bočkov). Tyto projekty by podstatně změnilly dopravní mapu tehdejšího Československa i okolních států.

⁴ Zajímavým zdrojem informací o Baťovanech a odkazů na literaturu je případová studie vzniklá v rámci projektu Modern Movement Neighbourhood Cooperation (MOMONECO) – viz <http://momoneco.kotka.fi/>.

⁵ Ve stanovách jsou jako sídlo společnosti uvedeny *Batizovce*, ve výpisu z obchodního rejstříku *Šimonovany*.

vycházející na území tehdejšího Československa, včetně titulů vydávaných v odtržených územích po podpisu Mnichovské dohody v roce 1938 (např. *Aussiger Tagblatt*, *Brüxer Zeitung*, *Egerer Zeitung* ad.). Pro zajímavost uvedme též dva tituly ze Zakarpatské Ukrajiny, tedy rovněž z území tehdejšího Československa – *Gazdovské noviny* (Užhorod) a *Nová svoboda* (Chrust).

Zajímavé je zastoupení zahraničních periodik – 16 titulů (20 článků). Jde o tituly z Německa, Rakouska, Francie, Švýcarska a Maďarska. Zvláštní skupinu pak tvoří česká a slovenská krajanská periodika, která jsou zastoupena 15 tituly (41 článků). Zde převládají tituly z USA – např. *New-yorské listy*, *Američan* (Cleveland), *Nové časy* (Chicago) ad. Početně srovnatelně jsou však zastoupena také periodika vydávaná v Argentině – např. *Slovenský lid*, *Jihoameričan* či *Nová doba* (všechny z Buenos Aires).

Pokud jde o četnost článků, vede na Slovensku *Slovenská politika* – Bratislava (64 článků) a v Čechách *Lidové noviny* – Brno (27 článků). Pokud bychom však sečetli dohromady všechny regionální mutace *Českého slova* (8 různých vydání), měl by prvenství tento titul se 35 články.

Z hlediska typu zastoupených periodik jasně převládají noviny – deníky a týdeníky, a to jak celostátní, tak regionální. Zastoupena jsou však i odborná (oborová) periodika. Z československých uvedme např. *Mášiár a údenár*, *Slovenské pastvúnárstvo*, *Textilní věstník*, *Dřevařské listy*, *Český obuvník* ad., ze zahraničních např. *L industrie Chimique* – Paris, *Schweizer Lederarbeiter Zeitung* – Zurich-Berne či *Textil-Zeitung* – Berlin aj.

Specifickou skupinu pak tvoří slovenská periodika vydávaná přímo firmou Baťa, kterým bude věnována zvláštní pozornost dále.

Charakteristika článků a zpráv

Velkou část ze sledované skupiny článků tvoří krátké *agenturní zprávy*, které většinou informují založení některého z podniků, zahájení výroby, zakoupení majetku apod. Často jde o zprávu zvíci jedné věty, která je součástí skupiny více zpráv o dalších událostech či oblastech hospodářství.

Hodně kratších článků má spekulativní charakter – hovoří o Baťových údadných záměrech týkajících se budování dalších podniků a plánů na odkoupení pozemků a nemovitostí. Skutečnost, že jde o neověřené informace nepodložené fakty, je zřejmá z výrazů jako „*povráva sa*“, „*počuli sme*“, „*koluje chýr*“ apod., které se v těchto článkách často vyskytují.

Početnou skupinu tvoří *podrobnější komentované zprávy* o výstavbě, provozu a rozšiřování podniků. Jde převážně o ohlasy, které pozitivně hodnotí vznik nových pracovních míst, dobré mzdy, a vysokou – v mnoha směrech do té doby nevídanou – úroveň sociálních služeb zaměstnancům (podnikové jídelny, levné a kvalitní bydlení v nových domcích, sportovní

Batovská periodika na Slovensku

O tom, jakou důležitost přikládali u Batů úloze tisku v podnikání, svědčí následující citát: „*Noviny jsou dítětem rozvinutého života, dítětem vyspělého průmyslu, zemědělství a práce vědecké. Avšak noviny také silný moderní život tvoří. Roztáčejí stroje v továrnách a mají větší vliv na cenu úrody, nežli počasí. Aby se dobývalo více brambor, nezáleží na motykách, ale na novinách, tiskařských lisech a plakátech.*“¹⁰

Za předchůdce podnikových novin firmy Baťa na Slovensku lze považovat rubriky uveřejňované v regionálních listech dvou významných slovenských působišť firmy Baťa – rubrika *Baťove zvesti z južného Slovenska* v periodiku Slovenský juh (Nové Zámky) a rubrika *Svit: Zprávy z moderného podnikania pod Tatrami* v periodiku Vysoké Tatry (Nový Smokovec). První z nich referovala zejména o dění v novozámeckých koželužských a obuvnických závodech (od roku 1938 společnost Cikta, a. s.), druhá o činnosti závodu Svit v Batizovicích. Objevuje se také rubrika *Zprávy zo Svitú* v periodiku Spišské hlasy (Spišská Nová Ves), nelze však s jistotou říci, zda šlo o rubriku pravidelnou. Tyto rubriky přinášely zprávy ze života „batovců“ (označení pro zaměstnance Batových podniků), od jejich práce přes sportovní a kulturní aktivity až po jídelníček závodní kuchyně. Po vzoru zlínských podnikových novin *Sdělení zaměstnanců fy Bata* (později *Zlín*) zde byly pravidelně zveřejňovány nejvyšší týdenní mzdy nejlepších pracovníků a dílen, a také účast na zisku.

5. ledna 1939 vychází v Bošanech první číslo vlastního podnikového týdeníku firmy Baťa *Budovateľ: časopis podnikavej práce na Slovensku*. Tiráž nás informuje, že týdeník bude vycházet vždy ve čtvrtek, hlavním redaktorem je M. Dado, místní redakce sídlí v Bratislavě a ve Zlíně a odpovědným redaktorem je dr. Vladimír Houdek. První číslo bylo distribuováno zdarma, běžná cena za číslo činila 20 hal a roční předplatné 15 Kč. Časopis informoval o dění v Batových slovenských závodech, ale neomezoval se jen na ně, přinášel i články o politice, dění na Slovensku i v zahraničí a v neposlední řadě měl za cíl přispívat ke vzdělávání a rozšiřování obzorů svých čtenářů. Pokud jde o redakční práci, čerpalo se z bohatých zkušeností zlínského redakce vedené Antonínem Cekotou, která v té době kromě již zmíněného listu *Sdělení / Zlín* vydávala několik dalších novin a časopisů¹¹. *Budovateľ* byl firmou Baťa vydáván do roku 1941, č. 49 (5. prosince 1941). Od č. 50 se jeho vydavatelem stává Budovateľ,

¹⁰ Převzato z KUDZBEL, Marek. *Baťa : hospodársky zázrak*. Bratislava : Marada Capital Services, 2001. S. 127. ISBN 80-968458-1-0. Není však zřejmé, zda autorem výroku byl Tomáš nebo Jan Antonín Baťa.

¹¹ Více o batovském tisku viz např. v: VAŇHARA, Josef. Pohledy do včerejšku Zlína : Zlínský tisk. *Zlínsko od minulosti k současnosti*. Roč. 11 (1992), s. 107–124. POKLUDA, Zdeněk. Formy komunikace v batovském prostředí. In *Tvůrčí odkaz Tomáše Bati : mezinárodní vědecká konference : sborník referátů : 19.–20. května 2005*. Zlín : Univerzita Tomáše Bati, 2005. S. 162–166.

JÁN KUPECKÝ A SLOVENSKO

Katka Benciová

Jubileá Jána Kupeckého si pripomína nielen Pezinok a celé Slovensko, ale i celá stredná Európa. Meno tohto umelca je slávne po celom kultúrnom svete a jeho obrazy sú v mnohých svetových galériách. Je umelcom medzinárodného významu a charakteru. Po dlhé roky stál na čele stredoeurópskeho maliarstva a v mnohom určil smer jeho ďalšieho vývoja. Patrí medzi najvýznamnejších tvorcov stredoeurópskeho baroka. Ani s odstupom času nestratilo jeho dielo zo svojej hodnoty, ba naopak, svojím umeleckým majstrovstvom a hlbokou ľudskou pravdivosťou aj dnes pôsobí veľmi účinne a prihovára sa všetkým ľuďom, ktorí milujú dobré umenie. K jeho dielu sa hlásia všetky národy strednej Európy – Rakúšania, Nemci, Česi ale i Maďari, ale predovšetkým sa k nemu hlásime my – Slováci, lebo je vlastne jedným z nás. Patrí medzi našich velikánov, ktorí nás preslávili v cudzine. Od čias Kollára sa Kupeckému nevenovala u nás pozornosť, jeho dielo bolo v našom barokovom umení až donedávna pomerne málo známe. V tomto roku si pripomínáme 265. výročie jeho úmrtia.

Narodenie

Určiť deň a mesiac narodenia Jána Kupeckého sa doteraz nikomu nepodarilo, pretože farské matriky v Pezinku zhoreli pri požiari mesta v roku 1832. Je to veľká škoda, pretože otázka narodenia umelca je predmetom sporov medzi českými a slovenskými umeleckými historikmi. Títo vyslovujú názory, že Kupecký sa nenarodil v Pezinku, ale v Prahe, respektíve v niektorom inom českom meste na ceste rodičov do Uhorska. Napriek týmto dohadom nechávajú všetci historici umenia (i českí) rok narodenia Kupeckého 1667 a rodisko Pezinok, ako to uviedol prvý životopisec umelca Johann Kaspar Füessli, ktorý napísal, že Kupecký sa narodil v Pezinku, slovenskom mestečku na juhovýchodnom svahu Malých Karpát, asi 20 km severne od Bratislavy. Aj sám Kupecký vo svojom závete z roku 1734 uvádza, že sa narodil v Pezinku pri uhorských hraniciach. Aj keď teda rodisko Kupeckého nie je celkom bezpečne zistené – čo konečne nie je podľa dnešného nášho chápania rozhodujúce pri určovaní národnostnej príslušnosti – predsa obe eventuálne rodiská, Pezinok a Praha, svojím prostredím, respektíve česko-bratskou rodinnou tradíciou vtisli umelcovmu životnému vývinu svoju pečať. Ján Kollár v poznámkach k Slávy dcére uvádza, že Kupecký hovoril po slovensky a niekoľko jeho obrazov jasne dokazuje, že už ako hotový umelec si obnovoval zážitky z mladých rokov prežitých na Slovensku (obrazy Slovenskí pastieri, Slovenský chlapec, Umelcova matka v slovenskom kroji). Neskôr, keď sa vrátil do Viedne, dochádzal občas na Slovensko, o čom svedčia jeho styky

kameňmi po lietajúcich husiach a cudzích psoch. V zime potom sánkovanie a korčuľovanie, guľovanie a stavanie snehuliakov.

Rozhodnutie

Ako som už spomenula, otec Jána z celého srdca túžil po tom, aby Jeník prebral tkáčske remeslo. Rozhodol sa tak ešte pred synovým narodením. Ján však veľkú chuť na tkáčstvo nemal, ale uznal, že nemôže byť stále rodičom na krku. Snažil sa prísť tkáčstvu na chuť, aj to skúšal, ale nebolo to to, čo by chcel robiť až dospeje. Už vtedy sa však u neho prejavoval umelecký talent. V každej voľnej chvíľke si kreslil niečo do piesku, ktorý najprv uhladil rukou a na takéto podklad kreslil. Zdokonaľoval sa aj vonku na plotoch a na múroch a takto si vybýjal svoj umelecký talent. Raz sa mu podaril nakresliť portrét kostolníka Klinglera. Jeho podoba bola neodškriepiteľná, ale u otca nenašiel pochopenie, ba zvady kvôli kresleniu a nenávideniu tkáčskeho remesla sa zo dňa na deň stupňovali. Vyústili vo veľkú hádku, dokonca sa Janko aj postavil proti otcovi. V tú teplú májovú noc roku 1681 sa Ján rozhodol, že ujde z domu. Vtedy mal len 15 rokov.

Hľadanie

Po odchode z domu sa túlal po západnom Slovensku, živiak sa žobraním! Za týchto potuliek sa dostal až na holičský zámok grófa Czobora, kde v tom čase reštauroval nástenné malby švajčiarsky maliar Benedikt Claus z Lucernu. Kupecký pozoroval umelca pri práci a sám napodobnil uhľom niekoľko ozdôb na stenu tak dokonale, že Claus upozornil na chlapca samotného grófa. Oboch prekvapili jeho kresby a domnievali sa, že sa Ján už niekde učil. Keď si vypočuli jeho históriu, gróf sa rozhodol dať chlapca do učenia Clausovi a dal mu na jeho výuku a výchovu 100 toliarov. Zdalo sa, že našiel to, čo hľadal.

Štúdium

Claus žil vo Viedni a Kupecký bol u neho tri roky. Mnoho sa však od neho nenaučil, pretože Claus bol iba maliarom-remeselníkom, ktorý uskutočňoval len cudzie návrhy a opravoval staršie diela. Maľovať sa učil sám a vo voľnom čase kopíroval obrazy starých majstrov. Najviac sa mu páčil a jeho povahie zodpovedal veľmi populárny mníchovský maliar, žijúci v Benátkach, Karol Loth, obrazy ktorého napodobňoval. Po skončení učňovských rokov, vyzbrojený iba najzákladnejšími poznatkami v komornej malbe a vystrojený odporúčajúcim listom svojho učiteľa pre maliara Petra Liberiho v Benátkach, odobral sa s tromi kópiami Lotha asi v roku 1685 do Talianska, aby sa podľa starých zvyklostí zdokonaľoval štúdiom starých majstrov.

Po príchode do Benátok zažil veľké sklamanie a prijatie u Liberiho ho veľmi rozčarovalo. Liberi vôbec nemal chuť zaoberať sa so začiatočníkom. Kupeckého to však od cieľa vôbec neodradilo. Rozhodol sa odísť do

obrazov zostala v Taliansku, v súkromných galériách pod označením „autor neznámy“, alebo pod menami iných umelcov.

Rodinný život Jána Kupeckého

Kupeckého manželstvo nebolo vydarené a šťastné. Kupeckého manželka pochádzala z maliarskej rodiny. Bola to dcéra učiteľa Clausa, u ktorého sa Kupecký začínal učiť. Poznal ju ešte ako malé dievčatko. Po Clausovej smrti žili v chudobe a biede. Zuzanu matka naháňala do manželstva a presviedčala ju, že má najvyšší čas, aby neostala starou dievkou. Kupecký mal už vyše 40 rokov a bolo vraj treba počúvať hlas rozumu a nie srdca. Voľba šťastná nebola, Zuzana Jána nemilovala a počas jeho dlhých pracovných ciest sa zblížila so Schlickeinsenom, učiteľom, ktorý ku Kupeckým chodil kvôli synovi Krištofovi, ktorého Kupecký poveril synovou výchovou počas svojej neprítomnosti. Zuzana si Schlickeinsena oblúbila predovšetkým pre jeho záujem a porozumenie, ktoré o ňu vždy prejavoval. Získal si ju hlavne duševne. Na radu priateľa, baróna Seydla, prepustil Kupecký učiteľa, ktorý mu rozvracal rodinu. Po Zuzaninom priznaní sa Kupeckému zrútil celý svet. Prišiel dokonca aj o syna, milovaného Krištofa, ktorý mu náhle v roku 1733 zomrel na pravé kiahne vo veku 17 rokov. Bol to chlapec múdry a veľmi šikovný, vedel latinsky a grécky, hral veľmi pekne na klavíri a maloval tak dobre, že kludne mohol dosiahnuť umenie svojho otca. Smrť Krištofa, Kupeckého tak zlomila, že „zošalel, nechcel s nikým rozprávať a syna nechcel dať pochovať“. Zo súcitu k maliarovi tak urobil Füessli, za čo sa mu Kupecký neskôr poďakoval. Bolesť zo straty syna Kupeckému akoby zatemnila rozum, nespamätal sa ani po pohrebe syna. Akoby súčasne so synom pre svet zomrel aj on. Nejedol, nevychádzal z domu, neobliekal sa, chodil len v zrebnej košeli, starých nohaviciach a v roztrhanom pracovnom plášti. Nepracoval však. Bol rozhodnutý už nikdy nevziať štetec do rúk, pohrúžil sa do seba ako do hĺbočiny, kam neprenikajú zvuky vonkajšieho sveta, ktorý vôbec nevnímal. Jeho blízki sa obávali nielen o jeho zdravie, ale aj o jeho život. Po mnohých nociach bez spánku a bez snov naraz zaspal hlbokým, osviežujúcim spánkom a vo svojom sne uvidel syna Krištofa. Bol to krásny sen. V nebeskom jase, ktorý lial z neviditeľného zdroja a ožaroval všetko prenikavým zlatým svetlom, trónila nebeská rodina a na najvyššom stupni, pri samom pozlátenom tróne, sedel syn Krištof a blažene sa usmieval. Hľadel priamo na neho a jeho úsmev naznačoval: Nesmúť za mnou, otec! Pozri ako je mi blažene! Z celého tohto výjavu sálala radosť a pokoj. Bolo to také krásne, že sa mu pri pohľade na ten výjav zovrelo srdce a oči sa mu zaliali slzami. Dojem bol taký silný a mohutný, že sa – našťastie priamo z toho živého sna prebral. Bol ním celý prežiarovaný, ako slnečným svetlom. Každá, každučká, i tá najmenšia podrobnosť mu utkvela v pamäti. Stratí predošlých dní sa stratili a celá jeho bytosť spievala jasavý chorál. Toto ho podnietilo k tomu, aby svojho syna namaloval, kým má obraz v živej pamäti. Hneď v tej chvíli, ešte pred svitaním si začal kresliť náčrtky.

v sebe i v Bohu jedinú „hlbinu bezpečnosti“. Tu vidí v portrétovanom predovšetkým človeka, zaoberá sa jeho vnútrom a zvyrazňuje ho. Touto stránkou svojho umenia sa najviac približuje aj nášmu dnešnému chápaniu; vidíme v Kupeckom umelca hľadajúceho a rozmyšľajúceho, ktorý svojou umeleckou vôľou vedel vyniknúť nad úroveň dobovosti a vyvolať obdiv nielen súčasného sveta, ale aj úctu budúcich generácií.

Kupeckého umelecká tvorba je veľmi rozsiahla a doteraz málo prebádaná, hoci výskumom jeho životného diela sa zaoberali od 19. storočia viacerí historici umenia. Jeho obrazy sú roztrúsené po celom svete. Mnoho obrazov, ktoré sa mu pripisujú, sú však kópie, alebo dielenské repliky a mnohé sa úplne stratili. Toto všetko sťažuje určiť počet diel, ktoré Kupecký vytvoril (najväčšiu zbierku jeho diel a kópií podľa jeho originálov vlastní budapeštianske Múzeum krásnych umení – 26 obrazov, skoro ten istý počet je aj v českých galériách). Napriek tomu, že sa doteraz nepodarilo urobiť konečný súpis Kupeckého diel, vieme si už dnes urobiť dobrú predstavu o jeho tvorbe i jeho umeleckom vývoji. Vytvoril vyše 400 obrazov, z ktorých mnohé sú nezvestné. Hodnotu a závažnosť Kupeckého obrazov dokumentuje aj 258 rytín, vyhotovených podľa nich. Dnes ich zostalo v svetových galériách iba 160. Z obrazov, ktoré sú k dispozícii, môžeme usúdiť, že v rámci stredo európskeho maliarstva konca 17. a začiatku 18. storočia Kupecký nemá konkurenta. Preto sa mu venuje viac pozornosti ako dielam iných súčasných stredo európskych maliarov. Je tomu tak preto, lebo Kupecký bol prvotriedny umelec, idúci cieľavedome za svojim umeleckým krédom, originalitou a vyšším umeleckým majstrovstvom. Cesta, ktorú si vytýčil, bola priamočiara a za tým, čo chcel, išiel napriek prekážkam. K jeho umeleckosti mu v mnohom dopomohla i rodinná výchova a prostredie, z ktorého vyšiel. Roky, strávené v Pezinku, v slovenskom prostredí, mali na jeho budúci život veľký vplyv. Domáce prostredie sformovalo jeho pevný charakter, ktorým sa vyznačoval celý život. Aj v umeleckej tvorbe nájdeme prvky, ktoré si odniesol z domu a ktoré v mnohom určovali jeho umelecký vývoj. Svojím umením sa chcel vyjadrovať, nie slúžiť. Mal vrodenný pozorovací talent i prirodzené sklony k intimitě, ktoré ho urobili majstrom psychologických portrétov, udivujúcich celú Európu. Nemaľoval spoločenské hodnosti, ale človeka so všetkými jeho prednosťami i chybami. Bol mu vzdialený idealizmus a idealizovanie portrétovaných, vtedy vlastné jeho súčasníkom. Vo svojej tvorbe ťažil zo života a nie zo škôl. Študoval síce cudzie spôsoby malby, ale vždy len pre technické zdokonalenie svojho vlastného výtvarného štýlu a zručnosti. Všetko ostatné si hľadal a riešil sám. Vždy sa usiloval ubrániť si svoj umelecký názor. Jeho umenie otvorilo novú epochu stredo európskeho umenia. Ulica, na ktorej v Pezinku dodnes stojí Kupeckého rodný dom, nesie jeho meno rovnako, ako aj základná škola.

Literatúra:

Databáza REDO [online]. Pezinok : Malokarpatská knižnica, 2005. [cit. 2005-08-15].

STAVITELIA ČESKÉHO PŮVODU VO ZVOLENE

Elena Matisková

Viac si všímame osobnosti zo sveta umenia a literatúry. Na vedcov, technikov a praktikov sa častejšie zabúda. Isté profesie akoby sme nedocenili. Preto som sa rozhodla predstaviť Vám tri osobnosti nášho regiónu, ktorí sa svojou tvorivou prácou podieľali na rozvoji mesta a s výsledkami ich práce sa dodnes stretávame v podobe budov, rodinných domov, ciest, železníc, mostov a pod. Narodili sa v Čechách, ale celý ich život bol spätý so Slovenskom.

Bohuslav Mandys

Narodil sa 25. 9. 1888 v Holiciach v malom mestečku v okrese Pardubice ako piate dieťa v rodine murárskeho majstra Františka Mandysa. V rodine už boli dve dcéry a dvaja synovia a po Bohuslavovi sa ešte narodili ďalší traja synovia a dve dcéry. Súrodencov bolo spolu desať.

Murárske remeslo sa v rodine dedilo. Zo šiestich bratov sa mu upísali štyria a z nich opäť dvaja mali synov, ktorí v stavbárskej profesii pokračovali. Bohuslav si učňovské roky odpracoval vo firme svojho otca a v roku 1906 až 1908 vychodil Štátnu priemyselnú školu pre stavitelstvo v Pardubiciach. V roku 1909 nastúpil na vojenskú službu v Kroneburgu pri Viedni. Po skončení vojenskej služby sa zamestnal ako asistent v Rakúskej všeobecnej stavebnej spoločnosti vo Viedni. Po vypuknutí prvej svetovej vojny 1. augusta 1914 narukoval opäť k železničnému pluku v Kroneburgu, s ktorým prešiel ruským, srbským, talianskym i rumunským frontom. Ako príslušník ženijného vojska pracoval na výstavbe a rekonštrukcii objektov pozemného i železničného stavitelstva vrátane výstavby ciest, mostov, tunelov, oporných stien a pod. Vo februári 1919 bol demobilizovaný. V tom istom roku sa zapísal na nadstavbu odborného štúdia vytvorenú pre demobilizovaných vojenských absolventov, ako prípravu na zloženie stavebských skúšok. V roku 1920 úspešne zložil v Prahe stavebské skúšky vrátane autorizačného oprávnenia. Osamostatnil sa a vykonával stavebšnú činnosť v Holiciach. Ako ukážka z tohto obdobia je rodinná vila v Holiciach s názvom „Na rodné hrouď“, ktorú postavil spolu s bratom Václavom. Stavba je dnes pamiatkovo chráneným objektom ako klasická ukážka doznievajúcej secesie.

V roku 1924 sa presťahoval do Zvolena, kde založil stavebnú firmu a začal stavebnú činnosť. Pole jeho pôsobnosti bolo rozsiahle.

Vo Zvolene ako prvé realizoval stavby železničnej kolónie a stavby rodinných domov na Sokolskej ulici. Postupne sa uplatnil ako spoľahlivý a odborne fundovaný podnikateľ. Prvá väčšia stavba, ktorú projektoval a realizoval bol objekt Robotníckeho domu. Architektonické a stavebné kvality tohto objektu boli pre firmu Mandys dobrou reklamou nielen vo

týmto ťažkostiam sa mu podarilo úspešne obnoviť podnik a rozostavať niekoľko objektov.

Vo februári 1948 bola firma „Mandys“ ako jedna z prvých vo Zvolene znárodnená a celý majetok vrátane rodinného domu prevzali Československé stavebné závody. Pán Mandys tu zostal ako zamestnanec. Neskôr nastúpil do Štátneho projektového ústavu. Po reorganizácii tohto podniku pracoval na Okresnom investorskom útvare a v Okresnom stavebnom podniku vo Zvolene.

Bol osobnosťou so vzácnymi vlastnosťami. Bol zdvorilý a vládny k svojim zamestnancom, preto ľudia u neho radi pracovali. Stavebníci oceňovali jeho korektnosť v jednaní, odbornosť a hlavne kvalitu práce.

Pamätníci si na pána staviteľa spomínajú ako na šarmantného pána, veľkého fanúšika zvolenského hokeja a futbalu. V súkromí bol skromným a tolerantným človekom, ktorý žil pre svoju rozvetvenú rodinu. Život, ktorý prežil nebol ľahký. Poznamenali ho dve svetové vojny, pracovné vypätie, existenčné starosti a choroby. Zomrel 8. februára 1979 vo veku 91 rokov v kruhu svojej rodiny. Pochovaný je na Zvolenskom cintoríne.

Vojtech Večeřa

Narodil sa 23. marca 1891 v Panskej Lhote v okrese Jihlava. Po maturite na reálnom gymnáziu vo Veľkom Meziříčí v roku 1908 začal študovať na Českom vysokom učení technickom v Prahe odbor stavebného inžinierstva. Aby mohol študovať, finančne si vypomáhal doučovaním slabších študentov. Počas vysokoškolských štúdií v Prahe v časoch Rakúsko-Uhorska intenzívne pracoval v odborných spolkoch. Tak ho roku 1912–1913 zvolili za predsedu Zväzu českého vysokoškolského študentstva. Po skončení štúdií (1913) pracoval v Prahe a po mobilizácii (1914) slúžil v rakúskej armáde na talianskom fronte v Tirolských Alpách až do roku 1918.

V roku 1921 pracoval vo firme Ing. Vlčeka v Prahe. Tu okrem iného spracovával projekt železničnej trate Červená skala – Margecany. Počas vymeriavacích prác sa prvý raz dostal do dôvernejšieho styku so Slovenskom, ktoré mu nakoniec učarovalo na celý život. Koncom roka 1921 zložil v Prahe autorizačnú skúšku civilného stavebného inžinierstva a v roku 1922 si založil vlastnú projektovú kanceláriu pre inžinierske stavby. V roku 1924 sa aj so svojou kanceláriou presťahoval do Zvolena. Toto mesto sa mu stalo novým domovom.

Jeho projekčná firma vypracovala až do februára 1948 (tj. do znárodnenia) viac ako 1200 projektov, prevažne ciest, železníc a mostov, nielen na Slovensku, ale i v Čechách a na Podkarpatskej Rusi. Boli to cesty Žiar nad Hronom – Handlová, Štrbské pleso – Podbanské, Podkriváň – Oremov Laz, Brezno–Hriňová. Zo železníc Podolínec–Orlov, Banská Bystrica – Uľanka. Ing. V. Večeřa sa zaoberal i štúdiami trás ciest

Ing. Večeřa bol mimoriadnou osobnosťou. Firmu mu roku 1948 znárodnili a jeho vlastníctva, čo sa ako prvý zapojil do obnovy vojnou zničených ciest a mostov, neprávom šikanovali. Vďaka svojej vôli a viere v spravodlivosť i rodinu prežil tieto neresti. Bol vždy horlivým stúpencom Zvolena a svetlým príkladom, na ktorého môžu byť Zvolenčania právom hrdí.

Břetislav Otakar Sýkora

Narodil sa 29. 9. 1905 v Nymburku. Do Zvolena prišiel v 30. rokoch minulého storočia. Etabloval sa ako stavitel pozemných stavieb. Projekčnú činnosť nevykonával, spolupracoval so zvolenským architektom Gustávom Stadruckerom. Jeho firma bola podstatne menšia ako firma Mandys. Venoval sa prevažne výstavbe rodinných domov. Počas vojnových rokov, keď bol Mandys prenasledovaný, dokončoval jeho rozostavané stavby.

Medzi jeho najznámejšie práce patrí oprava evanjelického kostola a výstavba hotela Centrál. Jeho zásluhou boli postavené desiatky rodinných domov. Spolupracoval pri stavbe hotela Poľana a pri výstavbe areálu Vysokej školy lesníckej a drevárskej. Po znárodnení firmy pracoval na Vysokej škole lesníckej a drevárskej ako investičný pracovník a stavebný dozor na Stavebnom závode vo Zvolene a Stavoprojekte Zvolen. Zomrel 17. 3. 1980 vo Zvolene.

V roku 2002 udelilo mesto Zvolen spomínaným stavitelom Cenu mesta – in memoriam. Ceny z rúk primátora prevzali potomkovia, ktorí žijú vo Zvolene.

Literatúra:

Gajdoš, Milan. Inžinier Vojtech Večeřa. In Zvolenské noviny, 2001, roč. 10, č. 15–16, s. 5.

Húsenicová, Jarmila. Robota na tri životy. In Vpred, 1991, roč. 32, č. 18, s. 11.

Maňkovská, Blanka. 2003. Působení stavitelů českého původu ve Zvolenu. Zvolen : Český spolek na Slovensku, 2003, 27 s.

Slovenský biografický slovník. 1994. Zv. 4. Martin : Matica slovenská, 1994, s. 251. (tz). Priekopník regionálnej práce. In Technické noviny, 1986, roč. 34, č. 16, s. 2.

vychádzali v rokoch 1897–1900 pod názvom Slovenské melódie. Vydala ich Matica slovenská vo štyroch zväzkoch. V Bardejove predvádzal aj hudbu miestneho rodáka Belu Kelera. Svoje teoretické názory na podstatu slovenských, respektíve východoslovenských ľudových piesní zhrnul do príspevku *Něco o slovenských písních v Uhrách*, ktorý bol uverejnený v časopise Dalibor 16, 1893, s. 1–31.

V Bardejove sa aj v roku 1884?1885? oženil s učiteľkou v materskej škôlke Máriou Szabovou. Jej rodina bola v spoločnosti vážená. Otec sa venoval pedagogike a pravdepodobne to bol práve on, čo dal svojou prácou impulz k tomu, že sa stala učiteľkou v materskej škole. Mária bola Maďarka, Oldřich Čech. Vo vtedajšej mnohonárodnostnej monarchii to nebola žiadna zvláštnosť. Sobášili sa, z dnešného pohľadu mladí, vo veku, keď on mal 23 rokov a Mária 22 rokov. Prežili spoločne 55 rokov života, Mária zomrela v roku 1940 ako sedemdesiatšesťročná. Manžel ju prežil o 6 rokov. V Bardejove sa narodili aj synovia Oldřich, Július a Jozef. Celkovo mali 7 detí. Päť chlapcov a dve dievčatá. Z nich dve zomreli vo veľmi útlom veku, ešte počas pôsobenia v Bardejove.

V roku 1899 sa Oldřich Hemerka zúčastnil konkurzu na obsadenie miesta organistu pri košickom Dóme sv. Alžbety. Jeho konkurzné vystúpenie natolko presvedčilo komisiu, že sa rozhodla o jeho prijatí za organistu. Novozvolený organista hneď na začiatku zistil, že prišiel do neusporiadaných hudobných pomerov. Pustil sa do organizovania hudobného života. Doslova sa posadil do koča a chodiac z domu do domu robil nábor do spevokolu a orchestra. Toto jeho úsilie bolo korunované úspechom a to uvedením Beethovenovho oratória *Kristus na hore Olivovej* 4. júna 1903. Spieval 100 členný zbor a účinkoval orchester 34. Pešieho pluku. Bol to začiatok prezentácie veľkých hudobných diel košickej verejnosti.

Hemerka sa prejavil aj ako skladateľ. Z cirkevných skladieb počas košického pobytu to bola napr. Omša k svätej Alžbete z r. 1911, či *Omša XVII Tatalomnicensis* (Tatranská – jún 1933)¹. Venoval sa však aj komponovaniu svetskej hudby. Paleta jeho skladateľskej tvorby sa vyznačuje rôznorodosťou námetov. V jeho pozostalosti nájdeme skladby ako Židovský valčík, Ruský tanec, Směs slováckých písní, Nórske tance, úpravy Griegových skladieb alebo Smetanovho Dalibora a Libuše. Nenechal nepovšimnuté ani polky, ktoré sú tak srdcu blízke každému Čechovi. Nájdeme tu aj skladby pre deti. Z nich napríklad valčík Miczuka (Mikuláško) venoval susedovmu synovi Feketeovcov, s ktorými býval v jednom dome. Notový materiál je doplnený o slovný text vo východniarskom nárečí. Začína sa slovami *Nakošela, nakošela sedem vozi trávy...* Svojimi skladbami reagoval aj na významné udalosti, ktoré sa udiali v Košiciach. Pri príležitosti usporiadania Hospodárskej výstavy v Košiciach napísal *Jubilejný*

¹ Notový materiál sa nachádza v Štátnom oblastnom archíve v Košiciach.

násilnou povojnovou deportáciou do Maďarska³. Ešte počas svojho života mu boli udelené viaceré ocenenia. V roku 1931 obdržal pápežské vyznamenanie Pro ecclesia et pontifice od pápeža Pia XI. Je zaujímavé, že tento diplom podpísal budúci pápež, vtedy kardinál Pacelli. 18. augusta 1943 obdržal diplom Maďarského katolíckeho krajinského zväzu za zásluhy v službe cirkevného spevu a hudby počas viac ako päťdesiatročného účinkovania. Zomrel 19. decembra 1946 v Košiciach vo veku 84 rokov.

Obidve jeho deti zaujímajú takisto významné miesto v dejinách slovenskej hudby. Syn Július Ivan Hemerka sa narodil v Bardejove 26. júla 1889. V Júliusovi videl otec Oldřich pokračovateľa svojho diela. Vyučoval ho hre na klavír a organ. V Košiciach ukončil Učiteľský ústav a získal nielen učiteľský diplom, ale na základe skúšky aj oprávnenie vykonávať profesiu kantora. Práca učiteľa ho neuspokojovala. Túžil byť dirigentom, čo sa mu aj podarilo. Jeho opereta Ženské rozmary bola prvou slovenskou operetou, ktorá zaznela z javiska Východoslovenského národného divadla v Košiciach. Slávnostná premiéra sa uskutočnila 10. januára 1925. Ako si na svojho otca Ivana Hemerku spomína jeho syn? Nechajme ho prehovoriť: *Otec bol veľmi usilovný skladateľ, napísal nesmierne množstvo skladieb, okrem opery písal aj hudbu pre divadelné hry ... veľa koncertoval, mal pravidelné živé vystúpenia v košickom rozhlasovom štúdiu, kde často vystupovala aj jeho sestra, Mária Hemerková, vynikajúca klaviristka a niekedy dokonca aj môj dedo Oldřich Hemerka. Nevydržal bez hudby ani chvíľu, keď mal voľno, hral v kaviarni Slávia alebo v hoteli Salkház. A keď prišiel v noci domov, sadol si za klavír a komponoval. Fajčil pri tom jednu cigaretu od druhej. Najlepšie sa mu pracovalo, keď všetci spali...*⁴

Dcéra Mária Hemerková sa už narodila v Košiciach 30. 9. 1900. Často koncertovala so svojim otcom. Bola talentovanou klaviristkou. Neskôr bola známa pod menom Masiková. Vyučovala na košickom konzervatóriu, bola vynikajúcou hudobnou pedagogičkou. Posledné roky života prežila v jednom z maďarských penziónov v mestečku Gödöllő. Pri príležitosti jej deväťdesiatin ju navštívili jej bývalí žiaci a kolegovia z konzervatória. Nezabudol na ňu s blahoželaním ani jeden z jej najznámejších žiakov doc. Peter Toperczer, žijúci v súčasnosti v Prahe. Lisztova hudobná akadémia v Budapešti jej udelila vysoké vyznamenanie „Rubínový diplom“. Zomrela ako deväťdesiatšesťročná. Jedna zo základných umeleckých škôl na Hlavnej ulici v Košiciach nesie jej meno – ZUŠ Márie Hemerkovej. Jej telesné pozostatky sú uložené na košickom Verejnom cintoríne v spoločnom hrobe s matkou a otcom. Zásluhu na prevezení jej

³ Na túto skutočnosť ma upozornil pracovník archívu p. Eliáš.

⁴ HRIADELOVÁ, Miloslava. Posledný žijúci potomok... In Korzár, 2000, roč., č. (17. 1. 2000), s. 3.

SPOLUPRÁCA ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE V KOŠICIACH S ČESKÝMI KNIŽNICAMI A ĎALŠÍMI KULTÚRNymi INŠTITÚCIAMI

Valéria Farah

Naša knižnica má bohatú tradíciu v spolupráci a vo vzájomných vzťahoch s rôznymi českými kultúrnymi inštitúciami, vrátane knižníc. V mojom príspevku sa zameriavam na 3 oblasti spolupráce: československé bibliografické periodiká, bohemiká vo fondoch ŠVK K a výstavy o vzájomných česko-slovenských vzťahoch a českých osobnostiach v ŠVK K.

Československé bibliografické periodiká

Spolupráca našej knižnice v dnešnej podobe s českými knižnicami siaha až ku koncom 40.–50. rokov minulého storočia. V roku 1946 vznikla knižnica Vysokej školy poľnohospodárskeho a lesného inžinierstva (VŠPLI) v Košiciach. Už v tomto čase s rozvojom poľnohospodárstva a techniky vznikla potreba poľnohospodárskej biblio-spravodajskej služby. Tá sa sústredila pri Československom ústave práce v Prahe, neskôr sa rozšírila o Oblastný ústav ČsÚP v Bratislave a v roku 1949 sa zriadila aj jeho pobočka v Košiciach pod názvom Poľnohospodárske a lesnícke dokumentačné stredisko (PLDS). A práve toto pracovisko – ktoré sa stalo základom neskoršieho bibliografického pracoviska ŠVK v Košiciach – sa včlenilo v roku 1951 do Ústrednej pôdohospodárskej knižnice, predchodkyne ŠVK K. Už od roku 1950 PLDS začalo vydávať celoštátny referátový časopis *Prehľad poľnohospodárskej a lesníckej literatúry* v troch sériách (v lístkovej a neskôr v zošitovej forme), ktorý mal spolu 3 ročníky (1950–1952). V rámci výstavby hutného kombinátu v Košiciach venoval pražský ÚTEIN súbor okolo 50 tisíc anotovaných bibliografických záznamov z techniky. Československá spolupráca nastala aj na poli spoločenských vied, ktorá vyústila v roku 1953 do vydávania celoštátneho bibliografického časopisu *Věda o umění*, ktorý v roku 1955 už mal tieto série: *Divadlo*, *Film*, *Hudba*, *Jazykoveda*, *História*, *Literatúra* a *Výtvarné umenie*. Bibliografickí pracovníci ŠVK K spolupracovali so Slovanskou knihovnou ako aj so Státní knihovnou společenských věd v Prahe. Pre ilustráciu uvedieme, že za obdobie r. 1956–1960 naši bibliografi spracovali a zaslali do Slovanskej knihovny v Prahe spolu 5619 záznamov z neslovanských časopisov a od nej sme dostali 2596 záznamov zo slovanckých časopisov. Táto spolupráca trvala do roku 1963.

Bohemiká vo fondoch ŠVK Košice

Rozhodnutím Povereníctva školstva, vied a umení č. 23. 529/1952-IV/3 zo dňa 10. júla 1952 prevzala ŠVK K fondy historickej knižnice bývalej Právnickej akadémie v Košiciach, ako aj ďalšiu vedeckú literatúru

názov **O Slovensku v českých knihách a časopisoch do roku 1918**, bola otvorená v Mesiaci česko-slovenského porozumenia 24. 10. 2002 v priestoroch požičovne ŠVK K za účasti zástupcov Českého spolku na Slovensku. Jeho regionálna organizácia v Košiciach sa kultúrnym programom postarala o vytvorenie príjemnej a slávnostnej atmosféry. Výstavu tvorí 14 výstavných panelov, ktoré boli doplnené vo vitrínkach vystavenými knihami a časopismi z historického fondu ŠVK K, vydanými od polovice 19. storočia do roku 1918. Textové i obrazové dokumenty vytvárajú 13 tematických okruhov.

Pod názov Česko-slovenské porozumenie sú zhrnuté články vyjadrujúce úprimné a priateľské vzťahy Čechov k Slovákom publikované najmä v Revue Naše Slovensko, ktorého poslaním bolo pestovať česko-slovenskú vzájomnosť. Začal vychádzať v roku 1907, no už v roku 1910 pre nedostatok financií i predplatiteľov zanikol. Kompletné tri ročníky sa nachádzajú vo fonde ŠVK K. V úvode prvého čísla prvého ročníka sa píše: *„Ryzost a bohatství slovenské řeči a slovenských lidových zvláštností bude pro bratry Čechy hojným pramenem a síce jak pro jejich řeč, tak i pro jinou uměleckou tvorbu. Jestliže by Slováci byli pomaďarštěni a jejich národní žití by se nezachránilo, pak by Češi ztratili i toto, pro duševní práci tak bohaté pole. – Podporování Slováků přinese tedy Čechům i v tomto směru hojné ovoce.“* (In: Revue Naše Slovensko. Roč. I., 1907–1908, s. 4.). Mnoho článkov v dobovej tlači zdôrazňujúcich potrebu záujmu Čechov o Slovákoch napísal veľký slovakofil Karel Kálal, riaditeľ priemyselnej a obchodnej školy v Písku v Čechách. Práve na jeho podnet začal majiteľ továrne na poživatiny pán Vydra vydávať v Prahe pre Slovákov mesačník Vydrove besiedky, ktorý popri reklame na výrobky Vydrovej továrne prinášal mnoho užitočných rád a hlavne beletristických príspevkov od slovenských autorov.

Súdobé vrenie života slovanského je názov druhého tematického bloku. Zborník Slovanský přehled vychádzal mesačne v samostatných zôšitoch a jeho úlohou bolo oboznamovať čitateľov s ostatnými slovanskými národmi, teda i slovenským. Zverejňoval ukážky zo slovanskej poézie, literárne, historické, národohospodárske články, listy a správy od zahraničných korešpondentov, recenzie kníh. Vo fonde ŠVK K sa nachádza aj prvý ročník, ktorý vychádzal v roku 1899. Spomenutý Karel Kálal formuloval v roku 1904 v Slovanskom prehľede úlohy českých spisovateľov a umelcov v česko-slovenskej vzájomnosti a kládol im na srdce dve veci: – *aby zpracovali slovanskou látku vědecky a aby sbírali slovenské náměty k umělecké tvorbě, – aby pěstovali osobní styky se spisovateli a umělci slovenskými.*

O tom, čo sa dialo na území Slovenska na poli kultúrnom, politickom a spoločenskom informovali periodiká Český učitel, Vlast – časopis pro poučení a zábavu i Naše doba – Revue pro vědu, umění a život sociální. Z posledne spomenutého sú vo fonde ŠVK K exempláre z roku 1897 a 1911.

základe týchto ciest napísal svoje Potulky po Slovensku, v tom čase jediný prameň o pomeroch na Slovensku. Vzbudil záujem Čechov o cesty na Slovensko do tej miery, že začali vychádzať i ďalší sprievodcovia. V tatranskej turistike najviac vynikol Karel Drož.

Ako sa na slovensku tancovalo a vyhrávalo sa dozvieme z práce významného českého autora Čeňka Zýbrta *Jak se kdy v Čechách tancovalo*, ktorá vyšla v Prahe v roku 1896. V knihe nájdeme zmienky o slovenských hudobných nástrojoch a tancoch vyobrazených na kresbách zo senického kancionálu z roku 1692, ale aj samostatnú časť *Lidové tance na Slovensku*.

O slovensku encyklopedicky a miestopisne prináša najmä *Ottův slovník naučný. – Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dvacátýtřetí díl*, ktorý vyšiel v Prahe roku 1903. Spoločnosť Národopisného múzea československého v Prahe vydala v roku 1919 už III. skrátené a upravené vydanie knihy Prof. Dr. L. Niederla „Národopisná mapa a statistika Uh. Slováků na základě sčítání lidu z r. 1900“ pod názvom *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských s 1 přehlednou mapkou*. Obsahuje popis národnostných hraníc na Slovensku, prehľad percentuálneho počtu Slovákov podľa štatistiky z rokov 1890, 1900 a 1910, ako aj abecedný slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský zoznam mien obcí. Najstaršou knihou v rámci tematiky výstavy z fondu ŠVK K je *Stav a děje národův na zemi uherské bydlících z roku 1851*. Autor Slavimil Čekanovič-Intibus v nej podal históriu národov žijúcich na území Uhorska od najstarších čias po rok 907, po príchod Maďarov a bitku břeťislavskú. V práci venoval veľkú pozornosť aj Veľkomoravskej ríši a Cyrilovi a Metodovi.

Druhou zaujímavou výstavou je **Českí umelci a Slovensko** – kontakty českej a slovenskej kultúry v minulosti v dokumentoch ŠVK Košice.

Výstava – to sú črty zo života a diela niektorých českých výtvarníkov, spisovateľov, básnikov a ďalších umelcov, ktorí mali vrúcny vzťah k Slovensku a ten tlmočili vo svojich dielach. Z hľadiska časového ide o obdobie zhruba od polovice 19. do polovice 20. storočia – od čias národného obrodzenia, keď pôsobili takí veľikáni českej kultúry, ako Jozef Mánes, Mikoláš Aleš, Božena Němcová a mnohí ďalší. Keď sledujeme vzájomné vzťahy českej a slovenskej kultúry, výtvarného umenia i literatúry, poznáme – isto nie bez hrdosti –, že Slovensko bolo pre mnohých českých umelcov zdrojom inšpirácie, veľkým motívom a opätovným podnecovateľom.

Pre Jozefa Mánesa bolo Slovensko stelesnením krásy, svetom prvej rýdzosti. Mánes sa v lete 1846 vydáva prvýkrát na Slovensko – na svoju púť za ľudom a jeho kultúrou. Neskôr, v roku 1854 pobudol už na Slovensku dlhšie. Navštívil Trenčín, jeho okolie a údolím Váhu proti prúdu a cez Čadcu smeroval do Sliezska. Kreslil a maľoval vidiecky typ v „neďelnej pohode“. Cesta po Slovensku nezostala v Mánesovej tvorbe iba epizódou. Čo Jozef Mánes na Slovensku videl, stalo sa ozajstným základom

svojich diel (Hejtmanská sláva, Rozmanitá próza) zaradil aspoň na chvíľu niektorý slovenský typ a ich dej sa často týka Slovenska. Trojdielnym historickým románom „Bratstvo“ sa dostal do tesnejšieho styku so Slovenskom. Za historickým materiálom cestoval na Gemer i horný Sáriš (roku 1896, 1897 a 1907). Sám o tom napísal: *„Putoval jsem Slovenskem po stopách našich husitů... vyhledával místa, kteráž opanovali, a tu vládli, kde si nové tvrze vystavěli, odkud najížděli pro strach a hrůzu na území svých uherských protivníků. Hledal jsem památky minulosti a přítomnost se přitom namítala, slovenský krásný kraj, jeho lid a lidu toho byt a život.“* Jirásek navštívil aj Bratislavu, kde ho prijali s radosťou a nadšením, vďační za to, čo svojím dielom pre Slovensko urobil, i za to, že dal podnet k zbierkam na Slovenské národné divadlo.

Príbehy o Jánošíkovi a zbojníckej družine inšpirovali mnohých umelcov. Jiřího Mahena, spisovateľa, novinára, knihovníka i divadelníka k hre „Jánošík“, ale i Miloša Jiráňka, maliara a spisovateľa v jednej osobe k literárnemu i výtvarnému spracovaniu. Keď sa v auguste 1903 konala v Žiline Hornouhorská priemyselná výstava, vystavovali na nej svoje práce spoločne českí aj slovenskí autori. Nechýbali ani bratia Jaroslav a Karol Augustovci a Emil Pacovský z Čiech, či bratia Joža a Franta Úprkovi z Moravy. Úspech výstavy bol veľký a podnietil založenie združenia Grupa uhorsko-slovenských maliarov. Jej cieľom bolo predstaviť verejnosti diela s národopisnou tematikou, vytvorené počas tvorivých pobytov v Detve. Toto mestečko, ale najmä Vysoké Tatry často kreslil, maľoval v nich svoje akvarely i monumentálne oleje Otakar Štáfl. Pohorelská Maša na Horehroní a prekrásny zámok sa stali v 30. rokoch 20. storočia počas siedmich prázdnin miestom letných pobytov významného českého maliara a grafika Maxa Švabinského, Važec natrvalo učaroval Janovi Hálovi a Martin Jaroslavovi Vodrážkovi.

Záver výstavy sme venovali „majstrovi deviatich remesiel“ Karolovi Plickovi, pedagógovi na všetkých stupňoch škôl, zberateľovi folklóru na Slovensku. Bol fotograf-výtvarník, choreograf i zbormajster, hudobný vedec i spisovateľ, muzikant, kameraman a režisér. Keďže popri filmovaní aj fotografoval, mohli neskôr vzniknúť mnohé reprezentatívne publikácie, ktoré nájdete v našom knižnom fonde.

Tretia výstava **Spájaj mostom a nerozdeľuj klinom** sa venuje kultúrnej a literárnej činnosti košického rodáka **Antona Straku**, československého kultúrneho diplomata. Výstava prináša okrem životopisných údajov a jeho pôsobení na Slovensku i v Maďarsku aj jeho diplomatickú činnosť v Prahe, na ktorú – pre krátkosť času – sa sústreďíme. V roku 1920 prijal Anton Straka ponuku Ministerstva národnej obrany a v lete toho roku odišiel do Prahy. Neskôr tam pracoval v tlačovom oddelení predsedníctva vlády ako referent pre slovenské a maďarské záležitosti. V propagácii turistických zaujímavostí Slovenska pokračoval i v Prahe. V tom čase okrem iného založil Športový klub Tatran. Na pamiatku jeho činnosti bol

Štátna vedecká knižnica v Košiciach sa teší záujmu verejnosti o výstavy, ktoré na vysokej profesionálnej úrovni pripravuje Daniela Slezáková. Aby ju mohli vidieť aj ďalší, ponúka možnosť knižniciam, školám či inštitúciám zapožičať si výstavné listy na inštaláciu. Ak Vás zaujal môj príspevok, osobitne Vám ponúkam samostatné libretá k spomínaným výstavám.

Akviziční semináře

Byly uspořádány dva, a to při příležitosti konání knižních veletrhů v Olomouci v květnu a v Brně v listopadu. Tematicky byly zaměřené na plnění nabídkové povinnosti nakladatelů vůči knihovnám. Organizačně je připravují PhDr. J. Bínová Kádnerová a Ing. A. Brožek.

Informační zdroje

Seminář o knihovních informačních zdrojích byl uspořádán 19. května v Knihovně Národního muzea ve spolupráci s vědeckým knihkupectvím Minerva, účastnilo se 105 knihoven.

Knižní veletrhy

Svět knihy 2005

Stánek SDRUK byl společný s TÚK a probíhal po celou dobu 4 dnů veletrhu v květnu v Praze. Členské knihovny využily nabídky obelání z produkce vlastní knižní tvorby.

Svět knihy Brno 2005

Na 3. ročníku veletrhu se SDRUK zapojil společným stánkem s TÚK, uspořádáním vstupní výstavy s napoleonskou tematikou a akvizičním seminářem.

Lysá nad Labem

SDRUK přijal rozhodnutí účastnit se i dalších knižních veletrhů, pokud organizačně se bude podílet příslušná krajská knihovna. V říjnu byl instalován společný stánek SDRUK s SVK Kladno.

Zahraniční exkurze

Třemi zeměmi Evropské unie

Exkurze do čtyř knihoven na Slovensku, v Maďarsku a v Rakousku se zúčastnilo 23 knihovníků z ČR ve dnech 4.–7. 5. 2005. Zájezd vedla J. Shejbalová z MZK.

Knihovny v Nizozemí

Pro ředitele krajských knihoven byla zorganizována ve spolupráci se Svazem nizozemských knihovníků. Stav holandských knihoven byl podnětem k pozvání a zařazení bloku o těchto knihovnách na konferenci Knihovny současnosti 2006. Navštívili také velvyslance ČR v Haagu. Organizačně ji připravili Ing. A. Brožek a Ing. L. Prchalová.

Publikační činnost

Knihovny současnosti 2005 je sborníkem 37 příspěvků přednesených na 13. konferenci a je již jedenáctým svazkem této edice.

SEKCE PRO BIBLIOGRAFIÍ

Jiřina Bínová Kádnerová

Sekce pro bibliografii pokračovala v roce 2005 již devátým rokem ve své činnosti. Počet členů se zvýšil o jednoho: novým členem sekce se stala Knihovna Národního muzea v Praze. Pozastaveno bylo členství Polabského muzea v Poděbradech, důvodem je neobsazené místo knihovníka, protože bývalá aktivní členka sekce knihovnice Mgr. Klára Prchalová podlehla v září 2005 těžké chorobě.

Sekce se sešla 2× – na jaře na 17. zasedání v Moravské zemské knihovně v Brně s tradičním programem: postup prací na projektu CERBI – Bibliografický soupis novin a časopisů vycházejících v České republice ve 20. století. Význam tohoto soupisu kromě samotného faktu, tj. prvního zpracování tkví v tom, že bibliografie je doplněna zjištěním, která instituce (knihovna, archiv, muzeum) tituly novin a časopisu vlastní a trvale uchovává včetně ročníků neúplných. Hlavní iniciátor a garant celého projektu doc. Kubíček vždy informuje o stavu zpracování a přípravě jednotlivých dílů do tisku. V roce 2005 je dokončována 2. část 1. dílu, tj. časopisy vycházející v letech 1918–1945. Tento díl bude mít čtyřnásobný rozsah proti dílu předcházejícímu, tj. Noviny, předpoklad vydání tohoto svazku je rok 2006. Na jarním zasedání doc. Kubíček shrnul stav prací, na kterém se podílejí všichni členové sekce, tj. všechny krajské knihovny, upozornil, které regiony (s výjimkou moravských krajů, které jsou připraveny k tisku zcela) jsou již dokončeny (Jihočeský kraj, Královéhradecký kraj, Západočeský kraj) a které naopak mají výrazný skluz (Středočeský kraj).

Druhou částí porady byla příprava 8. kolokvia českých, moravských a slovenských bibliografií pořádané v roce 2005 Sdružením knihoven ČR se spoluprací se sekcí pro bibliografii.

8. kolokvium slovenských, českých a moravských bibliografií se uskutečnilo v Čejkovicích ve dnech 2.–4. října 2005. Všemi příspěvky se prolínaly vztahy česko-moravsko-slovenské, resp. česko-slovenské nebo moravsko-slovenské. Všechny příspěvky byly velmi zajímavé, některé byly skutečnými literárněvědnými sondami. Bude se uvažovat pro další ročníky téma nějakých způsobem vymezit, užší vymezení tématu by mělo být již programem příštího kolokvia v roce 2006 pořádané Bibliografickým ústavem SNK.

Před vlastním zahájením účastníci navštívili muzeum v obci věnované osobnosti T. G. Masaryka a jeho pobytu v Čejkovicích, kde prožil budoucí prezident několik dětských let a chodil do školy. Muzeum je umístěno v Masarykově domku. Otevřeno bylo v roce 1992. Muzeem nás provázela paní starostka – původním povoláním knihovnice – paní Marie Rotterová, která i další den kolokvium oficiálně zahajovala.

v Praze – profil Zuzky Zgurišky se zaměřením na myjavský region Ludmily Strohnerové. Upozorňovala na tuto neprávem opomíjenou slovenskou literátku – v roce 1972 byla vydána důkladná bibliografie mapující její život a dílo.

Podobně laděn byl i další příspěvek o jiné slovenské literátce přelomu 19. a první poloviny 20. století *Slovenský a český svět Hany Gregorové* – tento svět přiblížila Soňa Švábová.

Posledním slovenským příspěvkem byl profil lékaře Ivana Háalka, syna českého básníka Vítězslava Háalka – pediatra, který dlouhá léta (až do roku 1939) působil v Žilině, byl zakladatelem Dětské nemocnice v Bytčici. Málo je známo, že jedna z jeho dcer se provdala za herce Zdeňka Štěpánka a oblíbená česká herečka Jana Štěpánková se narodila v roce 1946 právě v Žilině. Příspěvek *Ivan Hálek – velký priateľ slovenského národa* přednesla Božena Sobolová.

Ivana Novotná z Hradce Králové si pro své vystoupení vybrala Vychoďočecha, který část svého života působil na Slovensku. Proto poslední odpolední příspěvek – před návštěvou zámku Milovice – byl o loutkoherci Zdeňkovi Říhovi z Divadla Drak v Hradci Králové, který trvale působí nebo spolupracuje s předními slovenskými loutkovými divadly.

Vystoupení bibliografa Krajské knihovny ve Zlíně Jana Kaňky bylo zahájeno Baťovými slovy: „Tam, kde je kostel a četníci, musí být i prodejna Baťa.“ K informacím svého vystoupení *Působení Baťova koncernu na Slovensku a jeho ohlasy v tisku* vytěžil bohatý archivní a dokumentační materiál Baťovy továrny – uchované novinové výstřižky této výstřižkové služby firmy do roku 1945 měří plných 84,5 běžných metrů!

S velkým elánem přednášela svůj příspěvek Katka Bencová s tématem *Kupecký a Slovensko*. Představila barvitě tohoto předního barokního malíře. Ačkoliv místo jeho narození je zahaleno lehkým tajemstvím – podle jejího příspěvku není pochyb, že rodištěm a místem dětství je Pezinok, kam se jeho rodiče – rodinná tradice byla československá – uchýlili po nuceném vystěhování z Čech.

Elena Matisková si zvolila téma *Působení českých stavitelů ve Zvoleni*. Představila tři architektky českého původu působících ve 20. a 30. letech 20. století ve Zvoleni – jejich stopy jsou tam výrazné a zřetelné dodnes. Řada jimi projektovaných a postavených budov dodnes tvoří dominanty města.

Svoje téma *Hemerkovci a Košice* si Janka Amrichová podle vlastních slov vybrala na základě příspěvku odzneného v roce předcházejícím, v němž byli představeny významné osobnosti spojující Středočeský kraj a Slovensko. Mezi nimi hudební skladatel a výkonný hudebník Oldřich Hemerka, rodák z Vrd u Kutné Hory se na konci 19. století trvale usídlil v Košicích. Nejen proto má Oldřich Hemerka na budově knihovny pamětní desku a Hemerkovci v hudebním životě Košic jsou pojmem.

SEKCE PRO REGIONÁLNÍ FUNKCE

Jaroslav Vyčichlo

Sekce SDRUK pro RF navázala v roce 2005 na svoji předchozí činnost dvěma jednáními a podílela se na přípravě a průběhu semináře Regionální funkce knihoven 2005 v Pardubicích. První jednání sekce se uskutečnilo 31. 1. 2005 v Městské knihovně v Praze, další pak 30. 6. 2005 v zasedací místnosti NK ČR v Praze.

Na prvním letošním jednání sekce SDRUK pro RF se sešli zástupci jednotlivých krajských knihoven, Mgr. Petra Miturová za MK ČR a dr. Lindnerová z NIPOS.

Jednání sekce reagovalo na článek dr. Šeda z Knihovny Západočeského muzea v Plzni, zveřejněný ve Čtenáři č. 11/2004 a nazvaný Spolupráce mezi knihovnami v koncepcích a realitě, který v něm poukázal na nedostatečnou dostupnost regionálních funkcí specializovaným knihovnám. Přítomní metodici KK i pracovníci Knihovnického institutu NK ČR se shodli na tom, že specializovaným knihovnám jsou přístupné veškeré služby, poskytované krajskými knihovnami, které jsou za regionální považovány, s výjimkou těch, které jsou určeny speciálně k posílení činnosti obecních knihoven, tj. nákupu a zpracování knihovních fondů z prostředků obcí i z dotace na RF a cirkulace výměnných souborů. Problém tkví ve využívání zbylých služeb specializovanými knihovnami a v jejich (ne)informovanosti o možnostech systému. Článek svým vyzněním navozuje představu, že RF jsou hrazeny z mimořádných finančních prostředků, které se však do speciálních knihoven v podobě finanční dotace nedostanou. Jednání sekce se shodlo na tom, že systém RF vznikl z dotací, které byly v minulosti státem poskytovány veřejným knihovnám, tj. knihovnám přímo zřízeným státní správou či samosprávou k vyrovnání úrovně jejich činnosti v jednotlivých regionech. Situace se nezměnila a veškeré služby z těchto dotací hrazené, jsou, s uvedenou výjimkou, dostupné i specializovaným knihovnám. Proto dotace nebudou dále členěny a poskytovány k jiným účelům.

V souvislosti s povinností zabezpečit RF, která přešla ze zákona na kraje, jednání také odpovědělo na zadanou otázku v jakém složení a jak často by se sekce SDRUK měla scházet a shodlo se v názoru, že se schůzky budou konat v dosavadním složení, tj. za účasti zástupců krajských knihoven (krajských metodiků, případně ředitelů KK), a Knihovnického institutu NK ČR. Bylo jednoznačně řečeno, že není třeba, aby se jednání zúčastňovali zástupci jiných typů než knihoven zřízených obcemi. Sekce se bude scházet minimálně dvakrát ročně a účastníci z krajů se budou navzájem informovat o stavu a problémech výkonu RF. Budou usilovat o naplnění záměru s nímž byl systém RF zřízen, tj. optimalizací

Sekci dále informovala dr. Lindnerová o užití statistického výkazu KULT V 12-01 on-line a odpověděla na dotazy krajských metodiků. Mgr. Čerňová seznámila přítomné s prezentací na téma Informační centra obcí v knihovnách a knihovna jako místo veřejného přístupu k internetu a dr. Richter informoval o chystaných kontrolách realizace projektů VISK 3 za rok 2004.

Druhé jednání Sekce SDRUK pro RF se konalo 30. 6. 2005 a projednalo Výroční zprávu o výkonu RF v roce 2006 přednesenou Mgr. Zemánkovou. Zpráva je vystavena na webu NK ČR.² Bylo dohodnuto, že zpráva bude odeslána hejtmanům krajů z MK a NK ČR ji rozešle ředitelům krajských úřadů.

V dalším jednání byla jednotlivými zástupci krajských knihoven podána zpráva o způsobu financování a výši dotace na výkon RF na r. 2005. Ve většině krajů byla schválena a použita částka, uváděná v důvodové zprávě k zákonu o rozpočtovém určení daní jako převedená za tímto účelem z rozpočtu MK ČR do krajů.³ Krácení nastalo pouze v případě Plzeňského kraje o 2 583 tis. Kč a k nepodstatným změnám oběma směry v dotaci, souvisejícím s převodem některých obcí v rámci krajů. Sekce jednala o stavu přípravy, projednání, případně schválení koncepčních materiálů k výkonu RF radami a zastupitelstvy krajů. Byla konstatována ne zcela jednotná praxe, vycházející většinou z metodického pokynu MK ČR, žádný z krajů do té doby neschválil připravený koncepční materiál.

Opětovně se projednávalo statistické vykazování knihovnických výkonů výkazem KULT V 12-01. Pracovnice NIPOS dr. Radová a dr. Lindnerová se účastnily jednání a poukázaly na nedostatky při vyplňování jednotlivých sumářů za kraje. Situace vykazování výkonů se zpřesňuje a předpokládá se, že od r. 2005 bude k dispozici jen elektronický formulář on-line. V papírové podobě budou poskytnuty jen výkazy základních knihoven obcí. Pro rok 2006 budou navrženy některé změny vykazovaných statistických parametrů.

Porada ředitelů KK projednávala problematiku společného adresáře knihoven ČR vedeného v NK ČR. Výsledkem jednání je rozhodnutí o stanovení minimálního záznamu do adresáře a možnost aktualizace záznamů v databázi nositelem adresy. Systém by měl editovat výzvy k aktualizaci adresy. Adresář je veden primárně jako zdroj adres pro souborný katalog a MVS. S NK bylo dohodnuto, že za tímto účelem připraví chráněné nástroje pro editaci a opravy vlastní adresy. Metodici KK pak o této možnosti budou informovat knihovny v krajích, případně pomohou s aktualizací adresáře. Bude hledán způsob, jak předat data z adresářů KK do adresáře

² Dostupné na: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/RF2004.PDF>

³ Tabulka z Přílohy sněmovního tisku 747/0. Dostupné na: <http://www.psp.cz/cgi-bin/win/tisk?747/0> nebo http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=10_RegFceRozc.htm

SEKCE PRO HISTORICKÉ FONDY

Hana Študentová

Ve dnech 22. a 23. listopadu 2005 se v Olomouci uskutečnil již 14. ročník konference Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Téma konference – zabývající se architekturou knihy, její formou, obsahem a tvarem – přivedlo do Olomouce více než 60 historiků, knihovníků a archivářů. Program v 17 referátech nabídl široké pojetí témat, zabývajících se funkcí historických knih a cenných dokumentů ve všech jejich podobách. Vzhledem k pestré skladbě příspěvků je do budoucna ke zvážení vymezení obsahu konference bez bližší specifikace v rámci historických a vzácných knižních fondů, kdy se příspěvky věnují zejména aktuálním poznatkům a trendům v této oblasti.

Poslední 14. ročník konference se pokusil vymezit knihu spíše z hlediska estetického, ale nechyběla ani knihovnicko-historická problematika. První příspěvek Davida Papajka z Univerzity Palackého v Olomouci se zabýval určením donátorství dvou rukopisů z fondu Vědecké knihovny v Olomouci (VKOL). S referátem o knižních miniaturách, upozorňujícím na zajímavou výstavu z fondů Slovenské národní knihovny v Martině (SNK) vystoupil Peter Sabov. O výzdobě moravských tisků raného novověku z klášterní knihovny v Rajhradě pojednávala ve svém vystoupení Jindra Pavelková. Nechyběl referát Václava Pumprly, zabývající se knihopisnými autory z místopisného hlediska. Exotickou kulturou v knihách ze 2. poloviny 17. století a začátku 18. století se zabýval Igor Zmeták ze SNK. Vincenc Streit hovořil o knize jako zdroji informací jak v historickém, tak i současném pojetí. VKOL jako organizátor konference byla v programu zastoupena Jiřím Glonkem a Lubomírem Novotným ve spolupráci s Janem Čejkou z Elsyst Engineering ve Vyškově s projektem digitalizace map z fondu VKOL. Příspěvek informoval o obsahové stránce projektu a nejcennějších exemplářích map z hlediska stáří nebo významných tvůrců map včetně zajímavých ukázek digitalizovaných dokumentů. Velkou pozornost získal referát o knihovně olomouckého biskupa Bohuše ze Zvole, přednesený Petrem Elbelem, spojující v analýze testamentu olomouckého biskupa problematiku právních dějin a knihovního fondu. Velmi pěknou odezvu mělo vystoupení Libuše Spáčilové z Univerzity Palackého, věnující se srovnání starších českých slovníků v tzv. Trialogu Maxmiliána I. Příspěvek Hany Bartošové z Muzea umění Olomouc (MU) se věnoval knize v českém kubismu a poukazoval na souvztažnost a prolínání vlivu architektury v oblasti knižní kultury, připomínající úspěšnou výstavu stejného názvu v MU. První den programu konference byl zakončen prohlídkou nové budovy VKOL, která od 1. října 2005 slouží pro uložení historického fondu a nabízí badatelům nové specializované studovny.

Sdružení knihoven České republiky – Rok 2006
Odpovědný redaktor Jaromír Kubiček
Vydavatel Sdružení knihoven ČR
Vyšlo v Brně v roce 2006
ISBN 80-86249-40-9

<http://www.sdruk.cz>